This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

LIOTHEEK
ELLAERT.

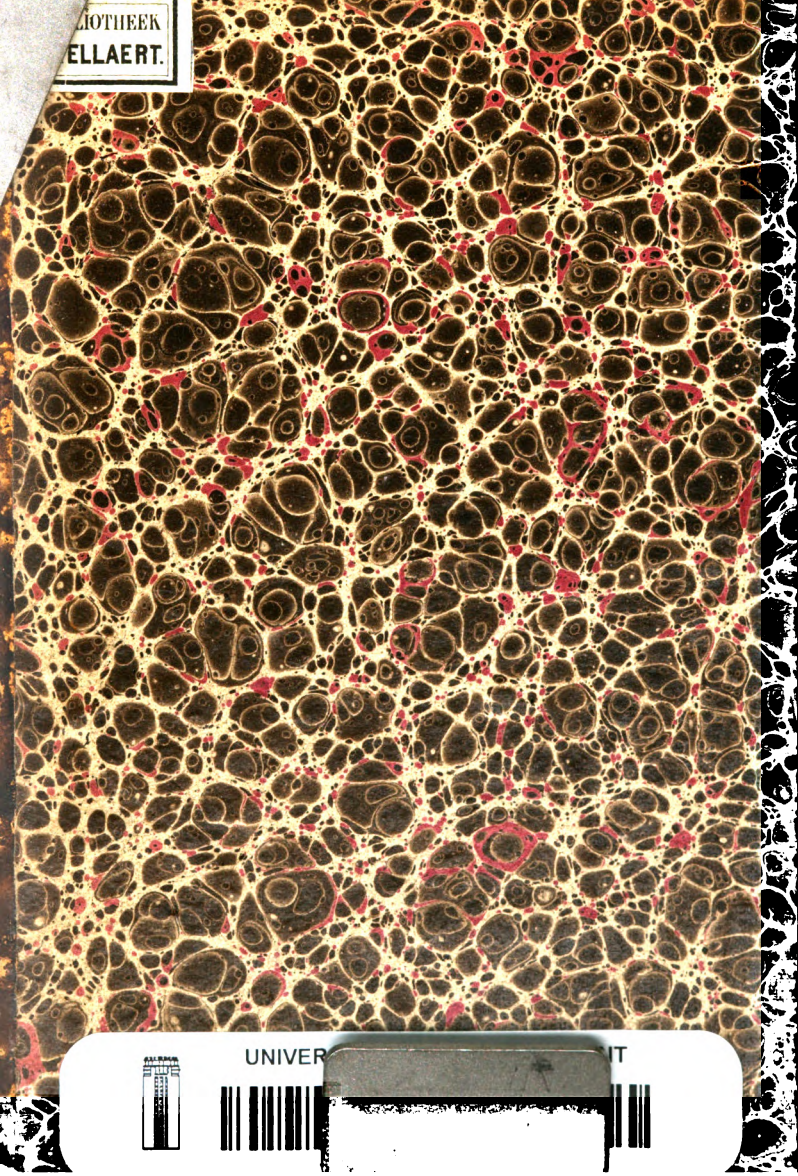

UNIVER IT

Digitized by Google

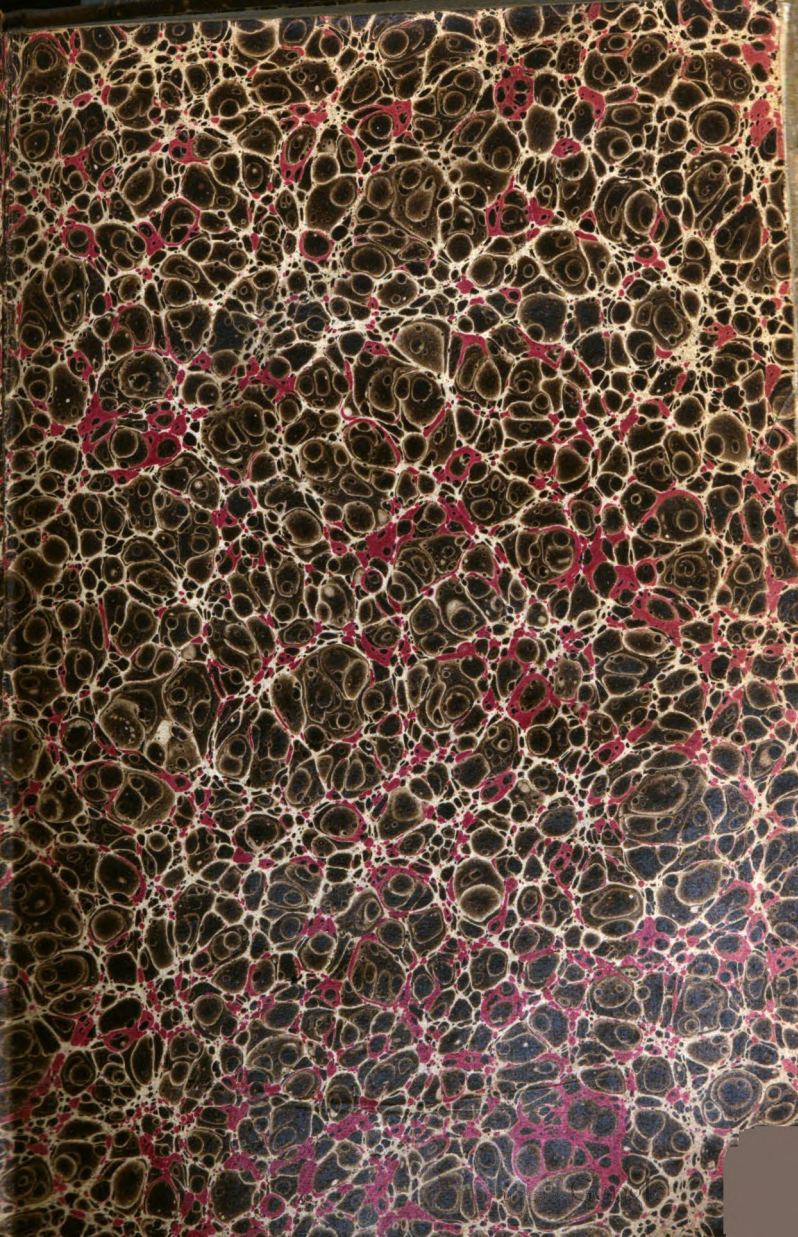

B.-L. 6/26

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

9 L 26

BEKNOPTE NEDERDUITSCHE SPRAAKKUNST,

OPGESTELD

DOOR

LAMBERTUS VAN BOLHUYS,

PREDIKANT TE GRONINGEN, EN LID VAN DE LEYDSCHE MAATSCHAPPIJ DER NEDERL. LETTERKUNDE.

IN HET JAAR 1792.

MET DEN GOUDEN EERPRIJS BEKROOND,

EN UITGEGEVEN,

DOOR DE

NEDERLANDSCHE MAATSCHAPPIJ

TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN.

DERDE DRUK.

Te LEYDEN, DEVENTER, en GRONINGEN, bij
D. DU MORTIER EN ZOON,
J. H. DE LANGE, EN J. OOMKENS,
M D C C C I I I.

Digitized by Google

De MAATSCHAPPIJ *Tot Nut van 't Algemeen* erkent geen Exemplaren voor echt, dan die door eenen der Drukkeren dus eigenhandig ondertekend zyn.

J. Honkens

Digitized by Google

BERICHT.

Bijna gelijktijdig met het ontſtaan der Maatſchappij, begreepen eenigen van derzelver Leden, dat het in 't licht geeven eener geregelde Nederduitſche *Spraakkunst, zo veel mogelyk, opgehelderd door gepaste voorbeelden, van zeer veel nut voor onze Schoolen zoude zijn. Ingevolge van dat gevoelen, werdt, in den jaare* 1789, *eene Gouden Medaille en Twintig Ducaten uitgeloofd aan den Schrijver van zodanig eene Spraakkunst, welke door de Maatſchappij goedgekeurd, en als de beste geoordeeld zoude worden; en toen in het volgend jaar de daar toe ingezondene Verhandelingen niet voldeeden, ſtelde men de praemie op Veertig Ducaaten. Thans zal kunnen blijken, of het gevoelen dier Leden gegrond*

Digitized by Google

geweest zij, naardien de Maatschappij, op haare Algemeene Vergadering, van den jaare 1792, deeze Nederduitsche Spraakkunst van den Heere VAN BOLHUIS, *heeft mogen bekroonen; en zij dezelve nu in het licht geeft, met den vuurigen wensch, dat haare ijver en zucht, ter verbeeteringe van het Schoolwezen in ons Vaderland, eens bekroond mogen worden, door eenen algemeenen leerlust der Nederlandsche Jeugd; en door eene meerdere en spoediger aanwinst van die kundigheden, die onze Landgenooten maar al te zeer ontbreken; namelyk, het kennen van hunne woordrijke, en alzins geregelde Moedertaale.*

Op last der Maatschappije:

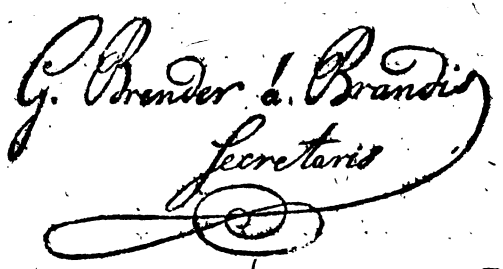

DE

DE OPSTELLER

AAN DEN

L E Z E R.

BIJ DE UITGAVE.

Zie hier mijne *Nederduitſche Spraakkunst*, zo als dezelve op den 28. van Louwmaand 1792. aan *de Nederlandſche Maatſchappij tot Nut van 't Algemeen*, in antwoord op haare vrage, ter beoordeling is toegezonden; en daar op door die Maatſchappij den 14. van Oogstmaand 1792. de gouden eerprys aan mij is toegewezen. — Ik heb ſlechts op begeerte der Maatſchappij achter §. XVIII. ingevuld eene opgave van de voornaamſte *kenmerken der geſlachten van de zelfſtandige naamwoorden*, die ik, om te korter te zyn, in het handſchrift achtergelaten, doch aan de Maatſchappij aangeboden had. — De kleinheid van dit werkje liet niet toe, dat ik er een *lijstje* van de voor-

Digitized by Google

naamſte *zelfſtandige naamwoorden* met aanwijs der *geſlachten*, die uit de bijgebragte kenmerken niet gekend konden worden, bijvoegde. Gaarn had ik dit anders gedaan; en misſchien voldoe ik hier aan wel eens op ene andere wijze. Intusſchen kan men in dit ſtuk gebruik maken van een diergelijk lijstje, dat ik gegeven heb achter den *derden* druk van K. STYL *aanleiding tot de kennis der Nederduitſche Taal*, door mij met *aanmerkingen* uitgegeven te Groningen bij J. Oomkens 1787. — Voorts heb ik met voorkennis en goedkeuring der Maatſchappij hier en daar enig *voorbeeld*, of *iets*, ter nadere *opheldering* ingevuld. Dan dit is van te weinig aanbelang, dan dat ik er bijzondere melding van maken zou. Ook is achteraan een klein *bladwijzertje* gevoegd. — In het *Voorbericht* is nader verſlag gegeven van mijne Verhandeling. — Aan u, en aan de algemene maatſchappij, hier door ſteeds nuttig te mogen zijn, zal mijn voornaamſte loon, en doel, en blijdſchap, wezen.

B E-

Digitized by Google

BEKNOPTE NEDERDUITSCHE SPRAAKKUNST,

GEVRAAGD

DOOR DE

NEDERLANDSCHE MAATSCHAPPIJ

TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN;

TOT ANTWOORD OPGESTELD, EN TER HARER BEOORDELING TOEGEZONDEN,

ONDER DE ZINSPREUK,

HET PAST IEDER VOLK ZIJNE EIGENE TAAL OP TE BOUWEN.

TEN KATE, *J.* 18.

Digitized by Google

Digitized by Google

VOORBERICHT.

De NEDERLANDSCHE MAATSCHAPPIJ Tot Nut van 't Algemeen *vroeg in haar voorſtel den* 12. *van Oogſtmaand* 1789 ene beknopte, en telkens met voorbeelden opgehelderde, Nederduitſche Spraakkunſt. *Zij vorderde ene* verhandeling, *zo* volledig, *en zo* bevattelijk, *dat zij* voor den geringen Burger, *of het* Schoolwezen, nuttig *zou* kunnen zijn.

Misſchien dachten toen velen, „ wat nut is *hier in*: *kent niet elk zijne eigene taal?*" — *Maar de Maatſchappij oordeelt anders in haar voorſtel*: *zij vindt* in zulk een ſchoolboek *ene* uitſtekende nuttigheid. — *En ik houd het met haar. Hoe weinig toch is de* gemene burger *in ſtaat, om zuiver in zijne eigene taal te ſpreken, en te ſchrijven? Hoe nodig is het dan, dat hij zich hier op toelegge? En hoe zal er ene algemene beſchaving te wachten zijn, ten zij men de* ſcholen *in dit opzicht hervorme?*

Misſchien dachten toen anderen, „ wat noodzaak *is hier in? wij hebben toch vele, en veelerhande, Nederduitſche Spraakkunſten.*" — *Dan; de Maatſchappij ſpreekt van* gebrek aan zulk een ſchoolboek. *Zij zal, denk ik, oordelen, (en dit oordeel zou op gronden ſteunen) dat de opſtellen, die voorhanden zijn, aan het begeerde nut niet genoeg dienſtbaar zijn; daar zij over het geheel — of niet nauwkeurig genoeg, of te omſlagtig, — of te diep beredeneerd, en te min duidelijk, en te min eenvoudig voor den geringen en ongeoefenden burger zijn, — of te weinig op goede gronden gebouwd, en dus te zeer oppervlakkig zijn.*

Digitized by Google

Reeds lang lust hebbende aan de beoefening onzer taal voor mij zelven, en aan de beſchaving van anderen daar in, was ik verblijd over de vrage der Maatſchappij. Ik verwachte, dat voorname Taalkundigen een toereikend opſtel zoudden geven. Ik verlangde naar den uitſlag. Maar die beantwoordde niet aan mijn' wensch. De vraag wierd den 12. van Oogstmaand 1790. herhaald door de Maatſchappij, en aangedrongen met verhoging van den eerprijs.

Sedert enigen tijd deed de ernst der Maatſchappij, en het gewigt der zake, mij zelven denken, om een antwoord te ontwerpen. — Ik herlas de vraag, zo als zij door de Maatſchappij in 1789 eerst voorgeſteld, en in 1790. herhaald is. — Ik bepaalde mij bij het oogmerk, *dat men bedoelde. Dat is, eerst het nut van den* geringen burger: *daar door moet ik zulken verſtaan, die niet geoefend is in taalkunde, maar die toch zijne jaren, en rijpheid van oordeel heeft. Maar de Maatſchappij bedoelt ook het nut der* ſcholen, *en vordert een* ſchoolboek. — *De* eigenſchappen, *die men in de verhandeling begeert, zijn deze,* beknoptheid, bevattelijkheid, volledigheid, opheldering met voorbeelden, aangename bevalligheid. *Ik durf er bijvoegen, dat men ook* nauwkeurigheid, *en* grondigheid *verwacht. — Ten aanzien van den* inhoud *verwacht de Maatſchappij bij de herhaling harer vrage,* dat men ook vooral lette op de afleiding der werkwoorden. *Ik kan niet denken, dat de Maatſchappij door die* afleiding *verſtaan zal de herkomst der werkwoorden van andere meer oorſpronglijke woorden, het zij andere werkwoorden, of naamwoorden, of bijwoorden, welke men in de ſcholen bezwaarlijk vatten zou. Maar ik vertrouw, dat men daar door verſtaat de* vervoeging, *of* afleiding *in elk werkwoord, om tijden, perſonen, en wijze van voorſtel aan te duiden, welke men gewoon is* Conjugatie *te noemen.*

De

Digitized by Google

De vraag laat zich op deze wijze dan begrijpen; maar niet gemaklijk beantwoorden *Grote* zwarigheid *doet zich terstond daar in op, dat men zo vele* eigenschappen *in dezelfde korte verhandeling moet vereenigen. Het kan toch niet, dan zeer moeilijk, zijn,* volledig *in onze taal te schrijven, waar in zo vele bijzonderheden voorkomen, en dan nog* beknopt *te schrijven; ja daar bij* luidelijk, *en tevens met opheldering door* voorbeelden; *en niet minder* grondig, *om verstaan, geloofd, en gevolgd te worden. — Wie erkent niet, dat er tot dit alles vrij wat* omslag *vereischt wordt? Het is waar, wij moeten de taalwetten vinden, en niet maken; en onze taal is vrij bestendig, en gelijk aan zich zelve; des niet tegenstaande zijn de* afwijkingen *van het gewone zeer menigvuldig. Nu zou men aan de schoonheid van onze taal veel te kort doen, wanneer wij die afwijkingen terstond willen stellen op de lijst van uitzonderingen, en* onregelmatigheid; *daar doorgaans de vaste* regelmaat *zich aan een oplettenden onderzoeker ontdekt, en in de* welluidendheid, *of in onderscheidene* tongvallen, *de oorsprong der meeste afwijkingen te vinden is. Hield men dit maar op het oog; men zou minder in dat vooroordeel staan, dat alles in onze taal onbestendig, ongegrond, en verward ware, en men zou van het onderzoek minder afgeschrikt worden. Er is derhalven enige omslag van* redenering nodig.

Niet minder bezwaarlijk *zal het zijn aan het begeerde* oogmerk *gepast te voldoen, door een* schoolboek *te geven, dat tevens den* geringen burger nuttig *zou kunnen zijn. — Het denkbeeld van een* schoolboek *zou zulk een boek vorderen, het welk men in de scholen gebruikt, en waar uit de meester aan den leerling onderwijs geeft over onze taal. Zal zulk een taalkundig opstel onder de vatbaarheid van jonge leerlingen kunnen vallen; dan zal het zelve zeer*

Digitized by Google

kort, weinig beredeneerd, zeer algemeen met vermijding van vele bijzonderheden, moeten zijn. Maar dan zou men één van twee moeten onderstellen, of dat de meesters zelven kundig genoeg zijn, om naar zulk een kort onderwerp goed onderricht te geven; of dat de schoolmeester, en de geringe burger, door zulk een kort en oppervlakkig opstel, kundig zoude kunnen worden. Dan ik heb geen grond, om één van deze onderstellingen aan te nemen; daar de onkunde te algemeen is, en er te grote omslag nodig is, om denkbeelden van taalkunde aan ongeleerden te geven, dan dat men zulke verderingen op het gebruik van zulk een kort opstel verwachten zou.

Mij kwam dan voor, dat aan het oogmerk der Maatschappij best beantwoord worden zou door ene verhandeling, die wel duidelijk *en* beknopt *was, maar die tevens* zo volledig, nauwkeurig, *en* beredeneerd *was, dat de* schoolmeester, *en de* geringe burger, *indien men enige vlijt aanwendde, daar uit nodig onderricht zoude kunnen bekomen omtrent onze taal; maar dan ook tevens daar uit wederom aan anderen nuttig zou kunnen zijn. Welk onderricht aan anderen in de scholen nog meer dan zou bevorderd worden, wanneer er uit dat groter onderwijs een kort, algemeen, en duidelijk* uittrekſel *gegeven wierd, waar naar de meester in de scholen onderwijs zou geven; voor zich zelven telkens gelegenheid vindende, en aan de leerlingen gevende, om nadere opheldering van bijzonderheden te lezen in het grotere opstel. Welk* klein *opstel, gevoegd bij een groter, dan eerst een nuttig* schoolboek *met recht genoemd zou mogen worden.*

Ik begon daarom eerst de hand te leggen aan een ruimer ontwerp. — *Dan, onlangs vernam ik, dat de Maatschappij niet alleen de gewoonte had, maar zulks ook bij hare Wetten bepaald had, om hare Verban-*

handelingen zo klein uittegeven, dat dezelve voor weinige ſtuivers gekoft konden worden. Hier uit beſloot ik, dat mijn verhandeling te ruim zou worden, om bij de Maatſchappij ter beantwoording van hare vrage in aanmerking te kunnen komen, indien zij, ook in ons geval bepaaldelijk, de hand aan die wetten wilde houden; ſchoon zij in het voorſtel der vrage daaromtrent gene bepaling gemaakt had. — Ik moest dan afzien van mijn ruimer ontwerp.

Nu begon ik te overwegen, of men niet een klein ſchoolboek *zou kunnen opſtellen, waaringene ſpraakkunſtwoorden gevonden wierden, en geen geregeld denkbeeld van onze taal gegeven wierd; doch waar in men een toereikend verſlag deed van de zuiverſte* ſpelling, *en waar naar men de jeugd daar in kon oefenen, zonder dat dezelve gronden van geregelde taalkunde beboefde te hebben. — Ook hier in vond ik zwarigheid; daar er tot de ſpelling met* d, t, dd, *of* dt, *een denkbeeld gevorderd wordt van werkwoorden, en derzelver perſonen, tijden, en uitgangen; en er tot het gebruik van* de, het, des, der, den, hem, hun, haar, hen, *enz. kennis vereischt wordt van de naamwoorden, en derzelver naamvallen, en geſlachten. — Maar ook; de Maatſchappij vorderde een* Spraakkunst.

Ik bepaalde mij dan tot ene verhandeling, *waar in aan den* geringen burger, *en voor de* ſcholen, *enig geregeld denkbeeld wierd gegeven van onze Neder-duitſche taalkunde, en welke zo volledig en* nauwkeurig *zou zijn, als de begeerde beknoptheid, of het gewigt der zake toelaat; maar tevens zo* kort, *als de volledigheid, en bevattelijkheid gedogen; ook zo* duidelijk, *en met* voorbeelden opgehelderd, *als de kortheid zou toeſtaan.*

Dit alles *heb ik in de behandeling van zake ingeſtadig onder het oog zoeken te houden. — Ik heb daarom ve-*

le

Digitized by Google

le nuttige dingen moeten voorbijgaan; van ſommige dingen geen reden daarom mogen geven; — doorgaans geen verſchil van gedachten beredeneerd; — geen gezach van grote mannen, zelfs niet van TEN KATE, *of* HUYDECOPER, *veel minder van zulken, die nog leven, bijgebragt; van hoe veel waarde anders ook hun betoog in uitgegevene ſchriften, of hun getuigenis omtrent de ouden, moge zijn.*

Schoon er ook in deze verhandeling een of ander moge voorkomen, dat meer geſchikt mogt ſchijnen, om ter beoordeling te ſtaan aan verder geoefenden, *en hun ſtof van nadenken te geven, om de regelmaat onzer tale, zo veel mogelijk is, te herſtellen; op dat dit werkje daar door ook algemeen nuttig mogt zijn; — zal echter, naar mijn oordeel, ook de* geringe burger, *die zich oefenen wil, daar door tot nadere kennis kunnen komen: — maar ook zal de* ſchoolmeester *daar toe aanleiding krijgen; vooral, wanneer dit werkje in de ſcholen wierd ingevoerd, tot een boek, waar in de leerling geoefend wierd in het ſpellen, of lezen, als wanneer de meester zelf ongevoelig, door geſtadige herhaling, geoefend worden zou. — Langs dien weg zou dit opſtel tot een nuttig* ſchoolboek *verſtrekken kunnen voor den leerling, vooral wanneer de meester daar naar hem oefende in de verbuiging der naamwoorden, of de vervoeging der werkwoorden, en zijne leſſen en voorſchriften daar naar richtte.*

Zie daar dan, boedanige verhandeling ik tot antwoord op de vrage der Maatſchappij over de Nederduitſche Spraakkunst *bij dezen haar aanbiede. — Zij oordele over derzelver waarde.*

IN-

Digitized by Google

INHOUD DER AFDELINGEN,

§. I. De *Nederduitſche Spraakkunst*, bl. 1.
II. *Wat* de Nederduitſche Spraakk. *leert*, bl. 1.
III. Om te kunnen *lezen*, bl. 2.
IV. De *gedaante der Letters*, bl. 2.
V. *Soort* der Letters, bl. 4.
VI. *Klinkers*, bl. 5.
VII. *Medeklinkers*, bl. 6.
VIII *Gebruik* der Letters, bl. 7.
IX. *Samenvoeging van Klinkers*, bl. 8.
X. *Gemengde* klanken, bl. 9.
XI *Lettergrepen*, bl. 10.
XII. *Samenſtelling* van *Woorden*, bl. 10.
XIII. *Samenvoeging* van *Woorden*, bl. 11.
XIV. Om den *zin* der woorden te *kennen*, bl. 12.
XV. *Soorten* van *Woorden*, of *delen* der *Taal*, bl. 12
XVI. *Zelfſtandige Naamwoorden*, bl. 15.
XVII. *Gebruik* der Zelfſtandige Naamw. bl. 15.
XVIII. *Geſlachten* der Naamwoorden, bl. 16.
XIX De *Getallen* der Naamwoorden, bl. 22.
XX. De *Naamvallen*, bl. 24.
XXI. De *Lidwoorden*, bl. 25.
XXII. *Bijvoeglijke* Naamwoorden, bl. 26.
XXIII. De *verhuiging*, en *aanwijzing* der *Naamvallen*, bl. 26.
XXIV. *Bijvoegl.* Naamw. wanneer *onverbog.* bl. 31.
XXV. De *Vergroting* in de *Bijvoegl.* Woord. bl. 33.
XXVI. *Voornaamwoorden* bl. 35.
XXVII. *Perſoonlijke* Voornaamwoorden, bl. 35.
XXVIII. *Wederkerige* Voornaamwoorden, bl. 37.
XXIX. *Bezittelijke* Voornaamwoorden, bl. 41.
XXX. *Vragende* Voornaamwoorden, bl. 44.
XXXI. *Aanwijzende* Voornaamwoorden, bl. 46.
XXXII. *Betrekkelijke* Voornaamwoorden, bl. 51
XXXIII. *Werkwoorden*, bl. 52.
XXXIV *Soorten* der Werkwoorden, bl. 53.
XXXV. De *Tijden* in de Werkwoorden, bl. 54.

Digitized by Google

§. XXXVI. De *Perſonen* in de Werkwoorden, bl. 54
XXXVII. *Wijzen* van *voorſtel* door de Werkw. bl 55
XXXVIII. De *Vervoeging* der Werkwoorden, bl 56.
XXXIX. Iets *vooraf ter opheldering* van de Vervoeging der Werkwoorden, bl. 57.
XL. *Voorbeelden* van Vervoeging, bl. 60.
XLI. *Bijzondere aanmerkingen* over de zevoorbeelden van Vervoeging, bl. 69.
XLII. Nog *enige gevallen* in de Vervoeg. bl. 72.
XLIII. De *Deelwoorden*, bl. 74.
XLIV. *Bijwoorden*, bl. 75.
XLV. *Voorzetſels*, bl. 77.
XLVI. *Voegwoorden*, bl. 78.
XLVII *Tuſſchenwerpſels*, bl. 79.
XLVIII Om de *Betekenis* te kennen, bl. 80.
XLIX. Van *Oorſpronglijke* woorden, bl. 80.
L Van *Afgeleide* woorden, bl. 81.
LI. Om *anderen* onze meening te *doen verſtaan*, bl. 82.
LII Om te *Spreken* in onze taal, bl. 82.
LIII. *Uitſpraak*, bl. 83.
LIV *Schikking* der Woorden, bl. 84.
LV. *Stijl*, bl. 84.
LVI. Om te *Schrijven* in onze taal, bl. 85.
LVII. *Spel-kunde*, bl. 86.
LVIII. *Kenmerken* van *goede* Spelling, bl. 87.
LIX. *Spel-regels*, bl. 87.
LX. *Eerſte* Spel-regel, bl. 88.
LXI. *Twede* Spel regel, bl. 90.
LXII. *Derde* Spel-regel, bl. 92.
LXIII *Vierde* Spel-regel, bl. 94.
LXIV. *Goed Schrift*, bl. 97.
LXV. *Klank-teken*, bl. 97.
LXVI. *Zin-tekenen*, bl. 98.
LXVII. *Scheiding* van *Lettergrepen*, bl. 99.
LXVIII. *Scheiding* van *Volzinnen*, bl. 100.

SCHA-

Digitized by Google

SCHAKEL VAN DEN INHOUD.

Op dat de leerling gemakkelijk, en met een opslag van het oog, den samenhang en den afloop van zaken zou mogen zien, laat ik nu in een tafereel volgen den Schakel van den inhoud.

De *Nederduitsche Spraakkunst* (§. I.) moet ons leren, — 1. dat *wij verstaan*, wat een ander meent, — 2. dat *anderen verstaan*, wat wij menen in onze taal. §. II.

I. Wij moeten anderen *verstaan*. Daar toe is nodig, — 1. de woorden te kunnen *lezen*, — 2. den *zin* er van te begrijpen.

A. Om te kunnen *lezen*, moeten wij de *letters* kennen in derzelver — 1. *gedaante*, — 2. *soort*, — 3. *gebruik*. §. III.

a. Derzerver *gedaante*; §. IV.

b. soort; §. V.

a. *klinkers*, in het onderscheid, — de helderheid, — de langheid van hunnen klank; §. VI.

b. *medeklinkers*, in het onderscheid van klank, — en scherpheid. §. VII.

Digitized by Google

c. Het *gebruik* der letters dient
a. om *getallen* aantewijzen; §. VIII.
b. tot *samenvoeging*
1. van *klinkers met klinkers*,
†. om den zelfden klank te *verlengen*; *aa*, *ee*, *ij*, *oo*, *uu*, §. IX.
††. of om enen *gemengden—tweeklank*, — of *drieklank*, te vormen; §. X.
2. van letters tot een *lettergreep*; §. XI.
3. van lettergrepen tot *woorden*; §. XII.
4. van woorden tot een *samengesteld* woord; §. XIII.

B. Wij moeten ook den *zin* der woorden begrijpen. Daar toe moeten wij de *woorden* kennen — 1. in hunnen *aard*, — 2. en *betekenis*, §. XIV.
a. Omtrent den aard der woorden moeten wij
a. in *het gemeen* tonen, dat er 10 *soorten*, of 10 *delen der tale* zijn: §. XV.
b. dan *bijzonderlijk* handelen
1. van de *zelfstandige naamwoorden*; §. XVI.
†. in derzelver *gebruik*, §. XVII.
††. *geslachten*, §. XVIII.
†††. *getallen*. §. XIX.
††††. *naamvallen*, §. XX.
2. van de *lidwoorden*; §. XXI.

Digitized by Google

3. *bijvoeglijke naamwoorden;* §. XXII.
4. daar na van de *verbuiging*, en *aanwijzing der naamvallen*, in de zelfstandige naamwoorden, lidwoorden, en bijvoeglijke woorden, §. XXIII, XXIV. — en van de *vergroting*, in de bijvoeglijke woorden; §. XXV.
5. van de *voornaamwoorden*, §. XXVI. — 1. persoonlijke, §. XXVII. — 2. wederkerige, §. XXVIII. — 3. bezittelijke, §. XXXI. — 4. vragende, §. XXX. 5. aanwijzende, §. XXXI. — 6. betrekkelijke; §. XXXII.
6. Van de *werkwoorden*,
x. waar omtrent *in het gemeen* wordt aangewezen, §. XXXIII. — het *soort* van werking, §. XXXIV. — de *tijd*, §. XXXV. — de *persoon*, §. XXXVI. — en de *wijze* van voorstel, §. XXXVII.
xx. meer *bijzonder* derzelver *vervoeging.*; §. XXXVIII — XLII.
7. daar na van de *deelwoorden;* §. XLIII.
8. *bijwoorden;* XLIV.
9. *voorzetsels;* §. XLV.
10. *voegwoorden;* §. XLVI.
11. *tusschenwerpsels.* §. XLVII.

b.

Digitized by Google

b. Om den zin te begrijpen, moeten wij ook de *betekenis* der woorden weten, §. XLVIII. — 1. in *oorſpronglijke*, §. XLIX. — 2. en *afgeleide*. §. L.

II. Wij moeten ook *anderen* onze mening *doen verſtaan*, — 1. door *ſpreken*, — 2. of *ſchrijven*, §. LI.

A. Om wél te *ſpreken* koomt in aanmerking, §. LII.

a. de *uitſpraak*, §. LIII.

b. de *ſchikking der woorden*, §. LIV.

c. de *ſtijl*, §. LV.

B. Om wél te *ſchrijven* is nodig, §. LVI.

a. dat men wél *ſpelle*, §. LVII, — *kenmerken* van goede ſpelling wete, §. LVIII. — en *ſpelregels*, §. LIX — LXIII.

b. dat men *goede letters make*; §. LXIV.

c. dat men den *klank* of *zin* door gepaste *tekenen* bepale; §. LXV, LXVI.

d. dat men nauwkeurig *ſcheide* — tuſſchen de *lettergrepen*, §. LXVII. — en de *volzinnen*. *. LXVIII.

Digitized by Google

BEKNOPTE NEDERDUITSCHE SPRAAKKUNST.

§. I

De *Nederduitſche Spraakkunst.*

De *Nederduitſche Spraakkunst* (*Grammatica*) geeft onderricht, om de Nederduitſche taal wél te kennen, in haren bijzonderen aard, en voornamelijk naar het tegenwoordige gebruik.

§. II.

Wat de Nederduitſche Spraakkunst *leert.*

De Nederduitſche Spraakkunst moet ons dan twee voorname dingen *leren;* — 1. dat *wij verſtaan*, wat een ander meent, wanneer hij Nederduitsch ſchrijft, of ſpreekt; — 2. dat *anderen verſtaan*, wat wij menen, wanneer wij Nederduitsch ſpreken, of ſchrijven.

Digitized by Google

Zullen *wij* de mening van anderen in onze taal *verſtaan*; dan moeten wij — 1. de woorden kunnen *lezen*, en — 2. den *zin* er van begrijpen. — En zullen *anderen* onze mening *verſtaan*; dan moeten wij de taal — 1. wél *ſpreken*, en — 2. *ſchrijven* kunnen.

§. III.

Om te kunnen *lezen*.

De Spraakkunst moet dan eerst leren *lezen*. — Daar toe is nodig, dat wij de *letters kennen* in derzelver — 1. *gedaante*, — 2. *ſoort*, — 3. *gebruik*.

§. IV.

De *gedaante* der *Letters*.

Onze taal gebruikt 26? letters.
De hedendaagſche *gedaanten* van hoofdletters, en gemene letters zijn de volgende;

I. *Duitſche hoofd*letters.

A B C D E F G H J K
L M N O P Q R S T U
U W X Y Z.

Duit-

Digitized by Google

Duitſche gemene letters.

a b c d e f g h i j k l m n o p q r ſ s t u v w x y z.

II. *Romeinſche hoofd*letters.

A B C D E F G H I J K L M N O P Q R S T U V W X Y Z.

Romeinſche gemene letters.

a b c d e f g h i j k l m n o p q r s ſ t u v w x y z.

III. *Gebogene (Curſive) hoofd*letters.

A B C D E F G H I J K L M N O P Q R S T U V W X Y Z.

Gebogene (Curſive) gemene letters.

a b c d e f g h i j k l m n o p q r ſ s t u v w x y z.

Digitized by Google

IV. *Hoofd-ſchrijf*-letters.

A B C D E F G H I J K
L M N O P Q R S T U
V W X Y Z.

Gemene ſchrijf letters.

a b c d e f g h i j k l m n
o p q r s ſ s t u v w x y z.

§. V.

Soort der Letters.

In *ſoort* zijn deze letters — of *klinkers (vocales)*, die op zich zelven een' vollen klank geven; — of *medeklinkers (conſonantes)*, die niet klinken zonder hulp van klinkers, en derzelver klank bepalen door een bijgevoegd geluid.

Dit zal verſtaan worden uit ene nadere beſchouwing van deze twee ſoorten.

§. VI.

Digitized by Google

§. VI.

Klinkers.

Daar zijn 6 *klinkers*, *a*, *e*, *i*, *o*, *u*, *y* of *ij*. Derzelver onderſcheidenen *klank* hoort gij in *man*, *men*, *min*, *mond*, *munt*. *mijn*; en *pan*, *pen*, *pin*, *pond*, *punt*, *pijn*.

Deze hebben alle een' *vollen* klank. Zij kunnen op zich zelven een lettergreep uitmaken, zelfs een woord uitmaken, gelijk wij ſtraks tonen zullen.

Men geeft aan *y* of *ij* den klank, die nabij koomt aan *ei*. De Hollandſche uitſpraak is nu al vrij algemeen; men behoude dan dezelve: doch wete, dat *y* alleenlijk moest gebruikt worden in woorden van Griekſchen oorſprong *Cyrus*, *Syllabe*, *Synode*, *Syrië*, *Egypte*. *Cyprus*, *Hyſſop*, en geen klank van *ei* kan hebben; en dat *ij* eigenlijk ene dubbele *i* is.

De *e*, en *o*, hebben in ſommige woorden een' *helderen*, in andere woorden een' *doffen* klank.

De *e* is *helder* in *den*, *vel*, *bel*, *melk*; — maar *dof* in *aarde*, *bedrijf*, *bakſel*: — beide klanken hoort gij in *E'den*, *édel*, *bémel*, *beſtél*, *bevél*.

De *o* is *helder* in *noch*, *offer*, *ſtok*, *bol*, *kop*, *dorst*, *los*, *lot*; — maar *dof* in *dom*, *bond*, *bok*.

Ook hebben de klinkers een' *langen*, of *korten* klank. Dit hangt daar van af, of de nadruk der uitſpraak daar op valt, dan niet valt; en of de klank op het einde van ene lettergreep uitgerekt wordt, dan door een' medeklinker afgebroken wordt.

Digitized by Google

Lang is derhalven

a, in *ga*, *ſta*, *vader*, *Salomo*:

e, in *Eva*, de eerſte *e in edel*, *bede*, *bedelen*; de twede *e* in *vernederen*, *bejegenen*, *beneden*; de derde *e* in *gerechtigheden*:

i, in *Origenes*, *Zacharia*:

o, in *zomer*, *loven*, *mogen*:

u, in *uwe*, *muren*, *vuren*:

y, in *Cyprus*.

Kort is daarom ook

a, in *Amerika*, *Europa*, *pad*, *bal*, *dan*:

e, in *aarde*, *koude*; de twede, en derde *e* in *bedelen*; de eerſte, derde, en vierde *e* in *bejegenen*:

i, in *Italië*, *Siberië*, *ik*, *blind*:

o, in *Diakonen*, *op*, *pot*, *dorst*:

u, in *dun*, *but*, *rund*:

y, in *Synode*, *Hyſſop*, *Syllabe*.

§. VII.

Medeklinkers.

De overige letters zijn *medeklinkers*. —— Zij dragen dien naam, om dat zij alleenlijk met de klinkers een lettergreep, of woord vormen; maar zonder dezelve niet uitgeſproken kunnen worden: b. v. *mn.* kan niet uitgeſproken worden; maar met de klinkers maken zij de woorden *man*, *men*, *min*, *mijn*.

Elk van deze letters heeft haren *bijzonderen klank*. — Bij *ch* heeft men echter één klank, die gehoord wordt in *Christus*, *Cham*, *kracht*, *recht*, *licht*, *noch*, *lucht*,

Enige van deze letters verſchillen ſlechts in *zacht-*

Digitized by Google

zachtheid, of *ſcherpheid* van klank; *b* en *p*, *d* en *t*, *g* en *ch*, *v* en *f*, z en *s*. De eerstgenoemde *b*, *d*, *g*, *v*, z zijn van enen zachteren; de laatstgenoemde *p*, *t*, *ch*, *f*, *s* zijn van enen ſcherperen klank. Deze klank is zo beſtendig, en zo eigen aan de woorden, dat dikwijls hunne betekenis daar naar verſchilt.

Dat verſchil van *klank*, en *betekenis* merkt gij in de volgende voorbeelden, waar in de zachte of ſcherpe letters, voor, of achter in een woord voorkomen.

b en *p* in *bad pad*, *bak pak*, *bal pal*, *hast past*, *bek pek*, *ben pen*, *best post*, *bil pil*, *bot pot*, *bijl pijl*, *krab krap*, *ſlib ſlip*, *tob top*, *ſchub ſchup*:

d en *t* in *dak tak*, *dal tal*, *dam tam*, *den ten*, *der ter*, *doch toch*, *wand want*. *hard hart*:

g en *ch* in *lag lach*, *egt*, (hij *egt* van *eggen*) *echt*, *ligt licht*, *logen lochen*, *pogen pochen*, *dog doch*:

v en *f* in *vaâm faam*, *vel fel*:

z en *s* in *zullen ſullen*.

Hier van zal nader §. LX. en LXII. iets voorkomen.

§. VIII.

Gebruik der Letters.

Deze letters worden *gebruikt* tot twee einden

1. om *getallen* aantewijzen.

Om zaken van elkanderen afte delen gebruikt men de letters naar haren rang *a*, *b*, *c*, *d*, enz. in plaats van 1, 2, 3, 4. Men plaatst dezelve dan doorgaans voor een nieuwen regel.

Digitized by Google

Enige hoofdletters dienen daar toe ook op ene andere wijze, I beduidt dan 1, V 5, X 10, L 50, C 100, D 500, M 1000. — Een minder getal, voor een groter getal geplaatst, neemt van het grotere zo veel af IV 4, IX 9, XIV 14, XIX 19, XXIX 29, XL 40, XLIX 49, XC 90. — Een minder getal, geplaatst achter een groter getal, voegt daar zo veel bij VI 6, XI 11, XV 15, XVI 16, XXI 21, XXIV 24, XLV 45, LX 60, CI 101, CX 110, MDCCXCII 1792.

2. Voornaamlijk worden deze letters gebruikt, om *famengevoegd* te worden. Deze famenvoeging geschiedt — 1. van *klinkers met klinkers* tot verlenging, of verdubbeling van klank; — 2. van letters tot *lettergrepen*; — 3. van lettergrepen tot *woorden*; — 4. van woorden tot een *famengesteld woord*.

§. IX.

Samenvoeging van *Klinkers*.

De *famenvoeging van klinkers* met klinkers geschiedt, of om den zelfden klank te verlengen, of om enen gemengden klank te vormen.

1 Tot *verlenging* van denzelfden klank gebruikt men best twee gelijke klinkers, *maan*, *meen*, *mijn*, *woon*, *uur*. De klank, en zin van deze woorden verschillen van *man*, *men*, *min*, *won*, *Ur*.

2. Om een *gemengden* klank te geven, worden verschillende klinkers famengevoegd.

§. X.

Digitized by Google

§. X.

Gemengde klanken.

Enen *gemengden* klank geve men niet aan *ae* in *paerd*, *naerſtig*, *kaers*, *gaern*, *vaerdig*, *paerl*, *ſtaert*. Men ſpreke, en ſchrijve liever naar enen verſchillenden tongval *paard* of *peerd*, enz.

Maar enen *tweeklank* (*diphthongus*) hebt gij

1. door ſamenvoeging van de *enkele a*, *e*, *i*, *o*, *u*, met *e*, *i*, of *u* in

ai; *Mai*, *ai*:
au; *nauw*, *dauw*, *Paus*, *Laurents*:
ei; *weiden*, *leiden*, *reizen*; in onderſcheiding van *wijden*, *lijden*, *rijzen*:
eu; *geur*, *reuk*, *kleur*, *jeugd*, *beup*:
ie; *zien*, *lief*, *ziel*, *riet*, *diep*, *die*:
oe; *doen*, *goed*, *zoet*, *hoep*, *koel*, *hoed*:
ou; *koud*, *goud*, *zout*, *vrouw*, *oud*:
ui; *huid*, *huis*, *huit*, *vuil*, *ruig*.

2. Ook heeft men een tweeklank door ſamenvoeging van de *dubbele aa*, *ee*, *oo*, met *i*, of *u* in

aai; *taai*, *gemaaid*, *baai*, *fraai*:
aau; *ſlaauw*:
eeu; *eeuw*, *leeuw*, *ſneeuw*, *ſchreeuw*:
ooi; *geſtrooid*, *berooid*, *tooi*, *dooi*.

Een dubbel gemengde klank, of *drieklank* (*triphthongus*) ontſtaat door *ie*, *oe* ſamen te voegen met *u* of *i* in

ieu; *vernieuwd*, *bieuw*, *kieuw*:
oei; *bloei*, *moeite*, *geſchroeid*, *gevloeid*.

Digitized by Google

§. XI.

Lettergrepen.

De ſamenvoeging van letteren dient nader, om *lettergrepen* te vormen.

Ene *lettergreep*, of *ſyllabe*, is ene ſamenvoeging van letteren, die met één galm, of dezelfdeopening des monds alle worden uitgeſproken.

In elke lettergreep moet ten minſten één klinker zijn (§. VII.)

Eén klinker kan een lettergreep uitmaken, zonder medeklinker, gelijk de eerſte *a* in *Adam*, *e* in *Eva*, *i* in *Italië*, *o* in *over*, *u* in *uwe*, *ij* in *ijzer*.

Ook kunnen één of meer klinkers te gelijk met één of meer medeklinkers ene lettergreep uitmaken, op ene onderſcheidene wijze, gelijk uit de volgende voorbeelden te zien is.

ai, *ei*, *na*, *te*, *zo*, *bij*; *af*, *ol*, *in*, *op*; *ooi*; *zee*, *zie*; *aan*, *een*; *wan*, *wen*, *win*, *won*, *wijn*; *waan*, *ween*, *woon*; *buik*, *boek*; *want*, *wend*, *wint*, *wond*; *waant*, *weent*, *woont*; *wendt*, *bindt*; *wensch*; *angst*; *ſlaan*; *ſtond*; *draai*, *groei*; *zwaar*; *ſtrand*; *ſchroomt*; *beerſcht*.

§. XII.

Samenſtelling van *Woorden.*

Deze lettergrepen, bijéén gevoegd, maken *Woorden* uit, waar mede wij onze denkbeelden van voorkomende zaken aan anderen bekend maken.

Mee

Digitized by Google

Meermalen maakt één *lettergreep* een woord uit, *man*, *men*, enz. zie §. XI. — En om dat één klinker een lettergreep kan uitmaken (§. XI.); kan ook daarom één klinker een woord maken; *o*, en *u*; b. v. *O zondaars bekeert U.*

Doorgaans bestaan de woorden uit meer samengevoegde lettergrepen,

2. lettergrepen zijn in *va-der*, *moe-ders*, *aar-de*:

3 lettergrepen in *be-min-nen*, *aan-ge-zicht*:

4 lettergrepen in *be-kom-me-ring*;

5 in *on-recht-vaar-dig-heid*; *goe-der-tie-ren-heid*:

6 in *on-recht-vaar-dig-be-den*:

7 in *on-o-ver-win-ne-ly-ke*:

8 in *Kon-ſtan-ti-no-po-li-ta-nen*:

9 in *o-ver-al-om-te-gen-woor-dig-heid.*

In saamgestelde woorden is het getal der lettergrepen nog groter, zelfs wel tot 16, gelijk uit. §. XIII. gezien kan worden.

§. XIII.

Samenvoeging van Woorden.

Ook worden *woorden* samengevoegd tot *één woord*:

Twee woorden, *boom-hof*, *hoezem-vriend*, *gast-huis*, *reis-vaardig*, *hoog-moedig*, *teergeld*, *rijks-dag*, *hongers-nood*, *krijgs-man*:

Drie woorden, *boek-winkel-knecht*:

Vier woorden, *huis-gods-dienst-werk*: *zijden-ſtoffen-winkel-knecht*:

Vijf

Vijf woorden, *note-bomen-kabinet-makers-winkel:*

Zes woorden, *note-bomen-kist-kabinet-makers-winkel:*

Zeven woorden, *note-bomen-kist-kabinet-makers-winkel-knecht: mahomi-houten-kist-kabinetten-makers-winkel-knechten.*

Wilde men echter nauwkeurig spreken; dan moest men deze gansche samenstelling maar als *tweeledig* achten. Het laatste woord maakt dan het twede lid, en alle de voorgaande woorden maken dan het eerste lid.

§. XIV.

Om den zin der Woorden *te kennen.*

Om *anderen* in onze taal te *verstaan*, moeten wij naar §. II niet alleen kunnen lezen (§. III. — XIV.); — maar ook moeten wij dan den zin der woorden *begrijpen.* — Daar toe is nodig, dat wij de woorden kennen in derzelver 1. bijzonderen *aard*, — 2. en *betekenis.*

§. XV.

Soorten van Woorden, of *delen der Taal.*

Wanneer wij in ene taal geregeld spreken, of schrijven; dan stellen wij aan anderen voor, wat wij over voorkomende zaken oordelen — Onze taal bestaat dan ook uit *voorstellen*, of *volzinnen*, die ons oordeel over zaken bevatten. — In elken volzin moet derhalven iets voor-

Digitized by Google

voorkomen, waar door de perſoon, of zaak, wordt uitgedrukt, van welke geſproken wordt; maar ook iets anders, waar door uitgedrukt wordt, wat van dien perſoon, of die zaak, gezegd wordt: daar moeten dan in elken volzin ten minſten twee onderſcheiden ſoorten van woorden zijn. — Ik zal dit ſtuk door voorbeelden opheldren, en daar door een algemeen denkbeeld geven van den onderſcheidenen aard der woorden: *God regeert*; *de mensch zal loven*; *God wordt geloofd.* Hier zien wij een perſoon, van welken geſproken wordt, *God*, *de mensch*; zulke woorden worden *zelfſtandige naamwoorden* genoemd. Hier wordt de zaak ook uitgedrukt, die van die perſonen gemeld wordt, *regeren*, *loven*, *geloofd worden:* de zaak, die daar van kan gemeld worden, is, dat die perſoon, of zaak werkt, of lijdt, of is: dit ſoort van woorden heten *werkwoorden.* In gewone, en volledige, voorſtellen moeten dan zelfſtandige naamwoorden, en ook werkwoorden zijn. — Maar daar zijn meer ſoorten van woorden. Om de zelfſtandige naamwoorden niet zo dikwijls te herhalen, als er van den perſoon, of van de zaak, die daar door uitgedrukt wordt, geſproken wordt, heeft men andere woorden, die in derzelver plaats komen, *de mensch is aan God verpligt*, *daarom moet* HIJ (of de *mensch*) HEM (*God*) *loven*, *wegens* ZIJNE (*Gods*) *goedheid:* zulke woorden heten *voornaamwoorden.* — Van perſonen, of zaken, of ook van derzelver werkzaamheid kan men nadere bijzonderheden willen aanduiden: daar toe heeft men nog meer ſoorten van woorden nodig. Men kan naamlijk een perſoon, of zaak meer algemeen of meer bepaald beſchouwen; daar toe die-

Digitized by Google

dienen de *lidwoorden een*, en *de*, *een mensch*, of *de mensch*: — Ook kan men van een persoon, of zaak enige hoedanigheid willen betekenen; *de* GROTE *opperheer is* WIJS, GOED, *en* HEILIG: dit heten *bijvoeglijke naamwoorden*. — Wil men ene hoedanigheid van de werking aanduiden; dan gebruikt men *bijwoorden*; *de mensch moet* DAGELIJKS *God loven*. — Het geen iemand doet, of lijdt, kan ook beschouwd worden als ene eigenschap van den persoon; *De mensch*, VERPLIGT *aan God*, *en* VOLBRENGENDE *zijnen pligt*, *zal hem loven*: dit zijn *deelwoorden*. — Men kan door een woord te zetten vóór een zelfstandig naamwoord ook zekere omstandigheid willen aanduiden; IN *Gods bestuur over de wereld*: dit zijn *voorzetsels*. — Dikwijls heeft ene rede meer volzinnen, of een volzin meer leden: om dezelve samen te voegen, of te scheiden, zijn ook woorden nodig; *God is wijs*, EN *heilig*, OOK *goed*, DAAROM *moet de mensch hem loven*: dit zijn *voegwoorden*. — Menigemalen moet de aandoening des sprekers uitgedrukt worden; *O God!*: dit zijn *tusschenwerpsels*.

Ik besluit uit dit alles, dat de woorden van onderscheidenen *aard* zijn; dat er bepaaldelijk 10 *soorten* van zijn, en zo vele *deelen der tale*. Ik geef er dezen rang aan:

1 *Zelfstandige Naamwoorden* (*Nomina Substantiva*);
2 *Lidwoorden* (*Articuli*);
3 *Bijvoeglijke Naamwoorden* (*Nomina Adjectiva*);
4 *Voornaamwoorden* (*Pronomina*);
5 *Werkwoorden* (*Verba*);
6 *Deelwoorden* (*Participia*);
7 *Bijwoorden* (*Adverbia*);

8 *Voor-*

Digitized by Google

8 *Voorzetsels* (*Præpositiones*),
9 *Voegwoorden* (*Conjunctiones*);
10 *Tusschenwerpsels* (*Interjectiones*);

Wanneer wij nu alle de gegevene voorbeelden samentrekken in één voorbeeld, dan zult gij er alle de genoemde soorten van woorden in ontdekken kunnen, en derzelver namen naar de bijgevoegde getallen vinden *u*[4], *o*[10] *God*[1]! *die*[4] *heilig*[3], *wijs*[3], *en*[9] *goed*[3] *zijt*[5], *in*[8] *uw*[4] *besluur*[1] *over*[8] *de*[2] *wereld*[1], *zal*[5] *de*[2] *mensch*[1], *door*[8] *u*[4] *begunstigd*[6], *dagelijks*[7] *loven*[5]; *indien*[9] *hij*[4] *zijn*[4] *pligt*[1], *en*[9] *welzijn*[1], *betracht*[5].

Van alle deze taaldelen zullen wij afzonderlijk nader spreken naar de gestelde orde.

§. XVI.

Zelfstandige Naamwoorden.

Zelfstandige Naamwoorden beduiden een persoon, of zaak, waar van gesproken wordt; *man*, *vrouw*, *kind*, *dier*, *huis*, *deugd*.

Wij moeten letten op derzelver, 1. *gebruik*, — 2. *geslachten* (*genera*), — 3. *getallen* (*numeri*), — 4. *gevallen* (*casus*).

§. XVII.

Gebruik der Zelfstandige Naamwoorden.

In hun *gebruik* zijn zij, — of bijzonder *eigen* aan één persoon of zaak, met uitsluiting van andere; *Adam*, *Eva*, *David*, *Kanaän*, *Amsteldam*: — of zij zijn *gemeen* aan een soort, en

aan

aan meer zaken; *man*, *vrouw*, *kind*, *mensch*, *land*, *ſtad*, *berg*, *gerechtigheid*.

§. XVIII.

Geſlachten der Naamwoorden.

Aan de zelfſtandige naamwoorden worden ook *geſlachten* toegeëigend; zij worden aangemerkt als *manlijk*, of als *vrouwlijk*, of als van generlei geſlacht, en heten *onzijdig*: (*masculina*, *fœminina*, *neutra*).

Daar op *moet men letten*: want daar van hangt af het gebruik der woordtjes *de*, *het*, *des*, *der*, *den*, *zijn*, *haar*; en van het ſtellen dezer woorden hangt meer malen de zin af. Deze verſchilt toch, wanneer ik zeg, *die man b mint zijn' zoon*, of *haar' zoon*; *die vrouw zoogt haar kind*, of *zijn kind*. Elk gevoelt, hoe zeer het verkeerde gebruik dezer woordtjes ſtoot; b. v. te zeggen *de peerd*, voor *het peerd*, *de kind*, *der man*, *des deugd*, *des vrouw*, voor *het kind*, *des mans*, *der deugd*, *der vrouw*. Hier in is eene bijzondere eigenſchap der taal, die wij niet mogen verwaarlozen.

Van de meeste woorden moet men het geſlacht uit het gebruik kennen. Die hier in nauwkeurig wil zijn, behoorde een lijstje van de voornaamſte woorden met aanwijs van de geſlachten bij de hand te hebben, tot dat hij er in gevestigd zij. — Kan hij het niet bij de hand hebben; hij raadplege met de welluidendheid, of men voor een woord *de*, *des*, *den*, kan plaatzen; zo ja, dan denke men het *manlijk* geſlacht te hebben: dan of men daar voor *de*, *der*, kan

Digitized by Google

kan plaatzen; als wanneer men denke aan het *vrouwlijk* geslacht: dan of daar bij *het*, *des*, best voege; als wanneer men het *onzijdig* geslacht ontmoeten zal. Immers bij *boom*, zijnde *manlijk*, voegt niet *der boom*, *het boom*; maar wel *de boom*. *des booms*, *den boom*; voor *band* voegt niet *des bands*, *den band*, *het band*; derhalven is *band* van het *vrouwelijk* geslacht: voor *kind* voegt niet *de kind*, *der kind*, *den kind*; maar wel *het kind*, en *des kinds*; *kind* is dan *onzijdig*.

Daar zijn echter enige *kenmerken*, waar aan men het geslacht van *vele* woorden weten kan. Die kenmerken rusten op enige algemene, en vrij standvastige waarnemingen. Ik zal de voornaamste, en die aan weinige uitzonderingen onderhevig zijn bijbrengen. Volgens die waarnemingen zijn.

I *Manlijk*;

1. De *eigennamen* van *mannen*; *Jan*, *Jakob*, *Abraham*.

2. Daar toe behoren de namen van *manlijke eigenschappen*, *bedieningen*, en *waardigheden*; als *broeder*, *vorst*, *koopman*, *herder*: — zelfs ook woorden, die anders op zich zelve een ander geslacht hebben, wanneer zij mannen beschrijven in enige bijzondere hoedanigheden; *voorspraak*, *ondeugd*, *boswicht*.

3. Woorden op *ier* uitgaande, en afgeleid van zelfstandige naamwoorden, die enen werkenden manlijken persoon aanduiden; *hovenier*, *wijngaardenier*, *bankier*.

4. Die, uitgaande op *aar*, of *er* afstammen van werkwoorden, en derzelver werking op een' manlijken persoon overbrengen; *wandelaar*, *bewinnaar*, *loper*, *spreker*: — of op *et*, die de

Digitized by Google

werking van een werkwoord op een werktuig overbrengen; *fnuiter*, *veger*, *wijzer*, *ſtoffer*, *paſſer*,

5. Die *dom* ten uitgang hebben, en meest afkomſtig van bijvoeglijke naamwoorden, ene geſteldheid, ſtaat, of magt aanduiden; *eigendom*, *ouderdom*, *rijkdom*, *vrijdom*, *wasdom*, *adeldom*: — van enen anderen aard zijn de onzijdige woorden op *dom*, waar van ſtraks zal geſproken worden.

6. Woorden, die uitgaan op *ſem*, *em*, *lm*, *rm*, zijn doorgaans manlijk; *halſem*, *blikſem*, *droesſem*, *adem*, *bodem*, *galm*, *halm*, *arm*, *worm*.

II. *Vrouwlijk* zijn

1. De *eigennamen* van *vrouwen*; *Sara*, *Anna*, *Rachel*, *Maria*.

2. Namen van *vrouwelijke eigenſchappen*, *bedieningen*, en *waardigheden*; *zuſter*, *dienſtmaagd*, *baker*, *kamenier*: hier van is uitgezonderd het *wijf*.

3. De namen van *vijfzondere letteren*; de *a*, *b*, *c*, *d*: — wanneer alle letteren ſamen bedoeld worden; gebruikt men het onzijdig geſlacht; het *a b c*.

4. Zelfſtandige naamwoorden, die *in*, *eſſe*, of *ſche* achter zich nemen, en vrouwen aanduiden; *Koningin*, *vrienden*, *herderin*, *zondareſſe*, *meeſterſche*.

5. Die uitgaan op *ij*, en, afgeleid van naamwoorden, een ſtaat, bediening, of werking betekenen; *waardij*, *burgerij*, *aieverij*, *bakkerij*, *abdij*, *ſlagerij*, *praterij*.

6. Woorden op *nis*, herkomſtig van naamwoorden, werkwoorden, of deelwoorden, die een daad beduiden; *gebeimenis*, *behoudenis*, *geſchiedenis*, *gedachtenis*: maar *getuigenis* is ook onzijdig; en *vonnis*, *vernis* behoren niet onder dezen rang.

7. Uit-

Digitized by Google

7. Uitgaande op *schap*, van zelfstandige woorden afgeleid, en ene algemeenheid van personen in een vergaderd lichaam betekenende; de *broederschap*, *priesterschap*, *vroedschap*: — of van bijvoeglijke woorden afgeleid, en ene hoedanigheid in het afgetrokkene te kennen gevende; *dronkenschap*, *gramschap*: — hier van zijn de onzijdige woorden op *schap* onderscheiden, gelijk wij beneden zien zullen.

8. Die *heid* hebben achter bijvoeglijke woorden, of deelwoorden, ter betekenis van ene hoedanigheid in het algemeen beschouwd; *wijsheid*, *boosheid*, *welmeenendheid*.

9. Die uitgaan op *te* achter bijvoeglijke naamwoorden; *hoogte*, *lengte*, *wijdte*: — of ook zulke woorden van werkwoorden afkomstig; *sterfte*, *brouwte*, *schaamte*, *moeite*; — zelfs met afkorting der *e*; *drift*, *gift*, *graft*.

10. Op *ster* uitgaande, en afstammende van werkwoorden, om derzelver werking op ene vrouw overtebrengen; *voedster*, *naaister*, *arbeidster*.

11. Die *ing* ten uitgang hebben, en herkomstig van werkwoorden, derzelver dadelijke werking beduiden; *vermaning*, *wandeling*.

12. Woorden op *ste*, *st*, van werkwoorden afkomstig; *gunste*, *verdienste*, *komst*, *kunst*, *winst*, *ontvangst*, *verlangst*: maar *dienst* is door verloop manlijk.

13. Woorden op *uwe*; *zenuwe*, *zwaluwe*, *schaduwe*.

III. *Onzijdig* zijn

1. De namen van *landen*, en *steden*; het beroerde *Nederland*, het rijke *Amsterdam*, het oude *Rome*.

2. Die ene *algemeenheid*, of *ſtoffe* aanduiden; het *graan*, *goud*, *a b c*, het *ſteen* van een ſtandbeeld, het *doek* van een ſchilderij.

3. *Bijvoeglijke* woorden, als *zelfſtandige* gebruikt; het *ruim*, *goed*, *rond*, *recht*.

4. De *onbepaalde* wyze der werkwoorden, als een zelfſtandig naamwoord gebruikt; het *leven*, *eten*, *drinken*, *gevoelen*.

5. Zelfſtandige woorden, herkomſtig van andere zelfſtandige, met voorzetting van *ge*; het *gebeente*, *gebergte*, *gevogelte*, *gedierte*, *geboomte*, *gedeelte*.

6. Zelfſtandige naamwoorden met eenen verkleinenden uitgang *je*, *jen*, *ke*, *ken*, *kijn*, *lijn*, *tje*, *tjen*, *tijn*; *wyfje*, *mannetje*, *dochtertje*.

7. Zelfſtandige naamwoorden, die *dom* in den uitgang aannemen, en ene algemeenheid, en gezelſchap van perſonen, of ambt beduiden; het *heidendom*, *Chriſtendom*, *prieſterdom*, *menſchdom*. *Vorſtendom*: — hier van zijn onderſcheiden de manlijke woorden op *dom*; zie daar van bladz. 18.

8. Zelfſtandige woorden, die den uitgang *ſchap* aannemen ter betekenis van ene bediening, waardigheid, of geſteldheid; het *burgerſchap*, *meeſterſchap*: — van een anderen aard zijn de vrouwlijke woorden op *ſchap*; zie bladz. 19.

9. Het zakelijke deel der werkwoorden (derzelver uitgang *en* in de onbepaalde wijze afgekapt zijnde), met voorvoeging van *ge*, maakt onzijdige naamwoorden, die de werking van het werkwoord aanduiden; het *geraas*, *geroep*, *geloop*: — maar er koomt geen *ge* voor, wanneer de werkwoorden zelve de onafſcheidlijke voorvoegſels *ge*, *be*, *ont*, *ver* reeds voor zich hebben; het *geraas*, *bedrijf*, *ontwerp*, *verblijf*

10. Woor-

10. Woorden, die uitgaan op *sel*, en van werkwoorden afkomstig, ene voortgebragte zaak, werking, of werktuig beduiden, zijn ook onzijdig; het *schepsel*, *brouwsel*, *stijfsel*, *bloeisel*, *dekſel*.

Daar zijn wel meer waarnemingen omtrent de geslachten, en kenmerken van dezelve: doch bij de opgave daar van zouden meer uitzonderingen gemeld moeten worden, en er zou meer omslag van redenering bij vereischt worden, dan ons kort bestek dulden zou.

Ik zal nog slechts ter nadere opheldering enige *aanmerkingen* laten volgen.

1. Daar zijn woorden, die Manlijk zijn, wanneer zij van mannen, en Vrouwlijk, wanneer zij van vrouwen gebruikt worden; *erfgenaam*, *bode*, *gezant*: — van dat soort zijn ook die, van zelfstandige woorden afkomstig, den uitgang *genoot* hebben; *deelgenoot*, *echtgenoot*, *lotgenoot*, *dischgenoot*: — gelijk ook zulke, die, meest van werkwoorden afkomstig, den uitgang *ling* hebben; *vondeling*, *banneling*, *zuigeling*, *troeteling*, *vreemdeling*.

2. Daar zijn in tegendeel woorden, die één geslacht hebben, en onverschillig van mannen, of vrouwen gebruikt kunnen worden; gelijk Manlijk, de *arend*, *olifant*, *uil*, schoon ook een wijfje beduidende; — zo ook Vrouwlijk de *duif*, *musch*, *slang*, schoon ook een mannetje aanwijzende: — enige blijven Onzijdig, het *paard*, *schaap*, *boen*, *rund*, schoon mannetje, of wijfje, bedoeld worde.

3. Bij sommige woorden zijn twee geslachten door verloop in gebruik;

M. en V. in *dood*, *tijd*, *nacht*:

M. en O. *oorlog*, *hof*, *altaar*, *loon*:

V. en O.

Digitized by Google

V. en O. *oog*, *oor*, *getuigenis*:
M. V. en O. *sneeuw*, *slag*.

4. Vele woorden, op ene zachte *e* uitgaande, zijn Vrouwlijk, maar veranderen van geslacht door afkapping van die *e*; *gaarde* V., *wijngaard* M.; *intrede* V., *tred* M.; de *oge*, *ore*, *ure*, *punte*, V., het *oog*, *oor*, *uur*, *punt*, O.

5. In woorden, samengesteld uit twee naamwoorden, behoudt het laatste woord zijn geslacht; *aardbodem* M., *zangkunst* V., *aardrijk* O., zo ook *doorgang* M., *afgrond* M., *inbreuk* V.

6. Doorgaans wordt in de betreklijke voornaamwoorden gezien op den man, of de vrouw, die bedoeld wordt, en niet op het geslacht van het naamwoord; *het wijf* draagt *haar* kind op *haren* arm; de dapperheid van *zijne Majesteit* maakt *hem* beroemd.

7. Woorden, genomen in een verzamelenden zin, hebben wel eens lidwoorden van een ander geslacht voor zich; *de visch* eten, op *de been* komen, onder *de voet* werpen. De reden is, omdat zulke woorden eigenlijk afgekorte meervoudige naamwoorden zijn, *de vischen*, *de benen*, *de voeten*.

§. XIX.

De *Getallen* der Naamwoorden.

Somtijds wordt de persoon of zaak, door het naamwoord aangeduid, alleen genomen. Dat naamwoord heet dan *enkelvoudig* (*singulare*); *man*, *vrouw*, *kind*.

Somtijds worden meer van dat soort bedoeld. Dan

Digitized by Google

Dan heet zulk een naamwoord, in zijn getal, *meervoudig* (*plurale*); *mannen*, *vrouwen*, *kinderen*.

Dat *meervoudige* getal wordt aangeduid door een uitgang achter het enkelvoudige naamwoord te voegen.

Die uitgang is *n*, of *en*, en *s*.

1. De woorden, die op *e* uitgaan in het enkelvoudige, nemen doorgaans in het meervoudige *n* achter zich; *einden*, *beloften*, *gedierten*, *gedachten*, van *einde* enz.

2. Die op een' medeklinker eindigen, hebben gewoonlijk den uitgang *en* in het meervoudige; *vrouwen*, *menschen*, *talen*, *geboden*, *banden*, *boeken*, van *vrouw*, *mensch*, *taal*, *gebod* enz.

Die op *f*, of *s* uitgaan, verzachten deze letteren in het meervoudige in *v*, of *z*; *brief*, *brieven*; *huis*, *huizen*

Woorden, wier laatste medeklinker oorspronglijk dubbel is, *verdubbelen* denzelven in het meervoudige; *pad*, *padden*, (onderscheiden van *paden*), *bedden*, *potten*, *tappen*, *stallen*, *stammen* enz.

3. Dikwijls is de *s* de uitgang; *bakfels*, *bloeisems*, *mannetjes*, *wijfjes*.

4. Sommige woorden hebben *s* en *n*; van *man*, *mans*, en *mannen*, zo ook met *vader*, *moeder*, *broeder*, *zoon*, *appel*, *tavel*, *kamer*, *wandelaar*, enz.

5. Enige hebben *ers* en *eren*; van *kind*, *kinders*, *kinderen*; zo ook met *lied*, *lam*, *ei*, *goed*, *rund*, *kleed*, *volk*, *been*, *rad*, *blad*, *gemoed*, *boen*, *kalf*, *spaan*, enz. — Deze hebben doorgaans ook *en*; *volken*, *raden*, *bladen*, *benen*, enz.

In *ens* bij *eindens*, *begeertens*, *belangens*, enz.

Digitized by Google

zou een dubbele uitgang zijn. Ik verkies daarom *einden* enz. zonder *s*.

§. XX.

De *Naamvallen*.

Een perſoon, of zaak, door een zelfſtandig naamwoord uitgedrukt, kan in ene onderſcheidene gelegenheid, betrekking, of een onderſcheiden geval voorkomen

1. als werkende, lijdende, wordende, zijnde;
2. of als eigenaar, en bezitter van iets;
3. of als iets ontvangende;
4. of als het voorwerp van werking;
5. of als aangeſproken;
6. of als iets misſende, of ergens beſtaande.

Deze gelegenheden der naamwoorden noemt men *Naamvallen*.

Elk van dezelve draagt zijn' naam. — Die namen zijn doorgaans 1. *Nominativus*, 2. *Genitivus*, 3. *Dativus*, 4. *Acceuſativus*, 5. *Vocativus*, 6. *Ablativus:* of 1. de *Noemer*, 2. *Teler*, 3. *Gever*, 4. *Aanklager*, 5. *Roeper*, 6. *Nemer:* maar beter 1. de *Werker*, 2. *Eigenaar*, 3. *Ontvanger*, 4. *Lijder*, 5. *Toeboorder*, 6. *Derver*. — Ik zal ze naar den geſtelden rang maar noemen, 1, 2, 3, 4, 5, 6.

Zie hier een *voorbeeld* van alle die naamvallen

1. *de brand*
2. *van dat huis* verwekt
3. *aan dien buurman*
4. *groot gevaar*. Spoedt u dan toch
5. O *mannen!*
6. *van deze plaats*, en helpt.

§. XXI.

Digitized by Google

§. XXI.

De *Lidwoorden.*

Om de verdere aanwijzing der naamvallen te doen verſtaan, moeten wij vooraf opening geven van de *Lidwoorden*, ook *Voorleden*, *Naamleden*, of *Geſlachtwoorden* genoemd.

Deze worden geplaatst voor de naamwoorden. Zij dienen, 1. om de betekenis des woords algemeen te maken, of te bepalen; 2. om het geſlacht des naamwoords; en 3. deszelfs naamval, aantewijzen.

Zij zijn *een*, en *de*,

Een is een *onbepalend* lidwoord, en laat de betekenis des naamwoords algemeen; *een menſch, ene vrouw, een kind.*

De heet een *bepalend* lidwoord, om dat hetzelve de betekenis des naamwoords bepaalt; *de man, de vrouw, het kind.*

Zonder lidwoord is de betekenis des naamwoords nog meer algemeen.

Dit onderſcheid van betekenis ziet men in deze voorbeelden: *daar is vuur, er valt water*; hier is de betekenis zeer algemeen: *daar is een vuur*, een zeker vuur, *zie daar een water*; hier is de betekenis minder algemeen: *daar is het vuur, daar ſtroomt het water*, waar aan wij dachten, of waar van wij ſpraken, in een' bepaalden zin. *Hij beeft gerechtigheid lief; in zijne daden zag men ene gerechtigheid zonder voorbeeld; de gerechtigheid is zijn grootſte ſieraad.*

Bij *eigene namen* paſſen gewoonlijk gene lidwoorden, *Adam, Eva.*

Digitized by Google

Door *verbuiging* (*declinatio*) worden de geslachten, de getallen, en de naamvallen der Lidwoorden aangewezen. — Straks zullen wij de verbuiging nader tonen.

§. XXII.

Bijvoeglijke Naamwoorden.

Daar zijn ook woorden, die ene hoedanigheid, of eigenschap aanduiden van de personen, of zaken, die door het zelfstandig naamwoord betekend worden. Deze woorden worden genoemd *bijvoeglijke naamwoorden*, of *bijnaamwoorden*, omdat zij gevoegd worden bij het naamwoord, en behoren tot het naamwoord. Hunne gewone plaats is ook voor het naamwoord; *een wijsman*, *ene brave vrouw*, *een lief kind*.

Tot die hoedanigheid der zaken, welke door de bijvoeglijke naamwoorden aangeduid wordt, behoort onder meer andere, derzelver

1. *gedaante*; *groot*, *klein*, *rond*, *boog*, *laag*, *wit*, *zwart*;
2. *waarde*; *ligt*, *zwaar*, *goed*, *kwaad*;
3. *rang*; *eerste*, *tweede*;
4. *stoffe*; *gouden*, *zilveren*, *houten* enz.

§. XXIII.

De *Verbuiging*, en *aanwijzing der Naamvallen*.

Een algemeen denkbeeld hebbende van de zelfstandige naamwoorden, van de lidwoorden, en van de bijvoeglijke naamwoorden, kunnen wij nu beter bevatten, hoe de *naamvallen* aange-

Digitized by Google

gewezen worden, in onderſcheidene geſlachten, en getallen.

Bij een *zelfſtandig naamwoord zonder lidwoord* worden de naamvallen gewoonlijk uit den zin der rede gekend, of door de voorzetſels *van* en *aan* aangewezen, zonder verbuiging in het naamwoord.

Dit zal uit de twee volgende voorbeelden nader blijken.

1. *Moſes* lag in het water;
2. het leven *van Moſes* was in gevaar;
3. 's Konings dochter dacht *aan Moſes*;
4. zij verloste *Moſes*;
5. *Moſes!* wat waart gij gelukkig;
6. want anderen weken *van Moſes af*;
1. daar valt *water*;
2. overvloed *van water*;
3. *aan water* geef ik in dorst de voorkeur;
4. ik drink *water*;
5. *water!* gij zijt verkwiklijk;
6. *van water* ſcheidt geen dorſtige zonder drinken.

In den tweden naamval kan hier ook *s* in den uitgang zijn; *maus krachten.*

Maar er is meêr opmerkzaamheid nodig, wanneer bij de *zelfſtandige naamwoorden* ook *lidwoorden*, en *bijvoeglijke naamwoorden* komen: dan heeft er ook *verbuiging* van den uitgang plaats. Omſlag van redenering zou hier een' ongeoefenden ligt verwarren. Ik dacht het best, een *voorbeeld* bij te brengen met bijgevoegde nummers, die hem wijzen op *aanmerkingen*, die ter nadere opheldering achteraan gevoegd zullen worden.

Zie hier dan een voorbeeld van *gewone verbuiging* van een *zelfſtandig* naamwoord met een *lidwoord*, en een *bijvoeglijk* naamwoord.

En-

Enkelvoudig.

Manlijk.

1	een	de[3]	lieve[18]	
2	van[4] enen[7]	van[4] den	lieven	
3	aan[8] enen[7]	aan[8] den	lieven	
4	enen[7],[11]	den[11]	lieven	zoon[1],[2]
5	*12	*12	lieve[12]	
6	van[13] enen[7]	van[13] den	lieven	

Vrouwlijk.

1	ene[7]	de		
2	van ene[7],[5]	van des[5]		
3	aan[8] ene[7],[9]	aan de[9]	lieve[18]	dochter[1],[6]
4	ene[7],[11]	de[11]		
5	*12	*12		
6	van[13] ene[7],[14]	van[13] de[14]		

Onzijdig.

1	een			
2	van een[4]			
3	aan[8] een[10]		lief[10],[12]	kind[1],[19]
4	een[11]			
5	*12			
6	van[13] een[19]			
1		het		
2		van het[4]		
3		aan[8] het[10]		
4		het[11]	lieve[10],[12]	kind[1],[19]
5		*12		
6		van[13] het[10]		

Meervoudig.

in alle geslachten.

1		de		
2		van de[16]		zonen,[15],[19]
3		aan[8] de[17]		
4		de[11]	lieve[18]	dochteren,[15],[19]
5		*12		
6		van[13] de		kinderen,[19]

Digitized by Google

Nu laat ik enige *aanmerkingen* ter opheldering volgen, die haar opzicht hebben tot de nummers 1, 2, 3, enz., die bij het gegevene voorbeeld gevoegd zijn

1. Gij ziet hier, *zoon*, *dochter*, *kind*, worden in de *naamvallen* gewoonlijk niet verbogen: behalven het geen er plaats heeft in den 2., 3., en 6. *naamval*: zie aanmerking 4., 10.

2. Oudtijds beminde men een' langen, en slependen uitgang op *e*; *zone*, *menschе*, *name*, *bere*, *spijze*, *schare*, *vrouwe*, *tale*, *vermaninge*, *beerschappije*, *koningrijke*. — Nu bemint men meer een kortere, en meer gemakkelijke uitspraak, met afkapping der *e*; *zoon* enz. Dit heeft plaats in alle *naamvallen*, en men moet die bijgevoegde *e* niet aanmerken als een verbuiging tot aanwijs van de *naamvallen*. Men mag dan ook in den 3. *naamval* zo wel schrijven *aan den zoon*, *mensch*, *aan de vrouw*, *schaar*, als in den 1. *naamval de zone*, *menschе*, *vrouwe*, *schare*. Verkiest men den korteren uitgang door afkapping der laatste *e*; dan moet in woorden als *zone*, *tale* de voorgaande klinker verlengd worden *zoon*, *taal*; gelijk dan ook in *spijze*, *steve* de zachte *z*, en *v*, op het einde veranderen in de scherpe *s*, en *f*; *spijs*, *stoof*.

3. In dezen 1. *naamval* moet nimmer *den* zijn; derhalven niet *den Apostel zegt*, maar *de Apostel zegt*.

4. In den 2. *naamval* in het *enkelvoudige manlijke* en *onzijdige* buigt men ook met *s* in den uitgang van de *lidwoorden*, en *zelfstandige* naamwoorden, *eens*, of *des zoons*, en *kinds*: of met *es* om de welluidendheid, *des geestes*. — Enige *zelfstandige* woorden hebben hier den uit

uitgang *en*: *eens*, (of *des*) *menſchen*; zo ook *heren*, *Graven*, *harten*, *gedierten*, *geboomten*, enz. — Met een *bijvoeglijk* woord is het *eens*, (of *des*) *lieven zoons*, *kinds*. — Hier is ook bij verkorting 's voor *des*; 's *mans*.

5. In den 2. *naamval* van *vrouwlijke* enkelvoudige lidwoorden is ook *ener*, *der*, voor *van ene*, *van de*.

6. *Vrouwelijke zelfſtandige* naamwoorden in het *enkelvoudige* in den 2. *naamval*, voor andere zelfſtandige naamwoorden, nemen ook den uitgang *s* aan, *zons opgang*, *dochters kind*, *zusters man*: of weleens *en*; *vrouwen goed*, *mijn vrouwen moeder*.

7. Bij verkorting ſchrijft men *een'* voor *enen*, of *ene*; gelijk ook *bekrompen'* voor *bekrompenen*, *bekrompene*.

8. *Aan* kan ook wel weggelaten worden. — Voor *aan* kan wel eens *voor*, *tot*, in plaats komen; *dat is nuttig* VOOR *den mensch*; *God ſprak* TOT *Adam*.

9. In den 2. *naamval* van het *vrouwelijk enkelvoudige* kan men in zekeren ſtijl ook *ener* (of *der*) *dochter* (of *vrouwe*) *hare ere geven* zeggen.

10. In den 3. en 6. *naamval* van het *enkelvoudige onzijdige* mag men ook in een anderen, of ook meer verhevenen ſpreektrant, in plaats van *aan het*, *van het*, zeggen *enen*, *den*, met een *e* achter zelfſtandige naamwoorden; *enen* (of *den*) *volke* (*geſlachte*) *tot ſieraad zijn*, *uit den buize*: het *bijvoegelijke* woord heeft dan den uitgang *en*; *enen aanzienelijken buize*.

11. De 4. *naamval* wordt ook door *voorzetſels* aangewezen, *naar*, *omtrent*, *over*, *bij*, enz. *ik ga naar huis*.

12. De 5. *naamval* ontbreekt bij *een*, en *de*:

Digitized by Google

de! — en neemt *e* achtet het *bijvoeglijk woord lieve zoon! dochter! kind!* — neemt ook *o* voor zich; *o lieve zoon!*

13. De 6. *naamval* wordt ook aangewezen door *voorzetsels*, *in*, *uit*, *met*, *te*, enz.

14. In den 6. *naamval* van *vrouwlijke enkelvoudige* was het oudtijds ook *ener*, *der*; *op der aarde.*

15. De gewone uitgang is in het *meervoudige en* of *s banden*, *vrouwen*, *boeken*, *mannetjes*; of beide *zoons* en *zonen* (zie §. XIX): zo dat *zonen* geen verbuiging is tot aanwijzing van enige naamvallen.

16. In den 2. *naamval* in het *meervoud* is ook *der* in het gewone gebruik voor *van de.*

17. In den 3. *naamval* in het *meervoud* is ook *den* voor *aan de mannen*, *volken*, *der* voor *aan de vrouwen.*

18. Sommige bijvoeglijke naamwoorden, die in den oorsprong een dubbelen *medeklinker* op het einde hebben, *verdubbelen* denzelven in de verbuiging; *glad*, *gladde*, *gladder*: zo ook *slap*, *tam*, *snel*, *dik*, *dun*, *dom*, *mat*, *vet*, *slim*, *gek*, *zot*, enz. — gelijk ook bij enige zelfstandige naamwoorden; *toppen*, *webben*, *bedden*, enz. §. XIX.

§. XXIV.

Bijvoeglijke Naamwoorden, wanneer *onverbogen.*

Daar zijn enige gevallen, waar in de *bijvoeglijke* naamwoorden *niet gebogen* worden.

1. Wanneer de *welluidendheid* een te langen staart verbiedt, of de uitgang onaangenaam vloeit;

Digitized by Google

vloeit; gelijk bij *ſtoffelijke* bijvoeglijke woorden *zilveren bekers*, niet *zilverene*, veel minder *zilvere* of *goude*, maar wel *goudene*, *houtene vaten*, als de welluidendheid het toelaat: — zo ook in *plaatslijke* bijnaamwoorden; *Amſteldammer kooplieden*, *Bremer ſchippers*.

2. Een bijvoeglijke woord, achter een zelfſtandig geplaatst, is als een bijwoord, en ongebogen; *de aarde is rond*; *de vrouw is ſchoon*; *ſpijze*, *goed om te eten*: — zo ook *een helder ſchone kamer*, *een' aangenaam riekende bloem*; dan is *helder*, en *aangenaam*, als een bijwoord, beduidende een hoedanigheid, of nadere bepaling van het volgende bijvoeglijk woord, of deelwoord, en ſlaat niet op het zelfſtandig woord: maar wanneer beide bijvoeglijke woorden, voor een naamwoord ſtaande, op dat woord ſtaan, worden zij beide gebogen; *ene getrouwe oude moeder*.

3. Ook wanneer een bijvoeglijke woord met een *zelfſtandig* woord als *één woord* aangemerkt wordt; *het burgerlijk recht*, *het tijdelijk leven*, *het eeuwig geluk*, voor *het burgerlijke* enz.

4. Wanneer bijvoeglijke woorden als *zelfſtandig* worden aangemerkt *een* (of *de*) *Overſte van een* (of *van den*) *Overſte*, of *eens* (*des*) *Overſten*: en meervoudig *de godlozen*, *de gelovigen*, *de rechtvaardigen*. — Zo kunnen ook bijvoeglijke woorden als *onzijdige zelfſtandige* aangemerkt worden, *het kwade*, *het zoete*, of *een* (of *het*) *rond*, *diep*, *kwaad*, hebbende in het meervoudig *de kwaden*, *diepen*. — De bijvoeglijke woorden nemen dan ook andere bijvoeglijke woorden voor zich; *een waar gelovige*, *de ware gelovige*, *het brede diep*, *een treffend kwaad*.

5. Als

Digitized by Google

5. Als een *manlijk zelfſtandig* woord een bedrijf of vermogen beduidt, en *een* voor zich heeft, en het bijvoegelijke woord op de werking, maar niet op den perſoon ziet; dan is het *bijv. onverhogen*, *een groot Koning*, *van een groot Koning* (of ook hier *eens groten Konings*), *aan een groot Koning*, (dat is, die groot is in zijn beſtuur): maar als het bijvoegelijke op den perſoon ziet, of *de* voor zich heeft; dan is er verbuiging; *een grote Koning* (die groot van geſtalte is), *de gróte Koning*. gelijk *een (de) lieve zoon*, §. XXIII. Zo ook *een ſterk loper* (die ras loopt), en *een ſterke loper* (die ſterk van kracht is.) — Van het eerſte ſoort is ook *een beroemd Keizer*, *een magtig Vorst*, *een aanzienlijk heer*, *een vlijtig arbeider*, *een getrouw knecht*, *een gehoorzaam onderdaan*, *een rijk koopman*, *een braaf vader*, *een kundig meester*, *een geleerd man*, *een ſchrander wijsgeer*, *een zondig mensch*, *een waardig vriend*, *een bitter vijand*, *een waar Christen*, *een oppaſſend bovenier:* — maar van het laatſte ſoort is, *een boge berg*, *een zwarte baard*, *een ledige bak*, *een aangename brief*, *een boze hond*, *een kale kop*, *een lage ſtoel*; *een heldere ſpiegel*, *een ſchone vogel*. *een tamme leeuw*, *een lange ſtok*, enz.

§. XXV.

De *Vergroting* in de *Bijvoeglijke* Woorden.

De grootheid van de hoedanigheid ener zake kunnen wij door de bijvoeglijke naamwoorden *ſtellig* bepalen; *een boge berg:* — of wij kunnen

Digitized by Google

die grootheid door vergelijking met iets anders verheffen boven het zelve; *die berg is hoger*: — of wij kunnen die grootheid verheffen boven meer andere dingen; *de hoogſte berg*: — Ja zelfs verheffen boven alle andere dingen van dien aard; *de allerhoogſte berg*.

Zie daar dan vier *trappen van vergelijking* (*gradus comparationis*): — 1. de *ſtellende* (*poſitivus*); *hoog*, *laag*, *groot*; — 2. de *vergrotende* of *vergelijkende* (*comparativus*); *hoger*, *lager*, *groter*; — 3. de *overtreffende* (*ſuperlativus*); *hoogſt*, *laagſt*, *grootſt*; — 4. de *alles-overtreffende*; *allerhoogſt*, *allerlaagſt*, *allergrootſt*.

Uit deze voorbeelden ziet gij ook de *vorming* van deze trappen, door bijvoeging van den uitgang *er*, en *ſt*, of door voorvoegen van *aller*.

In de *verbuiging* volgen zij den aard van andere bijvoegelijke naamwoorden; *een groter Koning*, *de hoogere berg*, *de hoogſte berg*, enz Zie §. XXIII. en bl. 33.

Maar de *welluidendheid* der uitſpraak brengt enige *afwijkingen aan*.

1 Zij verbiedt een te langen ſtaart, en ſnijdt daarom den uitgang in de verbuiging af; *op een verhevener ſtoel zitten*, voor *verheveneren*.

2 Zij verwerpt in vele woorden de aanwijzing door *er*, of *ſt*, en verkiest *meer*, (of *meest*, *allermeest*) *beminnende*, *gedrongen*, boven *beminnender*, *beminnendst*, *gedrongener*, *gedrongenst*.

3. Zij neemt ene letter aan: *d* in *zwaarder*, *klaarder*, *meerder*, *minder*, *verder*, *nader* enz.

4. Of zij verwerpt ene letter; *best*, *meest*, daar de regelmaat van *het*, *beter*, eiſchen zou *betst*; van *meer*, *merer*, *meerst*.

Om

Digitized by Google

Om *vergelijking* aan te duiden moeten wij *als* gebruiken; *wie was zo lijdzaam* ALS *Job.* — Bij ene *tegenſtelling*, of *vergroting*, moeten wij *dan* gebruiken; *Job was lijdzamer.* DAN *anderen.* Wij kunnen die verheffing ook uitdrukken door de bijwoorden, *meer*, *zeer*, *boven*; als *een berg meer hoog, dan de omliggende*; *een zeer hoge berg*; *een berg, hoog boven alle andere bergen.*

§. XXVI.

Voornaamwoorden

Voor de zelfſtandige woorden, die een perſoon of zaak aanduiden, heeft men ook andere woorden, die derzelver plaats vervangen, en daarom *Voornaamwoorden* heten; zie §. XV.

Zij hebben hunne *ſoorten*; en hunne bijzondere *buiging.*

De *ſoorten* kunnen wij tot zes bepalen: 1. *Perſoonlijke*; 2. *Wederkerige*; 3. *Beziltelijke*; 4. *Vragende*; 5. *Aanwijzende*; 6. *Betrekkelijke.*

Van ieder zullen wij kortelijk de voornaamſte bijzonderheden opgeven, vooral, die betrekking hebben tot dezelver *buiging.*

§ XXVII.

I. *Perſoonlijke* Voornaamwoorden.

De Perſoonlijke Voornaamwoorden vervangen de plaats.

Digitized by Google

I. Van den *ſprekenden* perſoon: *ik*, enkelvoudig, en *wij* meervoudig; in beide geſlachten. Zie hier de *buiging*.

Enkelvoudig,	Meervoudig.
1. *ik*	1. *wij*
2. *van mij*, of *mijns*, *mijner*	2. *van ons*, of *onzer*
3. *aan mij*	3. *aan ons*
4. *mij*	4. *ons*
5 *	5. *
6. *van mij*	6. *van ons*

II. Ook zien deze voornaamwoorden op den perſoon, die *aangeſproken* wordt; *gij* enkelvoudig, en meervoudig, in beide geſlachten.

Enkelvoudig.	Meervoudig.
1. *gij*	1. *gij*
2. *van u*, of *uws*, *uwer*	2. *van u*, of *uwer*
3. *aan u*,	3. *aan u*
4. *u*	4. *u*
5. *gij!*	5. *gij!*
6. *van u*	6. *van u*

Tot onderſcheiding van het enkelv. zegt men ook in het meerv. *gij lieden*, *ulieden*, *ulieder*.

III. Van *anderen* ſprekende gebruikt men *bij*, *zij*, *het*, *men*.

Manlijk.

Enkelvoudig.	Meervoudig.
1. *bij*	1. *zij*
2. *van hem*, of *zijns*, *zijner*	2. *van hun*, of *hunner*
3. *aan hem*	3. *aan hun*
4. *hem*	4. *hen*
5 *	5. *
6. *van hem*	6. *van hun*

Digitized by Google

Vrouwelijk.

Enkelvoudig.	Meervoudig.
1. *zij*	1. *zij*
2. *van haar*, of *haars*, *harer*	2. *van haar*, of *harer*
3. *aan haar*	3. *aan haar*
4. *haar*	4. *haar*
5. *	5. *
6. *van haar*	6. *van haar*

Onzijdig.

Enkelvoudig.	Meervoudig.
1. *het*	1. *zij*
2. *van het*	2. *van hun*
3. *aan het*	3. *aan hun*
4. *het*	4. *hen*
5. *	5. *
6. *van het*	6. *van hun*

Hier ziet gij het onderſcheid tuſchen *hen*, *hun*, *haar*. — *Haar* en *heur* is maar een verſchillende tongval.

Men ziet *in het gemeen* op perſonen, van welke geſproken wordt; *men zegt*, *men loopt*.

§. XXVIII.

II. *Wederkerige* Voornaamwoorden.

Wanneer de werking van een perſoon, of zaak, ziet op den werker zelven, en op denzelven te rug keert; dan gebruikt men achter de perſoonlijke voornaamwoorden een bijgevoegd voornaamwoord *zelf*: en van een an-

Digitized by Google

deren perſoon ſprekende, heeft men in de verbogene naamvallen ook *zich*, of *zich zelf*. — Deze mogen wij daarom *wederkerige* voornaamwoorden noemen. — Gij merkt toch het onderſcheid, wanneer men zegt *ik bedroog mij*, of *ik zelf bedroog mij*, en *ik bedroog mij zelven*; *bij bedroog hem, haar, hen*, of *bij bedroog zich zelven*.

De verbuiging verſchilt naar de geſlachten

I. van den *ſprekenden* perſoon.

Enkelvoudig.

Manlijk.		Vrouwlijk.	
1. *ik zelf*		1. *ik zelve*	
2. *myns zelfs* of *van mij*		2. *mij zelve* of *van mij*	
3. *aan mij*		3. *aan mij*	
4. *mij*	*zelven*	4. *mij*	*zelve*
5. *		5. *	
6. *van mij*		6 *van mij*	

Meervoudig

Manlijk.		Vrouwlijk.
1. *wij zelven*		
2. *ons zelver*, of *van ons*		
3. *aan ons*		
4. *ons*	*zelven*	
5. *		
6. *van ons*		

II.

Digitized by Google

II Van den *aangesprokenen* persoon.

Enkelvoudig.

Manlijk.	Vrouwlijk.
1. *gij zelf*	1. *gij zelve*
2. *uws zelfs*, of *van u zelven*	2. *u zelver*, of *van u*
3. *aan u zelven*	3. *aan u*
4. *u zelven*	4. *u*
5. *gij zelf!*	5. *gij*
6. *van u zelven*	6. *van u*

} *zelve*

Meervoudig.

Manlijk en Vrouwlijk.

1. *gij zelven*
2. *u zelver*, of *van u*
3. *aan u*
4. *u*
5. *gij*
6. *van u*

} *zelven*

III. Van een *derden persoon* wederkerig sprekende, zegt men:

Manlijk, Vrouwlijk, en Onzijdig.

Enkelvoudig.	Meervoudig.
1. *bij*, *zij*, of *het*	1. *zij*
2. *van*	2. *van*
3. *aan*	3. *aan*
4.	4.
5. *	5. *
6. *van*	6. *van*

} *zich*

Digitized by Google

Manlijk.

Enkelvoudig.		Meervoudig.	
1. *hij zelf*		1. *zij zelven*	
2. *zijns zelfs*, of *van hem*		3. *hun zelver*, of *van hun*	
3. *aan hem*		3. *aan hun*	
4. *hem*	*zelven*	4. *hen*	*zelven*
5. *		5. *	
6. *van hem*		6. *van hun*	

Vrouwlijk.

Enkelvoudig.		Meervoudig.	
1. *zij zelve*		1. *zij zelven*	
2. *haar zelver*, of *van haar*		2. *haar zelver*, of *van haar*	
3. *aan haar*		3. *aan haar*	
4. *haar*	*zelve*	4. *haar*	*zelven*
5. *		5. *	
6. *van haar*		6. *van haar*	

Onzijdig.

Enkelvoudig.		Meervoudig.	
1. *het* dier *zelf*		1. *zij zelven*	
2. *zijns zelfs*, of *van zich zelven*		2. *hun zelver*, of *van hun*	
3. *aan zich zelven*		3. *aan hnn*	
4. *zich zelf*		4. *hen*	*zelven*
5. *		5. *	
6. *van zich zelven*		6. *van hun*	

Met nog meer nadruk kan men hier in plaats van *hem zelven*, *hun*, *hen*, *haar zelven*, ook zeggen *zich zelven*.

Hier

Hier moet ik melden, dat men in den 1. 3. 4. 6. naamval dikwijls plaatst *ik* (*gij*, *hij*) *zelfs*, *hem*, (of *den*) *zelfs*, *zij zelfs*, *haar zelfs*. Doch de regelmaat der tale duldt in deze naamvallen geen *s* in den uitgang. Men moet zeggen, *ik*, (*gij hij*) *zelf*, *hem* (of *den*) *zelven*, *zij zelve*, *haar zelve*. *Zelfs* is ook een bijwoord te onderscheiden van *zelf* of *zelve*. Zie dat uit dit voorbeeld; *ik* ZELF *heb hem met mijne eigene ogen gezien*, *ja ik heb met hem ook* ZELFS *gesproken*.

Ik moet hier eindelijk nog bijvoegen, dat niet alleen een *wederkerige* betekenis plaats heeft bij de *persoonlijke* voornaamwoorden, gelijk wij nu zagen; maar ook bij de *bezittelijke*; *zijn*, *hun*, *haar*, gelijk wij in de volgende §. zien zullen.

§. XXIX.

III. *Bezittelijke* Voornaamwoorden

Bezittelijke voornaamwoorden beduiden, dat iets eigen is aan één, of meer personen.

Zij zijn *mijn*, *ons*, *uw*, *zijn*, *haar*, *hun*.

I. Wanneer de *sprekende* persoon *één* is, en hij aanduiden wil, dat hem iets toekoomt; dan zegt hij, (man of vrouw zijnde) *mijn zoon*, *mijne dochter*, *mijn kind*.

Wanneer meer personen spreken, endit beduiden; gebruiken zij *ons*; *ons huis*.

II. Wordt iets toegeëigend aan één, of meer *aangesproken* personen; men gebruikt *uw*; *lieve zoon!* of *lieve dochter!* of *lieve kinderen!* *uw welstand verblijdt mij*.

Digitized by Google

III. Van anderen ſprekende, gebruikt men *zijn*, *haar*, *hun*.

Zijn ziet op *één* perſoon, die *manlijk* is, of als *onzijdig* wordt aangemerkt: b. v. *God is goed, en* ZIJNE *trouwe is eindeloos*; *dat dier was verſchriklijk, ik heb* ZIJN *geluid geboord.*

Haar ziet op *één*, *of meer vrouwen*; *Maria . . .*; HARE *keuze was de beste*; *Maria, en Martha . . .*; HAAR *voorbeeld is leerzaam.*

Hun wordt gebruikt, wanneer wij aan *meer* perſonen, die *manlijk* zijn. of aan *meer* dingen, die *onzijdig* zijn, iets toeëigenen. *Petrus en Paulus waren voorname Apostelen*: *wij kennen hen uit* HUNNE *ſchriften.*

Deze bezittelijke *zijn*, *hun*, *haar* hebben ook ene betekenis, die *wederkerig* is tot den werker zelven. *God ſtraft den zondaar doorgaans niet terſtond om* ZIJNE (des zondaars) *zonden*; *maar bij draagt hem in* ZIJNE (Gods) *langmoedigheid.*

De bezittelijke voornaamwoorden, bij een zelfſtandig woord gevoegd, worden *verbogen*; *mijn zoon, uwe dochter, zijn kind, haar man, hare zuster, haar goed, hun huis, hunne godvrucht.* De buiging geſchiedt gelijk *een zoon, ene dochter, een kind, de zonen, dochteren*, of *kinderen*, zie §. XXIII.

Gemakshalve zal ik van de buiging van *mijn* een voorbeeld geven; waar voor men ook *ons, uw, zijn, haar, hun*, in plaats kan zetten, onder enige bepalingen, die ik terſtond in de bijgevoegde *aanmerkingen* zal aanwijzen.

En-

Digitized by Google

Enkelvoudig.

Manlijk.	Vrouwlijk.	Onzijdig.
1. *mijn*	1. *mijne*	1. *mijn*
2. *mijns*, of *van mijnen*	2. *mijner*, of *van*	2. *mijns*, of *van*
3. *aan mijnen*	3.	3. *aan*
4. *mijnen*	4. } *mijne*	4. } *mijn*
5. *mijn*	5.	5.
6. *van mijnen*	6. *van*	6. *van*

Meervoudig.

Manl. Vr. Onzijdig	
1. *mijne*	
2. *mijner*, of *van*	
3. *aan*	
4.	} *mijne*
5.	
6. *van*	

Ik voeg ter nadere opheldering nog enige *aanmerkingen* hier bij.

1. Gelijk *mijn*, zo worden ook de overige gebogen, *ons*, *uw*, *zijn*, *haar*, *hun*: — met dit onderscheid echter; — 1. dan *hun* dan de *n* verdubbelt, *hunne*, *hunnen*; — 2. dat *ons* in den 1. naamv. manl enkelv. *onze* heeft; *onze zoon*, *onze vader*, *onze wandel*, *onze flesel*.

2. Nu ziet gij, dat *uw* bezittelijk van *u* persoonlijk onderscheiden moet worden; *ik gaf* U UW *boek*. UW *tegenspoed was* U *nuttig*: — zulk een onderscheid is er ook in de beteekenis. schoon niet in de spelling, van *ons*, *hun*, *haar*; bij voorb. ONS*paard trekt* ONS; HUN

goed

Digitized by Google

goed is HUN tot verderf; HAAR *godsdienst maakt* HAAR *achtbaar.*

3. Wanneer ook een *bijvoeglijk* woord bij een *zelfſtandig* woord koomt; dan is het *mijn lieve zoon*, *mijn getroume God*, en de buiging is gelijk, *een lieve zoon*, zie. §. XXIII.— Zo ook *onzijdig*, *mijn zoete kind*, *mijn jongſte kind*, gelijk *het lieve kind*, §. XXIII.

4. *Mijn vaders huis* heeft men voor *mijns vaders*, wanneer *mijn vader* als één woord aangemerkt wordt.

5. Men zegt ook *de mijne*, *het mijne*: — en meerv. als zelfſt. *de mijnen.*

6. *Haar* en *beur* zijn ook hier maar een onderſcheiden tongval.

§. XXX.

IV *Vragende* Voornaamwoorden.

Men gebruikt ook voornaamwoorden, om naar perſonen of zaken te *vraagen.* Uit de volgende voorbeelden zult gij dat kennen. WIE *beeft de wereld geſchapen?* WIE *was de eerſte zondaresſe?* WELKE *is de geleerdſte onder die mannen?* WELKE *is de ſchoonſte onder die vrouwen?* WELK *kind is het jongſte?* WAT *man woont daar?* WAT *vrouw heeft bij getrouwd?* WAT *kind is dat?* WAT *zegt gij?* WAT VOOR EEN *man, vrouw*, of *kind?* HOEDANIGE *man*, of HOEDANIGE *vrouw heeft u dat gezegt?* HOEDANIG *huis is daar gebouwd*: of HOEDANIG EEN *man*, HOEDANIGE EEN *vrouw?*

HOE-

Digitized by Google

HOEDANIG EEN *buis?* of WELK EEN *man*, WELK ENE *vrouw*, WELK EEN *buis*?

De vragende voornaamwoorden zijn dan *wie*, *wat*, *welke*, *hoedanige*, of ook bij samenstelling *welk een*, *hoedanig een*, *wat voor een*,

De *verbuiging* geschiedt op deze wijze.

	Enkelvoudig			Meerv.
	Manl.	Vrouwl	Onzijd.	M.V.O.
1.	*wie*	*wie*	*wat*	*wie*
2.	*wiens*, of	*wier*, of	*van*	*wier*, of
	van	*van*		*van*
3.	*aan*	*aan*	*aan*	*aan*
4.	} *wien*	} *wie*	} *wat*	} *wie*
5.	*	*	*	*
6.	*van*	*van*	*van*	*van*

	Enkelvoudig			Meerv.
	Manl.	Vrouwl.	Onzijd.	M. V. O.
1.	*welke*, of *welk*.	*welke*	*welk*	*welke*
2.	*welks*. of	*welker*, of	*welks*, of	*welker*, of
	van	*van*	*van*	*van*
3.	*aan*	*aan*	*aan*	*aan*
4.	} *wel-*	} *welke*	} *welk*	} *welke*
5.	*ken* *	*	*	*
6.	*van*	*van*	*van*	*van*

Hier zegt men ook *waar van*, *waar aan*, in plaats van *aan*, (of *van*) *welken*, *welke*, *wat*.

Wat wordt bij alle geslachten, en getallen gebruikt, en blijft overbogen, *wat*, *van wat*, *aan wat*, ook *wat voor man*, of *vrouw*, *kind*, *mannen*, *vrouwen*, *kinderen*.

Hoe-

Digitized by Google

Hoedanige wordt gebogen als *welke*.

In *boedanig-een*, *welk-een*, *wat voor-een*, wordt alleen *een* gebogen als het lidwoord *een*, §. XXIII.

§. XXXI.

V. *Aanwijzende* Voornaamwoorden.

Wij gebruiken ook voornaamwoorden, om zekere perſonen, of zaken *aan te wijzen*.

Deze zijn menigvuldig. Ik zal de *voornaamſte* noemen, en het nodige omtrent de *buiging* doen opmerken.

1. *Deze*: de *buiging* is dus

	Enkelvoudig.			Meerv.
	Manl.	Vrouwl.	Onzijd.	M. V. O.
1.	*deze*	*deze*	*dit*	*deze*
2.	*dezes*, of *van dezen*	*dezer*, of *van deze*	*dezes*, of *van dit*	*dezer*, of *van deze*
3.	*aan dezen*	*aan deze*	*aan dit*	*aan deze*
4.	*	*	*	*
5.	*	*	*	*
6.	*van dezen*	*van deze*	*van dit*	*van deze*

In plaats van *van*, en *aan dezen*, *deze*, *dit*, is ook *hier van*, *hier aan*.

2. *Die*, M., *die*, Vr., *dat* Onz., wordt gebogen als *wie*, *wat*, §. XXX.

Hier zegt men ook *daarvan*, *daar aan*, in plaats van *van*, en *aan dien*, *die*, *dat*.

4. *Gene* ziet op iets verder afgelegen; en dient tot onderſcheiding *deze*, en *gene*, gelijk *ae-*

Digitized by Google

deze en die, ook *deze*, *die*, *gene*. — De *gene*, *de genen*, is ook meerv. zelfst. — De gewone *verbuiging* geschiedt dus

	Enkelvoudig			Meerv.
	Manl.	Vrouwl.	Onzijd.	M.V.O.
1.	*gene*	*gene*	*gene*	*gene*
2.	*genes*, of *gener*, of		*genes*, of	*gener*, of
	van	*van*	*van*	*van*
3.	*aan*	*aan*	*aan*	*aan*
4.	*ge-* *nen*	*gene*	*gene*	*gene*
5.	*	*	*	*
6.	*van*	*van*	*van*	*van*

4. *Dezelve* ziet op iets, waar van gesproken is; bij voorb. *die man is mij wel bekend, ik verkeerde met* DEN ZELVEN *langen tijd; dat boek behaagde mij, ik kocht* HET ZELVE. — De *buiging* is deze

	Enkelvoudig.			Meerv.
	Manl.	Vrouwl.	Onz.	M.V.O.
1.	*dezelve*	*dezelve*	*hetzelve*	*dezelve*
2.	*des zelfs*,	*derzelver*,	*des zelfs*,	*derzelver*,
	des zelven,	*der zelve*,	*des zelven*,	*der zelve*
	van	*van*	*van*	*van*
3.	*aan*	*aan*	*aan*	*aan*
4.	*den-* *zel-*	*de-* *zel-*	*het-* *zel-*	*de-* *zel-*
5.	*ven*	*ve*	*ve*	*ve*
6.	*van*	*van*	*van*	*van*

Hier moeten wij ook aanmerken, dat *het* meermalen bij verkorting voor *het zelve* gebruikt wordt, wanneer er gewezen wordt op een voorgaand zelfstandig naamwoord; bij voorb.

mijn

Digitized by Google

mijn kind was ziek, en HET *ſtierf*, voor *het zelve* (*kind*); — of wanneer er gezien wordt op een geheel voorgaand verhaal; bij voorb. *Petrus zondigde. en* HET (of *het zelve*, of *dat*) *deed hem wenen.* — Zelfs ook, wanneer er gezien wordt op het volgende; bij voorb. HET *is onzeker, wanneer wij ſterven zullen*, voor *het zelve*, of *dat is onzeker.*

5. *Dezelfde* heeft meer nadruk, en beduidt, dat geen ander bedoeld wordt, dan van welken geſproken is. *Ik zag met u* DENZELFDEN *man, en wij ſpraken met denzelven.* — De nadruk is nog groter, wanneer men zegt *die zelfde, deze zelfde.* — De *buiging* is deze

	Enkelvoudig.			Meerv.
	Manl.	Vrouwl.	Onz.	M. V. O.
1.	*dezelfde*	*dezelfde*	*hetzelfde*	*dezelfde*
2.	*des zelfden,*	*der zelfder,*	*des zelfden,*	*der zelfder,*
3.	*van aan*	*van aan*	*van aan*	*van aan*
4.	*den- zelf*	*de- zelf-*	*het- zelf-*	*de- zelf-*
5.	* *den*	* *de*	* *de*	* *de*
6.	*van*	*van*	*van*	*van*

6. *Een* behoort hier ook toe; *ik zag onlangs* EENEN: — de *buiging* zie bij het lidwoord *een*, §. XXIII.

7. *Iemand* is te buigen als de zelfſtandige woorden; *iemands, van (aan) iemand.*

8. *Iets* heeft in de naamvallen, *van (aan) iets.*

9. *Geen* ontkent perſonen of zaken: — de *buiging* zie bij *een*, §XXIII.

10. *Niemand, niets*, zijn als *iemand, iets*, in hun

hunnen aard, en ſtaan daar tegen over. — De tegenſtelling wordt aangeduid niet door *als*, maar door *dan*; *ik zag* NIEMAND DAN *hem*; *en zeide hem* NIETS DAN *dit alleen*.

11. *Elke* is in de *buiging* als *welke* §. XXX. — Hier kan geen *meerv.* zijn. — Onbepaald willende ſpreken, heeft men *elk zegt*. — *Elk-een* heeft meer nadruk; zie de buiging van *welk een*.

12. *Ieder*, *een-ieder*, *ieder-een*, is als zelfſtandig in de buiging *ieders*, *een-ieders*, *ieder-eens*, *van*, (*aan*) *ieder*, of *een ieder*, of *ieder-een*. — Met een zelfſt. naamw. is *ieder* bijvoeglijk, en wordt gebogen; *ieder man*, *iedere vrouw*, *ieder kind*, *iederen mans*, *van iederen man*, *van iedere vrouw*, *van ieder kind*: ten zij de welluidendheid den uitgang van verbuiging afkappe, en maar overal *ieder* vordere. — Hier is geen *meervoud*.

13. *Iegelijk*, *een-iegelijk*, is gelijk aan *ieder*, *een ieder*.

14. Zo is in de verbuiging ook *zeker*, *een zeker*: — doch hier is ook een *meervoud*.

15. *Enig* (mensch), *enige* (vrouw), *enig* (dier), is als bijv. in gebruik: — zie de buiging van *welke* §. XXX. — *Enigen* meerv. is zelfſt. — *Enig*, *een enig*, zijn bijvoegl. woorden, en van de vorige onderſcheiden; *een enige vrouw*.

16. *Menig* is als *enig*. — *Menig-een* in de buiging als *welk-een*.

17. *Zulke* is als bijv. met een naamw. *zulke man*, *zulke vrouw*, *zulk kind*: in den 2. naamv. *van zulken man* of *zulken mans*: zie verder bij *welke* §. XXX. — In het enkelv. onzijdig is ook *zulks* als zelfſt. in gebruik zonder naamw. *zulks heb ik nooit gezien*. — *Zulk-een* is als *welk-een*.

Digitized by Google

18. *Dus-* en *zodanig*, ook met *een* er achter, zie bij *hoedanig*, en *hoedanig-een*, §. XXX.

19. *Een ander* is als *een ieder*. — *De andere man*, of *vrouw*, *het ander kind*, maakt den zin meer bepaald. — *Anderen* meerv. is als zelfst.

20. *Elkanderen*, *malkanderen*, zijn in zin meerv. — De buiging is ook enkelv. *elkanders*, *elkanderen:* — of bij verkorting *elkander* overal.

21. *Beide* is meerv. — Als bijv. *beide mannen*, *vrouwen*, *kinderen*, *van*, (*aan*) *beide* enz. als *welke* §. XXX. — Is ook als zelfst. *beiden*. — Heeft in den 2. naamv. naar den aard der voornaamw. ook *beider*.

22. *Weinige* is gelijk aan *beide*.

23. Zo ook *sommige*.

24. En *etlijke*.

25. Ook *vele*.

26. *Alle*; — meerv. is het gelijk aan *beide*, in buiging. — *Alle* bij een enkelv. zelfst. naamw. in den zin van *allerlei*, *alle man*, *alle land*, *alle ding*, is *onverbogen*, als of er ſtond *alle mannen*, *landen* enz. — *Alle*, ziende op bijzondere delen, heeft den zin van *elk*, of *gebeel*, en den aard van bijv. woorden, en wordt verbogen; *ik zag allen man in dat huis*, dat is *elken*. — In den laatſten zin is het ook *al den man*, *al het volk*, *al de dingen*; en *al* is dan onverbogen. — *Alles* is als een onzijd. zelfst. onverbuiglijk.

27. Ook is onverbuiglijk *allerhande*, *velerhande*, *menigerhande*, *enigerhande*.

28. Men brengt daartoe ook *allerlei*, *enigerlei*, *menigerlei*, *velerlei*.

§. XXXII.

Digitized by Google

§. XXXII.

VI. *Betreklijke* Voornaamwoorden.

Daar zijn ook voornaamwoorden, die in *betrekking* staan tot perſonen, of zaken, waar van geſproken is, en daar op te rug zien.

Gewoonlijk gebruikt men daar toe *welke*, *de welke*, *die*, en de verbogene naamvallen van *wie*, en *wat*: — minder gebruiklijk is *wie*, *wat*, *het*, *het geen*, en de verbogene naamvallen van *die*.

Uit de drie volgende voorbeelden zal men het beste gebruik van de betrekkelijke voornaamwoorden in derzelver onderſcheidene geſlachten, en naamvallen duidelijker ontdekken: *God*, (*dewelke*, of liever *welke*, en liefst) DIE *groot is*; — (*diens*, liever *welks*, liefst) WIENS *werken veel heerlykheid vertonen*; — (*dien*, *denwelken*, of *welken*, liefst) AAN WIEN *wij daarom eerbied ſchuldig zijn*; — (*dien*, *denwelken*, *welken*, of) WIEN *wij zelfs aanbidden moeten*; — *is dat alles te meer waardig*, *om dat by het is*, VAN WELKEN (of *van wien*) *alles goeds nederdaalt*. — Zo ook in het Vrouwlijke; *Maria*, — (*welke*, *dewelke*, liever) DIE *bij het graf van haren vriend ſtond*; — (*wier*, of liever) WELKER *liefde groot was*; — *aan* (*wie*, maar liever) WELKE *zijn toeſtand ter harte ging*; — *en* WELKE *het gezicht van zijne opſtanding gevoelig trof*; — *is het*, VAN WELKE *ook anderen daaromtrent getuigenis ontvingen*. — En in het Onzijdige; *een kind*, — DAT (of *het welk*) *door mij opgevoed was*; — WIENS (of *welks*) *verpligting daarom groot was*; — AAN HET WELK *ik aanhoudend weldadig bleef* — *en*

HET WELK (of *dat*) *ik beminde*; — *is een ongehoorzaam kind*; VAN HET WELK *ik mijn hart zou afrekken*, *zo niet* enz. — Om te weten, wat best vloeit, plege men raad met zijn gehoor.

De *verbuiging* van *wie*, *wat*, zie §. XXX. — Zo gaat ook, *die*, *dat*. — *Welke* zie ook §. XXX. verbogen. — *Dewelke* gaat in de buiging als *dezelve* §. XXXI: alleenlijk hebben zij in den 4 naamval *des welken*, en niet *des welks*.

Enige van deze voornaamwoorden kunnen ook zo gebruikt worden, dat zij *betreklijk ſchijnen* te zijn, niet op het voorgaande, maar *op het volgende*. Deze zijn *wie*, *die*, *wat*, *dat*, *het welk*, *het geen*: doch *in de daad* zijn zij gelijk alle betreklijke voornaamwoorden *op het voorgaande*. Er wordt dan een woord onder verſtaan, waar op zij zien: b. v. *wie*, of *die*, *ſterflijk is*, *denke aan zijnen dood*, dat is, *hij*, *wie ſterflijk is*, of *hij*, *die ſterflijk is*; *wat*, of *dat*, *ik gedaan heb*, (dat is *dat*, *wat ik gedaan heb*, of *het ſtuk*, *dat ik gedaan heb*) *berouwt mij niet*; *het welk*, of *het geen*, *ik ſprak* (dat is, *dat*, *het welk ik ſprak*, of *dat*, *het geen ik ſprak*) *hebt gij geboord*.

Eindelijk moeten wij opmerken, dat ook hier gelijk *waaraan*, en *waar van*, voor *aan*, (*van*) *welk*, of *wat*; gelijk §. XXX.

§. XXXIII.

Werkwoorden.

Het geen wij van voorkomende zaken zeggen willen, wordt voornamelijk door *werkwoorden* uitgedrukt. In elk voorſtel zijn dan werkwoorden

den. §. XV. — En dezelve moeten boven andere gekend worden, om den zin te vatten.

Daar door wordt te kennen gegeven, wat, en wanneer, en wie iets werkt, lijdt, of is; en tevens wordt de wijze van voorſtel aangewezen.

Alle deze bijzonderheden worden aangetoond door *vervoeging* (*conjugatio.*) Deze is een verandering, die in het werkwoord gemaakt wordt.

Door de vervoeging worden dan vier dingen *aangewezen:* — 1. de aard der werking; — 2 de tijd; — 3. de perſoon; — 4. de wijze van voorſtel. Van ieder moeten wij enige opening geven.

§. XXXIV

Soorten der Werkwoorden.

Alle werking is niet van den zelfden aard. De *geſlachten*, of *ſoorten* (*genera*) der werkwoorden zijn dan verſchillende. Ik breng ze tot vier.

1. *Bedrijvende* (*activa*); die te kennen geven, dat iets werkt op iets anders; *bij bemint.*

2. *Lijdende* (*paſſiva*); die aanduiden, dat iets lijdt, of als een voorwerp de werking van een anderen ontvangt; *bij wordt bemind.*

3. *Onzijdige* (*neutra*); die aanwijzen, dat iets is, beſtaat, zich beweegt, werkt of lijdt; zo dat dit alles in het onderwerp, of in den perſoon bepaald blijve, en niet overga op iets anders; *blijven, ſtaan, rusten, ſlapen, zitten, wonen, leven, groeien.*

4. *Wederkerige* (*reciproca*); die betekenen, dat iemand omtrent zich zelven werkt; *zich ſchamen, zich verwonderen.*

Digitized by Google

§. XXXV.

De *Tijden* in de Werkwoorden.

Door vervoeging wordt ook de *tijd* (*tempus*) van werking aangewezen.

De *tegenwoordige tijd* (*praesens*); dat iets nu geschiedt; *ik bemin*, *ik hoor:*

2. De *onvolmaakt verledene* (*praeteritum imperfectum*); dat iets kort voorbij is, doch als nog geschiedende verhaald wordt; *ik beminde:*

3. De *volmaakt verledene* (*praeteritum perfectum*); dat iets reeds geheel geschied is; *ik heb bemind:*

4. De *meer dan volmaakt verledene* (*plus quam perfectum*); dat iets lang geschied was, eer iets anders gebeurde; *ik had bemind:*

5. De *toekomende* (*futurum*); dat iets aanstaande is; *ik zal beminnen:*

§. XXXVI.

De *Personen* in de Werkwoorden.

De *personen*, die werken, lijden, of bestaan, worden ook door vervoeging der werkwoorden aangewezen.

1. De *sprekende* persoon, *de eerste persoon* (*persona prima*) genoemd, *ik*; meer sprekende, *wij.*

2. Tot wien men spreekt, *gij*; meerv. *gij*, of *gijlieden.* Dit heet de *tweede persoon* (*secunda persona*).

3. Personen, of ook zaken, *van welke* gesproken

Digitized by Google

ken wordt, en die aangemerkt worden als werkende, lijdende, of beſtaande, worden uitgedrukt — door *bij* manl. enkelv; — *zij* vrouwl. enkelv.; — *zij* of *zijlieden* meerv.; — *men*, als men onbepaald van perſonen ſpreekt; *men zegt*; — *het*, wanneer iets als onzijdig aangemerkt wordt; *het* (paard) *loopt*: of als er op geen perſoon gezien wordt, of ene gehele zaak bedoeld wordt; *het regent*, *het vriest*, *het blykt*, *het berouwt mij*: zie bl. 37, 47, 48. — Dezen perſoon noemt men *den derden* (*tertia perſona*).

§. XXXVII.

Wijzen van voorſtel door de Werkwoorden.

De *wijze van voorſtel* (*modus*) wordt ook door vervoeging der werkwoorden aangewezen. Die wijze is onderſcheiden.

1. Een *onbepaalde* wijze; wanneer de zaak voorgeſteld wordt zonder opzicht tot enige perſonen; *beminnen*.

2. Iets kan voorgeſteld worden door lijnrechte, of ſtellige *aantoning*; *ik bemin*, *gij wordt bemind*, *bij leest*.

3. Ook wordt door vervoeging aangewezen, wanneer iets voorgeſteld wordt op een' *gebiedenden*, of verzoekenden toon; *bid*, *lees*, *boort*, *ſpreekt*, *gaat*.

4. Of als ene *bijvoeging* op ene voorgaande rede: die bijvoeging kan — 1. het *oogmerk* behelzen; *ik ſprak*, *op dat zij hore*; — 2. of een *wensch*; *och dat bij leve!* — 3. of een *voorwaarde*; *bij zal ſterven*, *ten zij bij die middelen gebruike*; — 4. of een *aanſporing*; *dat ik nu*

Digitized by Google

ete; — 5. of als ene *toegeving*; *hoewel bij kwame.*

Daar is dan in de werkw. — 1. een *onbepaalde*, — 2. *aantonende*, — 3. *gebiedende*, — 4. *bijvoegende wijze* van voorstel. Anders worden deze *wijzen* genoemd 1. *infinitivus.* — 2. *indicativus.* — 3. *imperativus.* — 4. *subjunctivus modus.*

§. XXXVIII.

De *Vervoeging* der Werkwoorden.

De *vervoeging* der werkwoorden, om den aard der werking, den tijd, de personen, en de wijze van voorstel aan te duiden, geschiedt

1. door *hulp* van de woorden *zullen, hebben, zijn, worden.*

2. of ook door *verandering* van den *wortelklinker*; *vinden, vond*; *breken, brak, gebroken*;

3. door verandering van den *uitgang*; *beminnen, bemind, bemin, bemint, beminde, beminden, beminden*:

4. door *voorvoeging*; *boren, geboord*:

5. ook door bijvoeging van de persoonlijke voornaamw. *ik, wij, gij, bij, zij, men*, en *het.*

Om die vervoeging nader te *kennen*, zal men best doen, dat men een nauwkeurig *voorbeeld* oplettend, en bij herhaling, beschouwe, en zich oefene door andere werkwoorden daar naar te voegen.

Om dit met nut te doen, zal ik — 1. tot *algemene opheldering* enige dingen vooraf herinneren; — 2. dan de *voorbeelden* zelve geven; — 3. waar op ik *bijzondere aanmerkingen* zal laten volgen; — 4. en daar na nog een en ander bijbrengen omtrent *bijzondere gevallen* van vervoeging.

§. XXXIX

Digitized by Google

§. XXXIX.

Iets *vooraf ter opheldering* van de Vervoeging der Werkwoorden.

Om de vervoeging der werkwoorden te verſtaan, is ter algemene opheldering *vooraf nodig* te herinneren.

I. Dat wij tot die vervoeging *hulpwoorden nodig* hebben. — Die hulpwoorden zijn *zullen*, *hebben*, *worden*, *zijn*. — Deze hulpwoorden komen te pas in de vervoeging van alle werkwoorden. — Daarom moet men niet alleen letten, hoe dezelve in hunne onderſcheidene wijzen, tijden en perſonen, *veranderd worden*; — maar ook *wanneer* men die hulpwoorden *gebruiken* moet bij werkwoorden.

Zullen wordt gebruikt in alle werkwooorden, bij den *toekomenden* tijd; *ik zal dienen*, *gij zult gediend worden*, *bij zal zitten*.

Hebben wordt gebruikt bij de *verledene* tijden, — 1. in alle bedrijvende werkwoorden; *ik heb bemind*, *bij had bemind*; — 2. in *onzijdige* werkwoorden, die in hunne betekenis nabij de bedrijvende komen; *ik heb gedwaald*, *bij had geſtaan*.

Worden, en *zijn* behoren bij de *lijdende* werkwoorden.

Zijn is ook bij enige *onzijdige* werkwoorden, die in hunne betekenis nabij de lijdende komen; *ik ben gezeten*, — *gebleven*, — *geſtorven*.

Deze aanmerkingen zullen door de voorbeelden van vervoeging beter verſtaan worden, en dezelve beter doen verſtaan.

Digitized by Google

II. Mijne twede voorafgaande algemene aanmerking is, dat wij, na de kennis der hulpwoorden, letten moeten op de *verandering*, die een werkwoord ondergaat in den *onvolmaakt* verledenen tijd, en in het verleden *deelwoord*: om dat daar van de kennis van het overige meest afhangt, en deze verandering zeer onderscheiden is.

De *geregelde* verandering in den *onv. verl.* tijd is de uitgang *de*, en in het *deelw. d*, met een voorgevoegd *ge*; zo zal van *dienen* zijn *diende*, *gediend*. — Wanneer echter de woorden een onafscheidlijk voorzetsel *be*, *ge*, *ber*, *ont*, *ver*, voor zich hebben; is er in het deelw. geen voorgevoegd *ge*; *beminnen bemind*, *geleiden geleid*, *berinneren berinnerd*, *ontsieren ontsierd*, *vervoegen vervoegd*.

Van dezen regel is menigvuldige *afwijking*. Alle die afwijkingen zullen wij in ons kort ontwerp niet kunnen bijbrengen, en alle woorden, die daar toe behoren, noemen, of ook den oorsprong dier afwijking onderzoeken. Een algemeen denkbeeld zal hier genoeg zijn.

De woorden hebben (in plaats van *de* en *d*) in den *onv. verl.* tijd *te*, en in het *deelw. t* in den uitgang; wanneer de laatste medeklinker der wortelletters *f* is, *blaffen*, *blafte*, *geblaft*; — *k*, *drukken*, *drukte*, *gedrukt*; — *p*, *hopen*, *hoopte*, *gehoopt*; — *sf*, of *scherpe s*, *passen*, *paste*, *gepast*; *persen*, *perste*, *geperst*; — *ch*, *juichen*, *juichte*, *gejuicht*, *waschen* enz.

Enige woorden hebben *en* ten uitgang in het *deelwoord*, in plaats van *d*, of *t*; *bakken*, *gebakken*; *bannen*, *gebannen*.

Vele *veranderen* den *wortelklinker*, doch op ene zeer verschillende wijze; — *schrijven*, *schreef*,

Digitized by Google

ſchreef, geſchreven; — *buigen, boog, gebogen*; — *bieden, bood, geboden*; — *wegen, woog, gewogen*; — *vinden, vond, gevonden*; — *bergen, borg, geborgen*; — *lezen, las, gelezen*; — *laten, liet, gelaten*; — *dragen, droeg, gedragen*; — *vallen, viel, gevallen*; — *hangen, hing, hong, gehangen*; — *worden, wierd, geworden*; — *breken, brak, gebroken*; — *bidden, bad, gebeden*; — *helpen, hielp, holp, geholpen*; — *ſcheren, ſchoor, ſchoer, geſchoren*.

Sommige zijn onregelmatig, *denken, dacht, gedacht*; *doen, deed, gedaan*.

Zie daar van ieder ſoort maar één voorbeeld genoemd. Een Nederlander zal doorgaans op het gehoor wel ontdekken, onder welken rang hij een voorkomend werkwoord brengen moet.

III. Mijne derde algemene opheldernde aanmerking is, dat men bij de *ouden* ene meer *lange, en ſlepende uitſpraak* plag te hebben, en naar dezelve ſchrijven mag *ik wandele, beminne, bore*. — *Nu* heeft men zich gewend aan ene kortere, meer vloeiende, en gemaklijke uitſpraak, en ſchrijft dan nu ook beter *ik wandel, bemin*, met afkorting van de achterſte *e*, of van de laatſte lettergreep, wanneer de laatſte medeklinker oorſpronglijk dubbel is; *bemin*, voor *beminne*. — Maar hier uit volgt dan, als de laatſte *e* afgeworpen is, dat in woorden als de *boren, lopen, komen, leven, dragen*, de voorgaande klinker, die lang moet blijven, verdubbeld moet worden, en men voor *ik bore* niet moet zeggen *ik bor* of *bor'*, *kom, lop, lef, drag*; maar *ik boor, koom, loop, leef, draag*. Doch voor die verdubbeling des klinkers is geen reden, wanneer wij, bij achtervoeging van een anderen uitgang, den laatſten medeklinker we-

Digitized by Google

weder brengen kunnen tot den volgenden klinker, en met denzelven één lettergreep maken; *wij horen*, *komen*, *lopen*, *leven*, *dragen*. — Om die zelfde reden moet bij andere woorden de laatſte medeklinker, die oorſpronglijk dubbel was, wederom, wanneer er een verlengde uitgang bijkoomt, ook verdubbeld worden; *ik bemin*, *druk*; *wij beminnen*, *drukken*. — Deze aanmerkingen regelen de ſpelling in honderd ſoortgelijke woorden.

§. XL.

Voorbeelden van Vervoeging.

In de vervoeging zelve is ene vaste, en *geregelde orde*. Van zulk ene geregelde vervoeging zal ik nu enige *voorbeelden* bijbrengen.

Ik moet eerst de *hulpwoorden* vertonen, om dat die in alle werkwoorden gebruikt worden; *zullen*, *hebben*, *zijn*, *worden*.

Daar na zal ik van *bedrijvende* werkwoorden een voorbeeld van geregelde vervoeging geven in de woorden *dienen*, *hopen*, die beide den zelfden wortelklinker behouden; doch daar in verſchillen, dat *dienen* in alle opzichten geregeld is, maar *hopen* de *t* heeft in het onv. verl. en het deelw.: en in *vinden* zal ik een voorbeeld geven van woorden, die den wortelklinker veranderen in het onv. verl. en het deelw., en tevens de ſpelling van *dt* doen kennen.

Dan zal ik van een *lijdend* werkwoord een voorbeeld geven in *gediend worden*.

Bij het hulpwoord ZULLEN koomt alleen de toekomende tijd te pas. — De *gebiedende* wijze kan

Digitized by Google

kan hier ook in gene aanmerking komen. — Daarom is het volgende alleen in gebruik.

ZULLEN.

Onbepaalde Wijze.

zullen.

Deelwoord.

zullende.

Aantonende Wijze.

ik *zal*	wij *zullen.*
gij *zult*	gijl. *zult*
hij *zal*	zij *zullen*

Bijvoegende wijze.

als een voorwaarde.

ik *zoude*	wij *zouden*
gij *zoudet*	gijl. *zoudet*
hij *zoude*	zij *zouden.*

Hulpwoorden.

HEBBEN.	ZIJN.	WORDEN.
I. Onbepaalde Wijze.		
Tegenwoordig.		
hebben	*zijn* of *wezen*	*worden.*
Verleden.		
gehad hebben	*geweest zijn*	*geworden zijn*
Toekomend.		
zullen hebben	*zullen zijn* of *wezen*	*zullen worden*

Deel

Deelwoorden.

Tegenwoordig.

hebbende	*zijnde* of *wezende*	*wordende*

Verleden.

gehad hebbende	*geweest zijnde*	*geworden zijnde*

Toekomend.

zullende hebben	*zullende zijn* of *wezen*	*zullende worden*

II. Aantonende Wijze.

Tegenwoordig.

ik *heb*	*ben*	*word*
gij *hebt*	*zijt*	*wordt*
hij *heeft*	*is*	*wordt*
wij *hebben*	*zijn*	*worden*
gijl. *hebt*	*zijt*	*wordt*
zij *hebben*	*zijn*	*worden*

Onvolmaakt-verleden.

ik *had*	*was*	*wierd*
gij *hadt*	*waart*	*wierdt*
hij *had*	*was*	*wierd*
wij *hadden*	*waren*	*wierden*
gijl. *hadt*	*waart*	*wierdt*
zij *hadden*	*waren*	*wierden*

Volmaakt verleden.

ik *heb gehad*	*ben geweest*	*ben geworden.*
gij *hebt* — enz.	*zijt* — enz.	*zijt* — enz.

Maar

Digitized by Google

Meer dan volmaakt verleden.

ik	*had gebad*	*was geweest*	*was geworden*
gij	*hadt* — enz.	*waart* — enz.	*waart* — enz.

Toekomend.

ik	*zal hebben*	*zal zijn*	*zal worden*
gij	*zult* — enz.	*zult* — enz.	*zult* — enz.

III. Gebiedende Wijze.

heb gij	*wees* gij	*word* gij
hij *hebbe*	hij *zij*	hij *worde*
hebt gijl.	*zijt*, *weest* gijl.	*wordt* gijl.
dat zij *hebben*	dat zij *zijn*	dat zij *worden*

IV. Bijvoegende Wijze.

Tegenwoordig.

dat ik *hebbe*	*zij*	*worde*
dat gij *hebbet*	*zijt*	*wordet*
dat hij *hebbe*	*zij*	*worde*
dat wij *hebben*	*zijn*	*worden*
dat gijl. *hebbet*	*zijt*	*wordet*
dat zij *hebben*	*zijn*	*worden*

Onvolmaakt verleden.

dat ik *hadde*	*ware*	*wierde*
dat gij *haddet*	*waret*	*wierdet*
dat hij *hadde*	*ware*	*wierde*
dat wij *hadden*	*waren*	*wierden*
dat gijl. *haddet*	*waret*	*wierdet*
dat zij *hadden*	*waren*	*wierden*

Vol-

Digitized by Google

Volmaakt verledenen.

dat ik *hebbe gebad* *zij geweest* *zij geworden*
dat gij *hebbet* — enz. *zijt* — enz. *zijt* — enz.

Meer dan volmaakt verleden.

dat ik *hadde gehad* *ware geweest* *ware geworden*
dat gij *haddet* — enz. *waret* — enz. *waret* — enz.

Toekomend.

dat ik *zoude hebben* *zoude zijn* *zoude worden*
dat gij *zoudet* — enz. *zoudet* — enz. *zoudet* — enz.

Bedrijvende Werkwoorden.

DIENEN	HOPEN	VINDEN.

I. Onbepaalde Wijze.

Tegenwoordig.

dienen	*hopen*	*vinden*

Verleden.

gediend hebben	*geboopt hebben*	*gevonden hebben*

Toekomend.

zullen dienen	*zullen hopen*	*zullen vinden*

Deelwoorden.

Tegenwoordig.

dienende	*hopende*	*vindende*

Verleden.

gediend hebbende	*geboopt hebbende*	*gevonden hebbende*

Toekomend.

zullende dienen	*zullende hopen*	*zullende vinden*

II. Aan-

Digitized by Google

II. Aantonende wijze.

Tegenwoordig.

ik	*dien*	*hoop*	*vind*
gij	*dient*	*hoopt*	*vindt*
hij	*dient*	*hoopt*	*vindt*
wij	*dienen*	*hopen*	*vinden*
gijl.	*dient*	*hoopt*	*vindt*
zij	*dienen*	*hopen*	*vinden*

Onvolmaakt verleden.

ik	*diende*	*hoopte*	*vond*
gij	*diendet*	*hooptet*	*vondt*
hij	*diende*	*hoopte*	*vond*
wij	*dienden*	*hoopten*	*vonden*
gijl.	*diendet*	*hooptet*	*vondt*
zij	*dienden*	*hoopten*	*vonden*

Volmaakt verleden.

ik	*heb gediend*	*heb geboopt*	*heb gevonden*
gij	*hebt* — enz.	*hebt* — enz.	*hebt* — enz.

Meer dan volmaakt verleden

ik	*had gediend*	*had geboopt*	*had gevonden*
gij	*hadt* — enz.	*hadt* — enz.	*hadt* — enz.

Toekomend

ik	*zal diennen*	*zal hopen*	*zal vinden*
gij	*zult* — enz.	*zult* — enz.	*zult* — enz.

III. Gebiedende Wijze.

dien gij	*hoop* gij	*vind* gij
hij *diene*	hij *hope*	hij *vinde*
dientt gijl.	*hoopt* gijl	*vindt* gijl.
dat zij *dienen*	dat zij *hopen*	dat zij *vinden*

Digitized by Google

IV. Bijvoegende Wijze.

Tegenwoordig.

dat ik	*diene*	*hope*	*vinde*
dat gij	*dienet*	*hopet*	*vindet*
dat hij	*diene*	*hope*	*vinde*
dat wij	*dienen*	*hopen*	*vinden*
dat gijl.	*dienet*	*hopet*	*vindet*
dat zij	*dienen*	*hopen*	*vinden*

Onvolmaakt verleden.

dat ik	*diende*	*hoopte*	*vonde*
dat gij	*diendet*	*hooptet*	*vondet*
dat hij	*diende*	*hoopte*	*vonde*
dat wij	*dienden*	*hoopten*	*vonden*
dat gijl.	*diendet*	*hooptet*	*vondet*
dat zij	*dienden*	*hoopten*	*vonden*

Volmaakt verleden.

dat ik	*hebbe gediend*	*hebbe gehoopt*	*hebbe gevonden.*
dat gij	*hebbet*—enz.	*hebbet*—enz.	*hebbet*—enz.

Meer dan Volmaakt verleden.

dat ik	*hadde gediend*	*hadde gehoopt.*	*hadde gevonden*
dat gij	*haddet*—enz	*haddet*—enz.	*haddet*—enz.

Toekomend.

dat ik	*zoude dienen*	*zoude hopen*	*zoude vinden*
dat gij	*zoudet*—enz.	*zoudet*—enz.	*zoudet*—enz.

Een

Digitized by Google

Een Lijdend Werkwoord.

GEDIEND WORDEN.

I. Onbepaalde wijze.

Tegenwoordig.

gediend worden, of *zijn*

Verleden.

gediend geworden zijn

Toekomend.

gediend zullen worden

Deelwoorden.

Tegenwoordig.

gediend wordende, of *zijnde*

Verleden.

gediend geworden zynde

Toekomend.

gediend zullende worden

II. Aantonende Wijze.

Tegenwoordig

ik *word gediend*
gij *wordt* — enz.

Onvolmaakt verleden.

ik *wierd gediend*
gij *wierdt* — enz.

Digitized by Google

Vo'maakt verleden.

ik *ben gediend geworden*, of *geweest*
gij *zijt* — enz.

Meer dan volmaakt verleden.

ik *was gediend geworden*, of *geweest*
gij *waart* — enz.

Toekomend.

ik *zal gediend worden*, of *zijn*
gij *zult* — enz.

III. Gebiedende Wijze.

wordt of *wees gediend*
hij *worde* of *zij gediend*
wordt of *zijt*, of *weest* gijl. *gediend*
dat zij *gediend worden*, of *zijn*

IV. Bijvoegende Wijze.

Tegenwoordig.

dat ik *gediend worde*, of *zij*
dat gij *gediend wordet*, of *zijt* enz.

Onvolmaakt verleden.

dat ik *gediend wierde*, of *ware*
dat gij *gediend wierdet*, of *waret* enz.

Volmaakt verleden.

dat ik *gediend geworden zij*, of *geweest zij*
dat gij *gediend geworden zyt*, of *geweest zijt* enz.

Meer

Digitized by Google

Meer dan volmaakt verleden.

dat ik *gediend geworden ware*, of *geweest ware.*
dat gij *gediend geworden waret*, of *geweest waret* enz.

Toekomend.

ik, of dat ik *gediend zoude worden*, of *zijn*
gij, of dat gij *gediend zoudet worden*, of *zijn* enz.

§. XLI.

Bijzondere aanmerkingen over deze voorbeelden van vervoeging.

Nu zal ik, tot nader verstand van de gegevene voorbeelden van vervoeging, enige *bijzondere aanmerkingen* laten volgen.

I. De *onbepaalde wyze* van de *bedrijvende* werkwoorden heeft in den *tegenwoordigen* tijd

1. den *uitgang en*; *dienen*: — daar dit geen plaats heeft is een samentrekking; *gaan*, *staan*, *slaan*

2. Men kan de onbepaalde wijze ook door *te* er voor te plaatzen als een naamwoord gebruiken, en *buigen*; *te bidden*, ook *het bidden*, *is* nuttig; *van te bidden*; *om* —; *door te bidden.* — Hier is het ook; *ik begeer te leven*, *ik zal zien te komen*, enz.

II. Bij de *deelwoorden* van bedrijv. werkw.

1. heeft het *tegenwoordige* altijd den uitgang *de* achter de onbepaalde wijze; *dienende*

2. De *verledene* hebben gewoonlijk den uitgang *d* met voorvoeging van *ge*; *gediend*.—Wan-

Digitized by Google

neer hier *t* in den uitgang is, en geen voorgevoegd *ge*, hebben wij §. XXXIX bl. 58. getoond. — Enige werkwoorden hebben hier den uitgang *en*; *geslagen*, *gebannen*; zie §. XXXIX. bl. 58, 59.

III. Omtrent den *tegenwoordigen* tijd der *aantonende* wijze

1. in den 2. *persoon enkelv.* en *meerv.* is de uitgang *t*; gij *dient*, gij *boort* (van *boret*): — *t* wordt wel verſmolten in de wortelletter des werkwoords; gij *zet*, *vast*, (van *zettet*, *vastet*):— wanneer het werkwoord *d* heeft tot zijn laatſten medeklinker; dan is hier *dt*, de *d* als een wortelletter, de *t* als een kenmerk van den 2. perſoon; *gij bindt*, *bidt*, *boudt*, (van *bindet*, enz.).

2. In den 3. *persoon enkelv.* is de uitgang *t*, gelyk in den 2. perſoon; oudtijds *et*. — Bij enige woorden is de *t* door verloop verloren; *hij is*, *wil*, *mag*, *kan*: — ook is het hier *hij zet* (van *zettet*): *bindt* (van *bindet*); *boort* (van *boret*).

IV. Omtrent den *onvolm. verl. tijd* van de *aantonende* wijze.

1. in den 1 *persoon* is bij *gelijkvloeiende* werkw. de uitgang *de*; *diende*, *beminde*, (van *dienede*, *beminnede*): — bij enige werkw. *te*: *blafte*, (eigenlijk *blaffede*, *blafde*), *paste*, (voor *pasſede*, *pasde*) enz. zie §. XXXIX. bl. 58: — in woorden met *dd* is *redde*, om de welluidendheid, en kortheid, voor *reddede*: — in woorden met de wortelletter *d* is *dde*; *antwoorden antwoordde*: — in woorden met *tt*, *zetten*, is *zette*, voor *zettede*: — in woorden met één *t* als wortelletter koomt hier *tt*; *achten*, *vasten*. *achtte*, *vastte*, (van *achtede*, *vastede*). — Alle deze aanmerkingen worden gewettigd door de regel-

Digitized by Google

gelmaat der taal, of door de welluidendheid. — Bij *ongelijkvloeiende* werkw. is deze uitgang niet; ik *ſchreef*, *ſloot*, *boog*, *begon*, *vond*, *at*, *droeg*, *bieip*, enz. zie §. XXXIX bl 59.

2. In den 2. *perſoon enkelv.* en *meerv.* is *t* de uitgang; gij *bemindet*, *diendet*, *blaſtet*, *pastet*, *reddet*, *aniwoorddet*, *zettet*, *achttet*, *vasttet*, (zie de voorgaande aanmerking.) — Dit heeft ook plaats bij ongelijkvloeiende woorden; gij *ſchreeft*, (voor *ſchrevet*), *begont*, (van *begonnet*,) *boogt*, *vondt*, *droegt*, *bielpt*: — maar in woorden, die de *t* in den wortel hebben, wordt de *t* van den uitgang verſmolten in de wortelletter; gij *ſloot* voor *ſlotet*: — om die zelfde reden is van ik *vergat*, *vergaf*, *las*, *bad*, *brak*, en wij *vergaten*, *vergaven*, *lazen*, *baden*, *braken*, ook in den 2. perſoon gij *vergatet*, *vergavet*, *lazet*, *badet*, *braket*, en bij inkorting der *e*, en verdubbeling of verlenging van den voorgaanden klinker ook, gij *vergaat*, *vergaaft*, *laast*, *baadt*, *braakt*, enz.

3. In den 3. *perſ. enkelv.* is hij *beminde*, *liep*, zonder *t*; derhalven ook niet hij *badt*, *deedt*, *vondt*, *wierdt*, maar hij *bad*, (voor *badde*), *deed*, (van *dede*), *vond*, *wierd*.

V. Het *volm. verledene* wordt gemaakt door ik *heb* met het verleden deelwoord *gediend*. — Men zegt ook ik *heb hem leren lezen*, *zien wandelen*, *horen ſpreken*, in dezen zin, *ik heb hem geleerd te lezen*, *gezien wandelende*, enz.

VI. In de *gebiedende* wijze

1. is in den 2. *perſ. enkelv.* geen *t*; *hoor naar mij mijn zoon!* — maar in het *meerv.* is de *t* ten uitgang; *koomt gij kinderen! hoort naar mij.*

Digitized by Google

2. In den 3 perſoon is de uitgang *e* hij *diene*.

3. Hier kan men ook het het woord *laten* gebruiken ter opwekking: maar dan moet men niet zeggen *laat ik (bij, zij) hopen: laten wij (zij) hopen:* maar *laat mij (hem, haar, ben) hopen*, en meerv. *latet mij*, enz. *hopen*. De natuur van dit woord, en het gebruik in de tongvallen voldingt dit.

VII. in de *bijvoegende* wijze is de ſlepende uitgang op *e*, of *et* de bijzondere eigenſchap; *men zal niet zalig worden, ten zij men gelove, en zich bekere; gij niet — ten zij gij gelovet; ik niet —, ten zij ik gelove; ten zij men kwame, en in de ſchuld viele. Och dat hij gehoord hadde, en gij allen gehoorzaam waret geweest!*

VIII. De vervoeging van een *lijdend* werkwoord is uit het *voorbeeld*, vergeleken met het hulpwoord *worden*, en *zijn*, genoeg te verſtaan.

§. XLII.

Nog *enige gevallen* in de vervoeging.

Daar kunnen in de vervoeging der werkw. *gevallen* zijn, die van den gewonen weg ſchijnen aftewijken, of in den eerſten opſlag bezwaarlijk voorkomen, om verſtaan te worden.

I. De *werking* kan op den *werker* zelven te rug komen. Werkwoorden, die dit uitdrukken, heten *wederkerige*; bij voorb. *zich ſchamen*. Dan is de vervoeging; *ik ſchaam mij, gij ſchaamt u, hij ſchaamt zich, wij ſchamen ons, gijl. ſchaamt u, zij ſchamen zich*, zo ook *ſchaamde, heb, had geſchaamd*, enz. gelijk ligt uit het voorbeeld gekend wordt.

II

II. Dikwijls *onthreken* bij een werkw. de *perſonen*. Zulke heten *onpeſoonlijk*. Dan geſchiedt de vervoeging met *het* in plaats van *hij*; *het regent*, *het regende*, *het heeft* (*had*) *geregend*, *zal regenen*, *dat het regene*, enz. — Zulke onperſoonlijke werkw. kunnen ook een *wederkerige* betekenis hebben; dan is het, *het berouwt mij* (*u*, *hem*, *haar*, *ons*, *ulieden*, *hun*), *het berouwde*, enz.

III. Werkwoorden, die door *ſamenſtelling voorvoegſels* voor zich hebben, vereiſchen ene bijzondere aandacht.

Wannneer de nadruk der uitſpraak valt op het voorvoegſel; dan wordt het voorvoegſel in de vervoeging *afgeſcheiden* van het werkwoord; bij voorb. *aan*ſtellen, *aan* te ſtellen, *aan*geſteld, ik ſtel *aan*, ik ſtelde *aan*, ik heb *aan*geſteld; *vol*maken, *vol* te maken, *vol* gemaakt, ik maak *vol*; *over*leggen, *over* te leggen, *over*gelegd, ik leg *over*, ik leide *over*.

Maar wanneer de nadruk der uitſpraak valt op het werkwoord; dan is, en blijft, het voorvoegſel in de vervoeging altijd *onafſcheidlijk* van het werkwoord; bij voorb. be*minnen*, be*mind* (niet *gebemind*, zie bl. 58.) *ik* be*min*; — zo ook met ge*leiden*, her*inneren*, ont*ſieren*, ver*werpen*: — en vol*maken*, *te* vol*maken*, vol*maakt*, *ik* vol*maak*, vol*maakte*, *heb* vol*maakt*; — over*leggen*, *te* over*leggen*, over*legd*, *ik* over*leg*, over*leide*, *heb* over*legd*.

IV. Ene *werking* kan ook voorgeſteld worden, en de vervoeging geſchieden, op deze wijze, *ik ben dienende*, *ik was dienende*, *ik ben* (*was*) *dienende geweest*, *zal dienende zijn*. — Met de *lijding* op deze wijze *ik word dienende*, *ik*

Digitized by Google

wierd dienende, ik ben dienende geworden, enz. — Doch dan verschilt de zin een weinig van het gewone voorstel.

V. Men kan ook *tijden samenmengen* — *volm. verled.* en *meer dan volw. verl.*; ik *heb gediend gehad*: — *nog meer verleden*; ik *had gediend gehad*: — *volm. verled.* en *toekom.*; ik *zal* (*zoude*, *zullende*) *gediend hebben*: — *toekom. volm. verl.* en *meer dan volm. verl.*; ik *zal* (*zoude*) *gediend gehad hebben*.

§. XLIII.

De *Deelwoorden*.

Nu moeten wij van de *Deelwoorden* nog iets melden. Eer wij dit konden doen, moest er verslag gegeven worden van de werkwoorden, En uit het gene daar van bij gebragt is begint gij de deelwoorden reeds te kennen.

Van de *vorming* der *verledene* en *lijdende* deelwoorden door den uitgang *d*, *t*, of *en*, met, of zonder een voorgevoegd *ge*, *gediend*, *gehoopt*, *gevonden*, *ontworpen*, is te voren gesproken: gelijk ook van den uitgang *de*, *dienende*, in de *tegenwoordige* en *bedrijvende* deelwoorden, (bl. 69, 70.)

Nu iets nader van derzelver *kracht* (§. XV.). Zij vertonen de werking, of lijding van het werkw. als de hoedanigheid van een persoon of zaak, en den tijd daarvan; *ik was dienende*; *gij reist wandelende*; *gewandeld hebbende*, *was bij vermoeid*. Zij kunnen dan ook bij de zelfst. naamw. gevoegd worden; *een* (*de*,) *beminnende* (*beminde*, *gestorvene*,) *vrouw*; *een* be-

Digitized by Google

beminnend (*bemind*, *verloren*,) *kind*. — Zij hebben dan enig deel in de eigenschap der werkwoorden. Want zij worden daar van afgeleid; zij ontlenen daar van hunne beteekenis, en in hunne beteekenis zijn zij bedrijvende, of lijdende; *dienende*; *gediend*. Zij beduiden ook een hoedanigheid van personen of zaken, en worden bij de zelfstandige naamwoorden gevoegd. Zij hebben daar aan dan ook enig deel. Zij heten *deelwoorden* om het deel, dat zij hebben aan de werkwoorden, en aan de naamwoorden.

Bij zelfstandige naamwoorden gevoegd, zijn zij in *aard* gelijk aan de *bijvoeglijke* woorden.

En dan is er gene reden, waarom wij de deelwoorden niet, even gelijk bijvoegl. woorden, zouden verbuigen gelyk *een lieve zoon*, *een lieve dochter*, *het lieve kind*, zie §. XXIII. Het geen meer van de bijvoeglijke woorden gezegd is, koomt hier ook in aanmerking.

Ook de *vergroting* moeten wij hier dan toelaten; *geregeld*, *geregelder*, *geregeldst*.

Maar veeltijds verkiest de *welluidendheid* de afwerping van den uitgang in de *verbuiging*. — Doch nimmer werpe men de *n* af in *verslagen*, enz. — Doorgaans wordt om die zelfde *welluidendheid* in de vergroting *meer*, en *meest*, gebruikt, zie §. XXV. bl. 35.

§. XLIV.

Bijwoorden.

Men kan van de werking, of lijding, door het werkwoord uitgedrukt, zo wel eene hoedanigheid willen aanduiden, als van de perso-

nen

nen of zaken, door zelfst. naamw. uitgedrukt. Daar toe dienen de *Bijwoorden*, of *Bijwerkwoorden*. Deze behoren dan bij de werkw. gelijk de bijvoegl. bij de naamw. (zie §. X).

Zij zijn in *betekenis* zeer menigvuldig, en onderscheiden. Ik zal er enige van noemen. Zij wijzen

1. op de *plaats*; *hier*, *daar*, *ginds*, *elders*, *ergens*, *nergens*, *ver*, *verders*, *waar*.

2. Op den *tijd*; *wanneer*, *gisteren*, *heden*, *onlangs*, *wel eer*, *eertijds*, *morgen*, *morgens*, *avonds*, *dagelijks*, *vroeg*, *laat*, *altijd*, *nu*, *dan*, *toen*, *nooit*, *nimmer*, *ooit*, *immer*, *straks*, *terwijl*.

3. Op de *mate*; *veel*, *weinig*, *overvloedigliik*, *zeer*, *genoeg*.

4. Op de *waarde*; *wel*, *kwalijk*.

5. Op de *orde*; *eerst*, *daar na*, *toen*, *eindelijk*.

6. Bijwoorden van *herhaling*; *dikwijls*, *eens*, *eenmaal*, *tweemaal*, *steeds*, *doorgaans*.

7. Van *bevestiging*; *mogelijk*, *misschien*, *waarschijnlijk*.

8. Van *ontkenning*; *neen*, *niet*.

9. Van *verzameling*; *samen*, *tevens*, *te gelijk*, enz.

10. Van *aanwijzing*; *zo*, *dus*.

In *oorsprong* zijn de bijwoorden ook zeer onderscheiden.

1. Enige zijn oorspronglijke, die van gene andere woorden kennelijk worden afgeleid; *neen*, *wel*, *hier*, *daar*.

2. Vele worden door den uitgang *lijk* afgeleid; *naamlijk*, *wijslijk*, *openlijk*.

3. Andere zijn oorspronglijk *zelfst. naamw.* in den 2. *naamv*; *nachts*, *daags*, *morgens*, *rechts*, *links*. Deze zijn te onderscheiden van de bijvoeglyke woorden, die op *sch* uitgaan: *daagsch*, *linksch*.

4. Zeer

Digitized by Google

4. Zeer vele zijn bijvoeglijke naamwoorden, die bij het werkwoord geplaatst worden, en den aard der bijwoorden hebben. Zo kan men alle bijvoeglijke woorden gebruiken; *God regeert wijs, die man spreekt bevallig.*

Ik voeg er nog deze *aanmerking* bij, dat men ter onderscheiding achter *niet*, *nooit*, *anders*, geen *als*, maar *dan* gebruiken moet.

§. XLV.

Voorzetsels.

Om zekere omstandigheid, of geval, in de naamwoorden aant wijzen, dienen de *voorzetsels* (§. XV).

Ik zal de voornaamste noemen naar den rang der naamvallen, welke zij vereischen.

Voor den 2. *naamval* wodt *van* geplaatst in den zin van toeëigening; *Salomo, de zoon van David.*

Voor den 3. *naamval* koomt *tot*, *aan*, *voor*, in dezen zin; *God sprak* TOT *Salomo, hij gaf* AAN *hem rykdom, wijsheid, en eer; en* VOOR *hem was Davids troon.*

Tot den 4. *naamval* behoren, *aan* (in den zin van *tot aan toe*), *achter*, *beneden*, *binnen*, *bij*, *boven*, *buiten*, *door* (*door* de woestijn wierd Israël geleid), *jegens*, *in* (voor *tot*, hij kwam *in* Amsteldam), *langs*, *na* (*na* David volgde Salomo, *naar* (ik ga *naar* Rome), *naar* (*naar* of *volgens* dien regel wandelen): *nevens*, *om*, *omtrent*, *onder*, *op*, *over*, *sedert*, *tegen*, *tot* (tot aan), *ten*, (tot den, tot enen), *ter* (Jacob begeerde Rachel *ter* VROUW)

Digitized by Google

vrouw), *tusschen*, *volgens*, *voorbij*, *voor* (in den zin van *eer dan*, of *in plaats van*).

Bij den 6. *naamval* komen *van* (tot afneming, *van iemand scheiden*), *door* (*door* of *van* de Joden wierd hij gekruist), *in* (*in* Kanaän woonde Israël), *met*, *tot*, (als *te*, *in*), *te* (in), *ten* (in), *ter* (in) *uit*, *zonder*.

Enige voorzetsels kunnen ook *achter de naamwoorden* geplaatst worden; hij ging die Stad *door*, of *in*, of *langs*, of *uit*, of *voorbij*, of hem *tegen*, of daar *over*.

Ook kunnen enige voorzetsels *bij werkwoorden* gevoegd worden; *aanstellen*, *instellen*, *overleggen*: en zijn er scheidbaar, of onscheidbaar mede verënigd, zie bl. 73.

§. XLVI.

Voegwoorden.

Onze rede heeft meermalen meer leden. De zelve willen wij tegen elkander overstellen, of samenvoegen. Daar toe dienen woordtjes, daarom *voegwoorden* geheten (§. XV). Ik zal er enige gevallen van bijbrengen.

1. Hebben wij iets gezegd, en willen wij daar van nu het *oogmerk* opgeven; wij binden het volgende met het voorgaande samen door *op dat*, *ten einde*.

2. Willen wij van het voorgaande *reden* geven; het geschiedt door *want*, *dewijl*, *om dat*, *naar dien*, *vermids*, *naardemaal*.

3. Betuigen wij iets te zullen melden of *verhalen*; de volgende rede zal beginnen met *dat*, *hoe*.

4. Zul-

Digitized by Google

4. Zullen wij iets uit het voorgaande afleiden, en *beſluiten*; het is door *dan*, *derhalven*, *waarom*, *daarom*, *dienſvolgens*, *weshalven*, *nu*.

5. Om meer dingen *bij een te voegen* dient *en*, *ook*, *nog*, *als mede*, *insgelijks*, *midsgaders*, *benevens*, *daar en boven*.

6. Zal er ene *tegenſtelling* aangeduid worden; men gebruikt *doch*, *maar*, *dan*, *echter*, *nogthans*, *evenwel*.

7. Wil men *ſcheiden*; het is *noch*, *of*.

8. Ene *voorwaarde* brengt men bij door *indien*, *zo*, *bijaldien*, *ten zij*.

9. Om iets *toeteſtaan*, gebruikt men *hoewel*, *alhoewel*, *ſchoon*, *ofſchoon*, *boezeer*.

10. Ter *bevestiging* dient *toch*, *ja*, *immers*, *voorwaar*, *altoos*.

11. Om te *vragen*, zegt men *of*.

§. XLVII.

Tuſſchenwerpſels.

Om de aandoening des ſprekers uittedrukken, *werpt* men tuſſchen de rede een of ander woord (§. XV.): — *ach*! *belaas*! om te *klagen*; — *och*! om te *wenſchen*; — *ai*! om te *ſmeken*; — *o*! om zich te *verwonderen*. en met *aandoening aan te ſpreken*; — *fij*! *foei*! om te *verſmaden*; — *bo*, *bei*, *bem*, *ſus*! om *ſtil* te houden; — *wee*! om te *dreigen*.

§. XVIII.

Digitized by Google

§. XLVIII.

Om de *Betekenis* te kennen.

Om den zin der woorden, die een ander ſpreekt, of ſchrijft, te verſtaan, moesten wij niet alleen den *aard* der woorden kennen, waar toe wij §. XIV. — XLVII. bezig waren; — maar dan moeten wij ook de *betekenis* der woorden weten. — De betekenis der woorden leren wij voornaamlijk kennen langs twee wegen; — 1. door het *gebruik*; — 2. door de *afleiding*.

§. XLIX.

Van *Oorſpronglijke* Woorden.

Door het *gebruik* leren wij de betekenis kennen van *oorſpronglyke* woorden, of *wortelwoorden*, Tot dat *gebruik* behoort; — 1. het *lezen*, en opmerken, in die taal: vooral in de boeken van redenaars, dichters, en hun, die de taal beöefenden; — 2. *verkering* onder het beſchaafde volk; — 3. de hulp van een kundig *leermeester*; — 4. het onderricht van *ſpraakkunſtſchrijvers*; — 5. het vergelijken van *vertaalde ſchriften*; — 6. het inzien van *woordenboeken*; — 7. meer geöefenden moesten hier vooral raadplegen met de *ouden*; — 8. en met de onderſcheidene *tongvallen* of zustertalen.

En onder dit alles is te letten op de *eerſte*, eigenlijke, en oorſpronglyke; — en op de *twede*, oneigenlijke, en afgeleide *betekenis*.

Daar

Digitized by Google

Daar door weten wij, wat *huis* is, eigenlijk waar in men woont, oneigenlyk het geſlacht, dat daar in woont; *recht* iets, dat niet gebogen is, daar door dat is, gelijk het behoort te zijn; *ſterven* van een mensch, bloem, enz.

Tot dit alles is vrij veel nodig. — De eerſte betekenis is veeltijds in onbruik: — en het verband der betekenisſen, die dikwijls zeer van elkanderen verſchillen, is wel eens moeilijk te ontdekken. — Ook is het getal der wortelwoorden zeer groot: alleen van zulke werkwoorden kan men meer dan 1100 noemen.

§. L.

Van *afgeleide* Woorden.

Veel groter is nog het getal der woorden, die van de oorſpronglijke zijn *afgeleid*.

Die afleiding geſchiedt (om een enkel woord er van te zeggen)

1. door *ſamenſtelling* van twee, of meer woorden; *boezemvriend*, *dagvaarden*; §. XIII.

2. Door *afkapping*; van *beſtellen*, *ontvangen*, is *beſtel*, *ontvang*.

3. Door *voorvoeging*; van *ſchrijven*, is *geſchrijf*; — *beminnen*, *geleiden*; — *aanſtellen*, *inſtellen*. *toeſtellen*, *vaſtſtellen*, *verſtellen*, *visſtellen*, *ontſtellen*, *beſtellen*, *nederſtellen*, *tusſchenſtellen*, *uitſtellen*.

4. Door *bijvoeging* van enen *uitgang*.

Bij *zelfſtandige* woorden is deze uitgang menigerlei van klank, en kracht; *wandelaar*, *dronkaard*, *liefde*, *prieſterdom*, *arbeider*, *Amſteldammer*, *zondares*, *goedheid*, *bovenier*, *vermaning*

Digitized by Google

ning, *waardij*, *ergernis*, *vriendſchap*, *meesterſche*, *bakſel*, *bloeiſem*, *dienst*, *mannetje*, *lengte*. — En in *bijvoeglyke* woorden; *wateracbtig*, *leesbaar*, *gouden*, *moedig*, *levenloos*, *liebaamlijk*, *aardsch*. *werkzaam*.

5. Ook worden de woorden afgeleid van andere door *verbuiging* van den uitgang; *lief*, *lieve*, *lieven*; *mijn*, *mijns*, *mijne*, *mijnen*; *dien*, *diene*, *dient*, *dienen*. *diende*, *dienden*. *diendet*, *gediend*.

Het is zeer moeilijk, om de kracht van alle die uitgangen, veranderingen, en voorvoegingen, in de afleiding te beſchrijven.

§. LI.

Om *anderen* onze mening *te doen verſtaan*.

De Spraakkunst moet niet alleen onderricht geven, hoe *wij* anderen zullen *verſtaan*, wanneer zij in onze taal ſpreken, of ſchrijven; gelijk wij tot hier toe zagen: — maar ook moet zij leren, hoe wij *anderen* onze mening in onze taal zullen *doen verſtaan* — Daar toe gaan wij nu over — Dat geſchiedt — 1. door *ſpreken*; — 2. of *ſchrijven*.

§. LII.

Om te *Spreken* in onze tale.

Om onze denkbeelden door *ſpreken* in onze taal aan anderen, die deze taal verſtaan, mede te delen. moeten wij acht geven — 1. op den *klank* der woorden; — 2. op derzelver *ſchikking*; — 3. op den *ſtijl*. § LIII.

Digitized by Google

§. LIII.

Uitſpraak.

Op den *klank* der woorden letten wij door *gepaste uitſpraak.*

1. Wanneer wij aan de letters, lettergrepen, en woorden, dien *klank* geven, welken zij vorderen naar derzelver *aard.* Die klank moet — 1. *duidelijk* gehoord worden; — 2. en *onderſcheiden* worden van andere, die nabij komen; zo moet *lijden* onderſcheiden worden van *leiden*, *wijden* en *weiden*, *vijlen* en *veilen*, *rijzen* en *reizen*; zo ook *blood* en *bloot*, *dam* en *tam*, *nam* en *naam*, enz.

2. Daar toe behoort ook, dat men *nadruk* geve op dat woord, of die lettergreep, waar in de klem der redenering is. — Naar den aard onzer tale valt de *klemtoon* doorgaans op het *zakelijke* deel des woords.

En naar dezen nadruk verſchilt meermalen de betekenis; ik *zal dat overwégen*, of *ik zal dat óverwegen* (boven de maat).

3. Om door ons ſpreken wél begrepen te worden, is ook nodig, dat men behoorlijk, min of meer, *ruste* in de uitſpraak *bij de ſcheiding der volzinnen*; op dat men wete, dat de Spreker met ene nieuwe zaak begint.

4. Eindelijk dient de *leiding* der ſtem er niet weinig toe, dat men met aandacht luistere, met gemak verſta, met vermaak er op lette, en in het hart bewogen worde; wanneer dezelve *natuurlijk*, *bevallig*, en *overeenkomſtig aan de zaak* is.

Digitized by Google

§. LIV.

Schikking der Woorden.

Ook moeten dan de woorden naar den aard der tale *in orde geſchikt* worden in elken volzin. Dit heet de *woordvoeging* (*Syntaxis*). Elk woord moet zijne plaats hebben, zal men de mening van den ſpreker verſtaan. En dit is in onze tale meer nodig, dan in vele andere talen, in welke de kracht der woorden meer door verbuiging van den uitgang wordt aangewezen: doch het welk bij ons door de plaatzing der woorden vergoed moet worden.

Hier heeft ene ſtandvastigheid plaats, die te bewonderen is.

Om dit in bijzonderheden te tonen, is meer omſlag nodig, dan ons beſtek nu toelaat. Elk Nederlander weet er door het gewone gebruik het nodigſte van.

§. LV.

Stijl.

De *ſtijl*, of de wijze, waar op wij onze denkbeelden voorſtellen, moet dan ook gepast zijn. Zulk een ſtijl heeft deze drie eigenſchappen — 1. *duidelijkheid*; — 2. *zuiverheid*; en — 3. *bevalligheid*.

1. *Duidelijkheid* is de voornaamſte eigenſchap. De keuze der woorden, het getal der woorden, de ſchikking der woorden, de langheid of kortheid van den volzin, het verband der volzin-

Digitized by Google

zinnen, moeten zodanig zijn, dat zij de denkbeelden van den ſpreker gemaklijk, en juist, mededelen aan den hoorder.

2. De *zuiverheid* beſtaat daar in, dat men naar den aard der tale ſpreke: ook alleenlijk Nederduitſche, en geen uitheemſche, woorden gebruike; om dat onze eigene woorden best verſtaan worden, en onze taal rijk genoeg is. Moet men een eigen naamwoord, of kunstwoord, ontlenen uit andere talen; men vermijde deszelfs uitheemſche verbuiging, als *Christi*, *Christo*, *Christum*, *Christe*: wijl deze aan den ongeleerden onbekend is. — Daar zijn echter woorden van uitheemſchen oorſprong, die bij ons door gewoonte reeds het burgerrecht verkregen hebben, en bezwaarlijk vermijd kunnen worden; *Profeet*, *Predikant*, enz.

3. De *bevalligheid* zet nadruk bij aan het voorſtel, en geeft aan het gezegde ingang in het hart van den hoorder.

Dan van dit alles is het verder onderzoek te diep voor ons tegenwoordig beſtek.

§. LVI.

Om te *Schrijven* in onze tale.

Niet alleen door het ſpreken (§. LII — LV.) delen wij onze denkbeelden aan anderen mede in onze tale, maar wij doen dat ook door een anderen weg, namelijk het *ſchrijven*. — Zal dat gepast geſchieden, dan moeten wij — 1. nauwkeurig *ſpellen*; — 2. goede *letters zetten*; — 3. den *klank*, of *zin*, door *nodige tekenen* helpen aanwijzen; — 4. behoorlijke *ſcheiding* maken.

Digitized by Google

§. LVII.

Spel-kunde.

Zullen wij wél ſchrijven in onze tale; dan moeten wij eerst weten, uit welke letters wij, naar den aard der tale, een woord zullen ſamenſtellen. Wij moeten dan *ſpel-kunde* hebben.

Deze kunde is *nodig:* — want te veel, te weinig, of verkeerde letters, verbijsteren ons omtrent den klank, of zin; of ontſieren ons geſchrift: — en dikwijls hangt daar van de zin des woords geheel af.

Daartoe *wordt vereischt*, dat wij den aard der tale kennen, om daar naar de letters te gebruiken. Wij moeten dan van den oorſprong des woords, of van de afleiding, van den aard des woords, ook van de kracht der uitgangen, en veranderingen, in de verbuiging en vervoeging der woorden, een toereikend denkbeeld hebben; zullen wij beſliſſen kunnen, welke letters men gebruiken moet.

Na van dit alles enig denkbeeld gegeven te hebben, kunnen wij dan *nu* eerst van de ſpelkunde ſpreken.

De ſpelkunde is *moeilijk*, wijl de oorſprong veler woorden donker is, en in het gebruik, waar uit anders omtrent den aard eens woords veel opgemaakt moet worden, veel verloop is.

Dezelve is echter *meer zeker*, dan er veeltijds over geoordeeld wordt; wijl er enige algemene *bronnen* zijn, waar uit die kennis vloeiën kan; of (wilt gij ze liever zo noemen?) *gronden*, waar op die kennis rusten moet; of *kenmerken* van

Digitized by Google

van een goede ſpelling; of *regels*, waar naar men zich richten moet.

§. LVIII.

Kenmerken van *goede* Spelling.

Behoort tot een *goede ſpelling*, dat men tot een woord zo veel letters gebruikt, als er nodig zijn tot deszelfs bepaalden klank, en zulke letters, als vereischt worden naar den aard der tale, of naar andere omſtandigheden; dan volgt, dat er twee algemene *kenmerken* zijn van zulk ene goede ſpelling. — Het *eerſte* ziet op het *getal* der letters. Daar moeten zo veel letters in een woord gevonden worden, als er nodig zijn; en ook geen meer letters, dan er nodig zijn. — Het *twede* kenmerk zal zien op het *ſoort* der letters. Zij moeten zulke zijn, als de taal vordert; of, wanneer de aard der taal niets beſlist, zulke, als dan door andere omſtandigheden vereischt worden.

§. LIX.

Spel-regels.

Hier uit volgt, dat er *vier* algemene *ſpelregels* zijn, waar naar men zich richten moet: — 1. men moet letten op den *klank*, en letters genoeg gebruiken; — 2. men moet letten op de *kortheid*, en niet te veel letters nemen; — 3. men moet letten op den *aard der tale*, en de juiste letters nemen; — 4. wanneer de aard

Digitized by Google

der tale niets beflist, kunnen er andere *omſtandigheden* zijn, die enige bepaling maken: ook daar op moet men letten. — Dit zullen wij nu nader in bijzonderheden ontwikkelen.

§. LX.

Eerſte Spel-regel.

In het beoordelen dan, met welke letters een voorkomend woord geſpeld moet worden, vooral, wanneer men daar omtrent in twijfel ſtaat

I. lette men op den *klank*, dien het woord hebben moet; en gebruike *zo veel, en zulke letters*, als er vereiſcht worden, om zulken klank te geven. — De noodzaaklijkheid hier van zal niemand ontkennen kunnen. — Maar dan moeten de letters, die wij gebruiken zullen, geſchikt zijn.

1. Om dien *vollen* klank te geven: één *a* is dan niet genoeg, om *naam* te ſpellen.

2. Die letters moeten den begeerden klank van een woord *zuiver* geven. — Daarom verkies ik de klinkers te verlengen met huns gelijken *aa*, *ee*, *ij*, *oo*, *uu*. Daar is wel veel, dat voor de verlenging met *e* in *ae* pleit; doch in *aa* zal de klank meer zuiver zijn. Dan is er ook eenparigheid; zo wel als *ee*, *ij*, *oo*, *uu*, ſchrijft men dan ook *aa*. Het gebruik in *ee*, *ij*, *oo*, *uu*, is reeds, en ook in *aa* al meest gevestigd. Men ſchrijve dan, *maan*, *meen*, *mijn*, *woon*, *vuur*.

3. Die letters moeten aan dien klank ook zijne *zachtheid*, of *ſcherpheid*, geven. Men moet daar-

Digitized by Google

daarom nauwkeurig letten op het gebruik van die verwante letters, die alleen in dit opzicht verſchillen, gelijk *b*, een letter van zachten klank, verſchilt van *p*, een letter van ſcherpen klank; zo ook *d* en *t*, *g* en *ch*, *v* en *f*, *z* en *ſ*. Hier op moet men te meer letten, om dat daar van dikwijls de zin van het woord afhangt, gelijk §. VII. bl. 7. is aangewezen.

Het gehoor doet nu doorgaans deze zachtere of ſcherpere letters gemaklijk onderſcheiden aan het *begin* van een lettergreep, of woord. Men gebruike dan dezelve in deze woorden; *band*, *pand*; *draag*, *traag*; *goor*, *choor*; *vel*, *fel*; *van*, *vader*, *fakkel*, *fraai*, *fontein*; *zetten*, *zajen*, *zoon*, *zwaar*, *zwijgen*, *ſcheppen*, *ſlapen*, *ſmeken*, *ſnijden*, *ſpannen*, *ſtaan*, *bakſel*, *brouwſel*, *ſedert*, *ſoort*, *ſisſen*, *ſober*, *ſap*, enz.

Maar *aan het einde* van een lettergreep, of woord, is dat onderſcheid van ſcherpheid, en zachtheid, bezwaarlijker te ontdekken, vooral in *d* en *t*, *g* en *ch*. Let maar op *God* en *Got* (uit Gotland), *wand* en *want*, *land* en *kant*, *band* en *bant* (van *bannen*), *eed* en *eet*, *boud* en *bout*, *nood* en *noot*, *wind* en *wint*, *zad* en *zat*; zo ook ik *lag* en ik *lach*, enz. — De reden hier van is, dat de ſluiting van den mond op het einde van een lettergreep aan die laatſte letters ene ſcherpheid geeft. — Men ſluite dan op het einde van een lettergreep met *t* of *ch*, wanneer de aard der tale, waar van wij §. LXII. ſpreken zullen, dat niet verbiedt, en men ſchrijve *niet*, *ſedert*, *nooit*, *knecht*, *richt*, *licht*, *zich*.

Maar de *z*, en *v*, zijn (wat ook de regelmaat der tale vordere) te zacht, om er mede te

Digitized by Google

sluiten: men zette dan met *s* of *f buis*, *verbuisd*, *bof*, *lof*, *lief*, *leef*, *durf*, *geliefd*, *geleefd*, *geloofd*.

§. LXI.

Twede Spel-regel.

II. Men lette ook op de *kortheid*, en gebruike *geen meer letters*, *dan er nodig zijn*. — *Overtollige* letters geven, of een verkeerden klank aan het woord, gelijk wanneer *naam* gespeld wierd met *aa*; of zij zijn ten minsten zonder genoegzame reden, gelijk de twede klinker in *vaader*, *waater*, *beede*, *vreede*, *booven*, enz.

Als overtollig beschouw ik *c* voor *k* in *ick*, *gelijck*, *spraack*, *volck*; — *b* achter *g* in *wegb*, *gbij*; — *t* in *Godt*, *landt*; — *f* in *twijffelen*; — *s* in *wassben*, *eisben*; gelijk ook in *wascb*, *eisch* één *s* is.

Daar toe breng ik ook de *dubbele klinkerspelling* in de verbogene naamwoorden, en vervoegde werkwoorden; *taalen*, *naamen* wij *draagen*, *eeten*, *spreeken*, afgeleid van het eenvoudige, als oorspronglijk, *taal*, *naam*, ik *draag*, *eet*, *spreek*: want het oorsprongelijke is *tale*, *name*, ik *drage*, *ete*, *spreke*, en *taal* is slechts bij ene verkorting met afkapping der *e*, en intrekking van dezelve door verlenging des voorgaanden klinkers; hier van is nu natuurlijkst *talen* enz. — De ouden, naburige talen, andere talen, verdubbelen op die wijze geen klinkers. — De voordélen, die men hier voor bij brengt, voldingen, naar mijn inzien, die ver-

Digitized by Google

verdubbeling niet. — Ook zou men dan in veel meer woorden wegens hunne afleiding dien dubbelen klinker moeten nemen, dan men begeren zou, *vader*, *het leven*, enz. — Ons beſtek verbiedt ruimer betoog. Waren niet enige mannen van gezag hier in voorgegaan, en had men dezelve in de dubbele ſpelling niet te blind gevolgd; ligt had ze zo veel veld niet gewonnen.

Met meer grond zou ik echter in énige woorden, waar in de harde *ee*, en *oo*, gevonden wordt, dezelve dubbel behouden willen; als in *eeren*, *beenen*, *gebeele*, *kleeden*, *ooren*, *hooren*, *koopen*, *loopen*, *oogen*, enz. gelijk in de Staten overzetting des Bibels geſchiedt, en door grote mannen billijk voorgeſtaan wordt. — Maar ik volg nu die ſpelling niet, alleenlijk om mingeoefenden niet te verwarren, daar ik toch niet verwachten durf, dat men algemeen tot kunde van dat onderſcheid in enige woorden komen zal, en daarom de eenparigheid liever wil zoeken te bevorderen, of dezelve te verkrijgen ware.

Deze zelfde verwerping van twee klinkers in *talen* zou ook de dubbele *i* in *mijne* enz. verwerpen moeten, en met de Ouden doen ſchrijven *mine;* zo niet het gebruik daar van reeds te zeer, en te lang, gevestigd ware.

Om redenen, die ſtraks genoemd zullen worden, behoud ik de *ee* in *ree* (*binde*), *thee*, *twee*, *vee*, *wee*, *zee*.

Dat *meé*, *beé*, *ſneé*, *vreé*, voor *mede*, *bede*, *ſnede*, *vrede*, van een anderen aard zijn, zal men ligt begrijpen.

§. LXII.

Digitized by Google

§. LXII.

Derde Spel-regel.

III. Het is niet genoeg, dat men zulke, en zo veel letters gebruike, als vereischt worden, om den bepaalden klank te geven, en dat men andere overtollige verwerpe; maar *men moet ook spellen met zulke letters, die de aard der tale eischt.* Dit is *ene derde regel.*

Maar waar uit zullen wij ontdekken, *welke letters* de *taal* eischt?

1. Uit het doorgaande, en beschaafde *gebruik* in uitspraak, of schrift, zal men veeltijds de zaak beslissen. Dat leidt ons tot de spelling van z in *zullen*, *zetten*, en doorgaans; maar *ſ* in *ſidderen*, *ſisſen*, *ſober*, *ſierlijk*, *ſomber*, *ſoort*, *ſap*, *ſuiker*, *ſaai* (tot kleding): — zo ook z altijd voor *w*, *zwaar*, *zwaan*, *zwaluwe*; en *ſ* voor *cb*, *j*, *l*, *m*, *n*, *p*, *t*, *ſchaap*, *ſjouwen*, *ſlaap*, *ſmaak*, *ſnaar*, *ſpan*, *ſtad*, enz. zie ook §. VII. en LX.

2. En uit den *oorſprong*, en de *afleiding* des woords: daarom is de *g* in *magt* (van *mogen*); de *d* in *bij boudt* (van *bouden*), welke *d* de uitspraak anders naar den 1. regel niet vorderen zou: zo ook in alle andere werkwoorden, die de *d* als wortelletter hebben; *bij*, of *gij wordt*, *bidt*, *bindt*, *lijdt*, *ſtrijdt*.

3. Men denke aan de *kennerken der perſonen* in de tijdvoeging der werkwoorden; — dan zal men de *t* nodig vinden, (schoon anders de uitspraak dezelve niet vordere) in *bij* of *gij bidt*, *wordt*, achter de *d* in den 2. en 3. persoon van den tegenwoordigen tijd der aantonende wijze in

de

de werkwoorden, die *d* tot wortelletter hebben: — zo ook in de meervoudige gebiedende wijze *bindt*, *bidt*: — en in den 2. perſoon van den onvolmaakten verleden tijd *gij bondt*, *vondt*, *deedt*, *leedt*, *ſtreedt*, *hadt*: — maar die *t* moet niet gevonden worden in den 3 perſoon van den onvolmaakten verleden tijd; *bij bad*, *deed*, *leed*, *ſtreed*, (van hij *badde*, *dede*); hier moet in zulke gelijkvloeiende werkwoorden de *dd* zijn; *ik arbeidde*, *het geſchiedde*.

4. Men lette op de *verandering*, die het woord door verbuiging, of vervoeging, in den uitgang ondergaan moet; en men zal de letter ontdekken, die de taal eischt. — Dit heeft plaats in het beoordelen der *d* of *t*, *g* of *ch* op het einde; bij voorb. zal men *God* of *Got* ſchrijven? men denke aan *Goden*, of *Gotten*, en men zal in het eerſte geval *d*, in het twede woord *t*, ſchrijven. Daarom ſpelle men *goed*, *band*, *land*, *ſtad*; maar *ſtraat*, *laat*, *maat*, *zweet*, *poot*, *ſtut*, *kant*, *gehoopt*: — zo ook *dag*, ik *zag*, *zeg*, *lag*, *leg*, *lig*, *dragt*, hij *jaagt*; maar *juich*, *lach*, *pocb*.

Hier bij herinnere men zich weder, het geen wij §. LX. opmerkten, dat de *s* en *f*, op het einde, om de ſcherpheid, blijven in *buis*, *brief*, *leef*, enz. ſchoon de afleiding anders is *buizen*, *brieven*, *leven*.

5. Men denke hier ook aan de *welluidendheid*. Onze ſpraak bemint dezelve. Zij kiest nu meer, dan bij de ouden, enen korten, gemaklijken, en vloeienden afloop. Van daar zijn vele afkortingen, invullingen, of wegwerpingen van letteren herkomſtig, die anders de taal niet zou eiſchen. Dit alles heeft veel invloed op de ſpelling.

Digitized by Google

1.) De welluidendheid, of gemaklijkheid der uitſpraak *kapt* letters, of lettergrepen, achter af. Daarom ſchrijft men *een'* of *een* voor *ene*, of *enen*; — zo ook *bekrompen*, voor *bekrompene* of *bekrompenen*; — *op een hoger berg klimmen*, voor *op enen hogeren berg*; — *hij zette* voor *zettede*, *redde* voor *reddede*, *hij vat*, *eet*, (voor *vatt* van *vattet*, en *eett* van *etet*); — *gemeld*, *gemelde*, voor *gemeldd*, *gemeldde*; — *zou* voor *zoude*.

2.) Door die zelfde welluidendheid wordt wel een letter *ingevuld*; *meerder* voor *merer* (van *meer*), *vermeerderen*; zo ook *klaarder*, *boorder*, *minder*, *zuurder*: — van daar is de *g* in *gegeten*, voor *geëten*: — de *e* in *gevarelijk* voor *gevaarlijk*, *geredelijk* voor *gereedlijk*, *gemakkelijk* voor *gemaklijk*, *goddelijk*, voor *godlijk*: — *t* in *gelegentheid*, *opentlijk*, *om uwent wil*: — *k*, en *d*, in *boerkerij*, *boederij*, voor *boererij*.

3.) Daar door wordt wel een letter ook *uitgeworpen*: *best*, voor *betst*; — *meest* voor *meerst*; — *doorgaans*, *volgens*, *thans*, van *doorgaands*, *volgends*, *thands*; — *meê*, *ſteê* voor *mede*, *ſtede*.

§. LXIII.

Vierde Spel-regel.

IV. Meermalen beſlist de aard der tale niets tuſſchen twee letters, die men gebruiken kan. Dan moet men *van elders bepaling zoeken*. Dit is mijn *vierde regel*. Die bepaling kan men vinden

I.

Digitized by Google

1. in de *duidelykheid van den zin.* Het geeft veel duidlijkheid in den zin, en gemaklijkheid in het lezen, wanneer men op zijn', tijd *hoofdletters* gebruikt.

Dit geschiedt gevoeglijk — 1. bij het *begin* van een' nieuwen *volzin.* Daar door ziet men dat begin schielijker, en rust daar dan in het lezen: — 2. ook bij enen nieuwen *regel* in *dicht:* — 3. en het geeft onderscheiding bij *eigene namen:* — 4. en bij *kunstwoorden:* — 5. ook bij woorden van bijzonderen *nadruk*, die de hoofdzaak uitmaken, waar van gesproken wordt; welke zelfs wel geheel met hoofdletters mag worden uitgedrukt. Van de eerste letters in dichtregels begrijpt gij dit ligt: het overige gebruik van die hoofdletters zult gij ontdekken uit het volgende voorbeeld. *Ik zal tot lof van* BOERHAVE *spreken. Over de Geneeskunst verspreidde hij een nieuw licht. Zijn naam was beroemd op de Hogeschole te Leyden.*

2. Om den *zin te onderscheiden* kan men ook de spelling gebruiken; *doch* (*maar*) van *toch* (*flechts*); hij *ligt* van *licht*; *noch* (ontkennend) van *nog* (tot nog toe), enz.

3. Meermalen is de spelling uit de onderscheidene *tongvallen* op te helderen, of te bepalen, naar mate een tongval ouder of nieuwer, en aan deze of gene streek Lands meer eigen is. Daar is in de tongvallen veel verwisseling vooral van klinkers, en van langere of kortere uitspraak. Men volge dan den gebruiklijksten tongval, of men spelle onverschillig: doch men veroordele niet terstond als berispelijk de genen, die in zaken van zo weinig belang van ons in de spelling verschillen. Ik zal er enige staaltjes van bijbrengen:

ver-

Digitized by Google

vermaninge, *taje*, *zake*, of *vermaning*, *taal*, enz. — *ſmert*, *ſter*, *vlek*, *edel*, of *ſmart*, *ſtar*, enz. — *logen*, *mogen*, *dogen*, of *leugen*, *meugen*, *deugen*, enz. — *worden*, *berd*, of *werden*, *beerd*, enz. — *paard*, *ſtaart*, *vaardig*, of *peerd*, *ſteert*, *veerdig*, enz. (niet *paerd* enz.) — *konnen*, *konst*, of *kunnen*, *kunst*, enz. — *kuikens*, *ruiken*, of *kiekens*, *rieken*, enz. — *beſtier*, *dier*, *vier*, of *beſtuur*, *duur*, *vuur*.

4. In letters, of woorden van *uitheemſche* oorſprong heeft de aard van die vreemde taal invloed op onze ſpelling. In zulke woorden zijn *c*, *q*, *x*, en *y*, ook *tie*, *ph*, *th* in gebruik; *Cicero*, *Quintilius*, *Alexander*, *Syrie*, *obligatie*, *Ophir*, *Timotheus*. — Dan heeft de *c* voor *e*, *i*, *y*, den klank van *ſ*; *Ceder*, *Cyrus*; voor *a*, *o*, *u*, klinkt zij als *k*; *Cato*, *Congres*, *Custos*: zo ook voor een' medeklinker; *Claudius*, *Crediteur*, *direct*, *adjunct*. — De *qu* klinkt dan als *kw*; *quitancie*, *equipagie*, *quantiteit*. — De *x* klinkt als *ks*; *exempel*, *extract*, *annex*, *experiment*. — De *y*, als *ij* of *i*; *Syllabe*, *byſſop*. — De uitgang *tie* als *tsie*; *ſatisfactie*, *oratie*, *notitie*, *adminiſtratie*, *navigatie*. — De *ph* als *f*; *Pamphylia*, *Phrygia*, *Philippus*. — De *th* is in *Parthers*, *Matthéus*.

Doch in woorden van onze tale gebruike men de *k*, of *ſ*, voor *e*; *Koning*, *ſierlijk*: — *kw* voor *qu*; *kwaad*: — *ks* voor *x*; *ſtraks*, *dekſel*, *blikſem*: — *ij* voor *y*; *zijn*.

In de ſpelling van vreemde woorden moet men den aard dier tale volgen.

Die ſpelling moet echter verſtaanbaar zijn voor enen Nederduitſchen lezer. Daarom werpen wij liefst de *ae* in *Praedikant*, *oe* in *Phoenix*, *b* in *Selah* weg.

In

In woorden, die wel van vreemden oorsprong zijn, maar reeds als Nederduitsche aangemerkt worden, en bekend zijn, volge men de Nederduitsche spelling; *kroon*, *vokaal*, *Predikant*, *Profeet*, *troon*.

5. Eindelijk, wanneer al het bijgebragte geene bepaling maakt in onze keuze, om de ene letter te gebruiken boven ene andere, die even goed gebruikt zou kunnen worden; dan behoorde ons *eigen gewoon gebruik* onze keuze te bepalen: men volge dezelve, om zich zelven standvastig gelijk te zijn.

§. LXIV.

Goed Schrift.

Door spelkunde wetende, wat letters wij gebruiken moeten, moeten wij, om wel te schrijven, verders *goede letters maken*.

Dat bestaat daar in, dat wij alle letters *duidelijk* op het papier zetten. — Worden die letters, behalven de duidelijkheid, ook *net*, en *sierlijk*, gemaakt; het geeft aan een schrift meer volmaaktheid. — Maar het is mijn taak niet hier in breder te zijn.

§. LXV.

Klank-teken.

Men zal door schrijven gemaklijker verstaan worden, wanneer men, daar het nodig is, den klank, of zin, bepale door gepaste *tekenen*.

Digitized by Google

Meermalen is er nadruk in den *klank*: wanneer dan een teken (') dien nadruk aanwijst, zal het gemaklijker zijn, om wél te lezen; bij voorbeeld *verénigen*, *bedíng*, *wíttéren*.

Dit is vooral nodig, wanneer van dien nadruk het onderscheid van den *zin* afhangt; bij voorbeeld *daar is een God*, of *daar is éen God*; *enig mensch*, of *een énig mensch*; *iets wel zien*, of *iets wél zién*; *overwégen* of *ówerwegen*; *overlópen*, of *óverlopen*; *bédelen* of *bedélen*.

§. LXVI.

Zin-tekenen.

Men kan ook in het schrijven *tekenen* gebruiken, die eenige bijzonderheid van den *zin* aan het oog vertonen, tot gemaklijker begrip van denzelven.

1. Iets *aanbalende* uit de woorden van een' anderen; stelt men (,,) voor elken regel.

2. Ene *tusschenrede* makende, die in geen verband staat met het voorgaand, en volgende, en overgeslagen kan worden in het lezen; gebruikt men dit teken (); *bij is* (*gelijk gij ziet*) *oud*.

3. (—) of (---) is een teken van *uitlating*. — Ook maakt men met (——) een teken van grotere *scheidi g* tusschen de volzinnen.

4. (') is een teken van *afkapping*, van voren, of van achteren; *'s morgens*, *'k zal*, *dit 's 't* (*dit is het*), *een'* voor *ene*, of *enen*.

5. (^) is een teken van *samentrekking* met, *b.é*, *geb ôn*, *d.â*.

6. (?) een *vraagteken*; achter de vrage gesteld.

7.

Digitized by Google

7. (!) een teken van *uitroep*; *o God!*

8. -) een *koppel*teken tusschen woorden, die tot één woord worden; *boezem-vriend:* — of bij de afbreking van lettergrepen, op het einde van een regel.

§. LXVII.

Scheiding van Lettergrepen.

Zal men door schrijven wél, en gemaklijk, verstaan worden; dan is eindelijk nodig, dat men nauwkeurig *scheide* — 1. tusschen de lettergrepen; — 2. en tusschen de volzinnen.

Dikwijls moeten de lettergrepen *geschéiden* worden, om verwarring van zin voor te komen. Dit geschiedt door (..) op deze wijze; *Baal, Joël.*

Ook moeten veeltijds de Lettergrepen *afgebroken* worden op het einde van een regel. Dan behoorde men het volgende in acht te nemen.

1. Letters, die bij elkanderen behoren, moeten bij elkanderen blijven; *ge-dragen* (niet *gedragen*), *elk-anderen* (niet *el-kanderen*), *ver-anderen*, *ge-dwaald*, *be-sloten*, *ent-erven*, *min-achting*, *mis-trouwen*, *vol-enden*, *waar-achtig.*

2. Een medeklinker, tusschen twee klinkers staande, behoort anders doorgaans in de scheiding tot den volgenden klinker; *vre-de*, *la-ger*, *gro-ter.*

3. Wanneer twee medeklinkers tusschen twee klinkers staan, scheidt men de medeklinkers aan beide zijden; *win-kel*, *bed-den:* of die medeklinkers moesten anders naar den eersten re-

Digitized by Google

gel bij elkanderen behoren; *ge-dwaald*; *ge-draaid*.

§. LXVIII.

Scheiding in de *Volzinnen*.

Vele volzinnen, ſamengenomen, maken een groot deel van ene ganſche rede uit. De afſcheiding van de delen ener rede geſchiedt door het teken (§) *paragraaf*: welke tekenen door bijgevoegde getallen I, II, III, enz. geteld worden. — De getallen alleen wijzen ook mindere afdelingen aan; zie ook §. VIII. bl. 7. 8.

Ieder volzin wordt geſloten, en afgeſcheiden door (.) een *punct*, of *ſluitteken*.

Een volzin kan meer delen hebben.

De grootſte delen worden afgeſcheiden door (:) een *colon*, of *lidteken*.

Een ſmaller deel ſcheidt men door (;) een *ſemicolon*, of *half lidteken*.

De kleinſte afſcheiding geſchiedt door (,) een *comma*, *zinſnede*.

In het volgende voorbeeld ziet gij deze meerdere, en mindere afſcheiding. *Indien Gods beſtuur wijs, heilig, en goed is; dan betaamt het ons, dat wij hem in voorſpoed danken: ook moesten wij in tegenſpoed onderworpen zijn. Maar het gedrag der menſchen verſchilt doorgaans veel van hunnen pligt.*

Ruimer zullen wij dit alles niet ontwikkelen: maar hier mede maken wij een

EINDE.

BLAD-

Digitized by Google

BLADWIJZER.

A.

a, één *a* in *talen* enz., bl. 60, 90.
aa, (niet *ae*) in *naam*, 88; *aa* of *ee* (niet *ae*) in *paard* of *peerd*, 9, 96.
aantonende wijze, hoe te vervoegen in de tijden, 70, 71.
aanwijzende voornaamwoorden, 46-50.
ae, zie *aa*.
æ in uitheemsche woorden, 96.
afkapping, 94, 98.
afleiding van woorden, 81, 82.
al, *alle*, *alles*, *allerhande*, *allerlei*, 50.
aller, in de vergroting van bijvoeglijke woorden, 34.
als en *dan*, 35, 77.
ander, 50.

B.

b en *p*, 7, 89.
bedrijvende werkwoorden vervoegd, 64-66.
beide, 50.
betekenis der woorden, hoe te kennen, 80-83.
betreklijke voornaamwoorden, 51, 52.
bezittelijke voornaamwoorden, 41-44.
bijvoegende wijze in de vervoeging, 72.
bijvoeglijke naamwoorden, of *bijnaamwoorden*, 14, 26; verbogen, 28; onverbogen, 31-33; als een bijwoord, 32; als één woord met het zelfstandige, 32; als zelfstandig, 32; zien op de werking, of op den persoon des naamwoords, 33; vergroting daar in, 33-35.
bijwoorden, of *bijwerkwoorden*, aard, 14, 75; betekenis, oorsprong, 76, 77.

C.

c, 96.
cb, 6; *cb* en *g*, 7, 89, 93.
ck, 90.

D.

d en *t*, *dd*, *dt*, 7, 89, 90, 92, 93; in den onvolmaakt verleden tijd en deelwoorden, 58, 69, 70, 74.
daarvan, *daaraan*, 46.
dan en *als*, 35, 77.
de en *een*, 25.
deelwoorden, 14; aard, kracht, verbuiging, vergroting, 74, 75; vorming, 58, 59, 69, 70, 74.

Digitized by Google

delen der tale, 12-15.
den, wanneer niet, 29.
dewelke, 51, 52.
deze, *die*, *deze*, *die*, *gene*, 46, 47.
dezelve, *dezelfde*, 47, 48.
die, *dat*, 46.
dienen, vervoegd, 64-69.
doch, *toch*, 95.
drieklanken, 9.
dusdanig, *dusdanig-een*, 50.

E.

e, klank, 5; in den uitgang, zie *uitgang*; één *e* in *eten*, 90.
ee, 91.
ei en *ij*. 83.
een, aanwijzend voornaamwoord, 43.
een en *de*, 25.
en ander. 50
een ieder, *een iegelijk*, 49.
elk, *elk-een*, 49.
elkander, 50.
en, in den 2. naamval, 30.
enig, 49.
enigerhande, *enigerlei*, 50.
enkelvoudig getal, zie *getallen*.
etlijke, 50.
er, uitgang in vergrot. 34.

F.

f en *v*, 9, 90, 93; in den onvolmaakt verleden tijd en deelwoorden, 58; *ff*, 90.

G.

g en *ch*, 7, 89, 92, 93.
gebiedende wijze, vervoeging, 71, 72.
geen, ontkennend, 48.
gene, *deze en gene*, *deze*, *die*, *gene*, 46, 47.
geslachten der zelfstandige naamwoorden, welke, 16; te kennen is nodig, 16; kenmerken, 16-22; der werkwoorden, 53.
getallen, door letters, 7, 8; in de zelfstandige naamwoorden, 22-24.
gij, 36; in de werkwoorden, 54.

H.

h in *gh*, 90; in *Selah*, 96.
haar, 36, 37-41, 41-44.
hebben, een hulpwoord, 57; vervoegd, 61-64.
hem, 36.
hen, 36, 37.
het, een voornaamwoord, 36, 37; voor *hetzelve*, 47, 48; als betrekkelijk, 51, 52; in de werkwoorden, 55.
het geen, 51, 52.
heur, 37.
hiervan, *hieraan*, 46.
hij 36, 37; in werkwoorden, 55.
hoedanig, *hoedanig-een*, 44-46.

Digitized by Google

hoofdletters, wanneer, 95.
hopen, vervoegd, 64-69.
hulpwoorden der werkwoorden, 57; vervoegd, 61 64.
hun, 36, 37, 41, 41 44.

I.

ieder, *ieder-een*, 49.
iegelijk, 49.
iemand, 48
iets, 48.
ij en *y*, 5; *ij* en *ei*, 83; in *mijne*, 91. 96.
ik, 35; in werkwoorden, 54.

K.

k, 96, 97.
klank verlengd, 8; gemengd, 8, 9; hoe zijn moet, 83; regelt ook de spelling, 88, 89.
klankteken. 97.
klemtoon. 83.
klinkers, aard, 4; getal, 5; lang, 5, 6, samen, 8; gemengde klank, 9; één lettergreep, 10; één in *talen*, 99, 91.
kw, 96.

L.

laat, bijwerkwoorden, 72.
lettergrepen, 10, 11.
letters, 9 10; hoofdletters, 95; talletters, 8.
lezen, om te kunnen lezen, 2.
lidwoorden, 14; nut, onderscheid 25, 26; verbuiging, 8.
ligt en *acht*, 95.
lijdende werkwoorden, 53; vervoegd, 67-69, 71.

M.

malkander, 5.
manlijk en *stcht* der zelfstandige naamwoorden, 16; kenmerken, 16-18, 21, 22.
medeklinkers, aard, 4 6; naam, 6; klank, 6; zacht, 7; verdubbeld, 23, 3', 4', 60.
meervoudig getal, 22; uitgang, 23.
nen, 36, 37 in werkwoorden, 55.
menig, *menig-een*, 49.
menigerbande, *menigerlei*, 50.
mening, om die te verstaan en te doen verstaan, 2, 12, 82.
mij, 36.
mijn, 41-44.

N.

naamleden, zie *lidwoorden*
naamvallen der zelfstandige naamwoorden, 15, 24; zie ook *verbuiging*.
naamwoorden. zie *zelfstandige* en *bijvoeglijke*.
nederduitsche spraakk. 1.

Digitized by Google

niemand, 48.
niets, 48.
nog en *nooch*, 95.

O.

o, klank, 5; in den 5. naamval, 31.
œ in vreemde woorden, 96.
onbepaalde wijze, vervoeging, 73.
oo, 91.
onperſoonlijke werkwoorden vervoegd, 73.
ons, 36. 41-44.
onvolmaakt verleden tijd, vervoeging, 58, 59.
onzijdig geſlacht te kennen, 16, 17, 19-22.

P.

p en *b*, 7. 89.
perſonen in werkwoorden, 54, 55.
perſoonl. voornaamw., 35-37.
ph, 96, 97.

Q.

q, *qu*, 96.

S.

ſ en *z*, 89, 90, 92, 93; *s*, uitgang van den 2. naamval 29. 30; *ſ* bij *ſch*. 90.
ſamenvoeging van klinkers, letters, lettergrepen, woorden, 8-12.
ſcheiding van lettergrepen, 99, 100, van volzinnen, 100.
ſcheidtekenen, zie *ſcheiding*.
ſchikking der woorden, 84.
ſchrijven, om wél te ſchrijven, 85; goed ſchrift, 97.
ſommige, 50.
ſoorten der woorden, 12-15; der werkwoord., 53.
ſpelling, ſpelkunde nodig, 86; moeilijk, 86; niet onzeker, 86; goede ſpelling, 87; ſpel-regels, 87-97; te letten op den klank, 88-90; de kortheid, 90, 91; den aard der tale, 92-94; op andere omſtandigheden 94-97; in vreemde woorden, 96, 97; naar ons eigen gebruik, 97.
ſpreken, om wél te ſpreken, 82; zie ook *uitſpraak*.
ſpraakkunst, nederduitſche, 1.
ſt, achter bijvoeglijke woorden, 34.
ſtijl, goede ſtijl, 84, 85.
ſyntaxis, 84.

T.

t en *d*, zie *d* en *t*.
taaldeelen, 12-15.
tekenen van klank, 97, 98; en zin, 98, 99.
th, 96.
tie, 96.

Digitized by Google

tijden der werkwoorden, 54; samengemengd, 74.
toch, *doch*, 95.
tongvallen regelen ook de spelling, 95, 96.
trappen van vergelijking, 34.
tweeklanken, 9.
tusschenwerpsels, 14, 79.

U.

u, voornaamwoord, 36; *u* en *uw*, 43.
uitgang in zelfstandige naamwoorden op *e*, 29; met afkapping der *e*, 29; van den 2. naamval, 29, 30; van den 3. en 6. naamval onzijdig, 30; slepende, of korte in werkwoorden, 59, 60.
uitspraak, gepaste, 83; nadruk. 83.
uitheemsche, of vreemde woorden, verbuiging, 85 gebruik, 85; spelling, 96, 97.
uw, 41-44; *uw* en *u*, 43.

V.

v en *f*, 7, 89, 90, 93.
vele, *velerhande*, *velerlei*, 50.
verbuiging, of *declinatie*, waar toe, 26; hoe, 27; voorbeeld, 28; aanmerkingen, 29-31; bijvoeglijke woorden onverbogen, 31-33.
vergelijking, of *vergroting* in bijvoeglijke woorden, trappen en verbuiging, 33 35.
vervoeging, of *conjugatie*, in werkwoorden, wat is, en waartoe dient, 53, 56; hoe geschiedt, 56; algemene opheldering, 57-60; voorbeelden, 60-69; bijzondere aanmerkingen, 69-72, enige gevallen, 72-74; slepende of korte uitgang, 59, 60; werkwoorden met een voorzetsel, 73; vervoeging met *zijn* en *worden* tot bijzonderen nadruk, 73, 74.
vinden, vervoegd, 64-69.
voegwoorden, aard, 14. 78; soorten, 78, 79.
volzin, of *voorstel*, 12, 13.
voorleden, zie *lidwoorden*.
voornaamwoorden, 13, 35; soorten, 35.
voorzetsels, aard, 14, 77; beheerschen naamvallen, 77, 78; bij werkwoorden, 73, 78.
vragende voornaamwoorden, 44-46.
vreemde woorden, zie *uitheemsche*.
vrouwl. geslacht der naamwoorden te kennen, 16-19, 21, 22.

W.

Digitized by Google

W.

waar van, waar aan, 45, 52.
wat; zie *wie*.
wederkerende voornaamwoorden, 37 41.
wederkerige werkwoorden, 53; vervoegd, 72.
weinig, 50.
welluidendheid verbiedt wel eens de verbuiging, 31, 32; maakt verandering in de vergroting der bijvoeglijke woorden, 34; en in deelwoorden, 75; regelt ook de spelling, 93, 94.
werkwoorden, 13, 52, 53; soorten, 53; tijden, 54, 55; personen, 54, 55; wijzen van voorstel, 55, 56; vervoeging, 56-74, zie ook *vervoeging*.
wie, welke, wat, welk een, wat voor een, vragende voornaamwoorden, 44-46; ook als betreklijke, 51, 52.
wijzen in de werkwoorden, 55, 56.
worden, een hulpwoord, 57; vervoegd, 61 64.
woorden bestaan uit letters, 10, 11; meer woorden tot één, 11; zin der woorden, hoe te kennen, 12; of anderen te doen verstaan, 82; soorten, 12-15.

X.

x in vreemde woorden, 96.

Y.

y, onderscheiden van *ij*, 5; in vreemde woord., 96.

Z.

z en *s*, 7, 89, 90, 92, 93.
zelf, 37-41.
zelfs, 41.
zelfstandige naamwoorden, aard, 13-15; eigene, gemene, 15, 16; geslachten, 16-22; getallen, 22-24; naamvallen, 24; verbuiging, 26-31.
zich, 38-41.
zij, voornaamwoord, 36, 37; in werkwoorden, 55.
zijn, voornaamwoord, 41, 41-44; een hulpwoord, 57; vervoegd, 61 64.
zin der woorden, zie *meaning*.
zinteekenen, 98, 99.
zodanig, zodanig-een, 50.
zuik, zulks, zulk een, 50.
zullen, een hulpwoord, 57; vervoegd, 61-64.

Digitized by Google

Bij de DRUKKERS dezer *Spraakkunst* zijn ook de volgende Werken, alle door de Maatschappij TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN uitgegeven, gedrukt of te bekomen.

P. SCHOUTEN, het *beſtaan van God*, bewezen uit *natuur* en *reden*. à 5 ſtuivers.

J. WIGERI, de *bewijzen* en *kenmerken* ener *Godlijke Openbaring*. à 5 ſtuivers.

Verhandeling over de vriendſchap met God. à 2 ſtuivers

H. G. TEN OEVER, en J. WIGERI, over de *beste opvoeding der Jeugd*. à 8 ſtuivers.

J. WIGERI, D. BOING, enz. *Schets* van den *Braven Man*. à 5 ſtuivers.

D. BOING, *Pligten* van *Handwerkslieden* en *Dienstboden*. à 3 ſtuivers.

D. VAN HINLOPEN, over de *Landeigene goede* en *kwade zeden der Nederlanderen*. à 3 ſtuivers.

D. BOING, *Brief* aan de *Schoolhouderen* in *Nederland*. à 3 ſtuivers.

B. SPOELSTRA, en P. WEILAND, *aanleiding tot gezellige deugden in de Scholen*. à 3 ſtuivers.

J. H. FLOH, over het *verband* tusſchen *Deugd* en *Geluk*. à 4½ ſtuivers.

J. VAN MAANEN, ADZ. over de *zedelijke verbeteringen* in den *Koophandel*, *de Ambagten*, *Kunſten*, enz. à 3 ſtuivers.

P. HARTMAN, *Hendrik* en *Anna*, een Volksroman, 2 Stukjes. à 8 ſtuivers.

Verhandeling over het *onderwijs* in 't *Spellen*, *Lezen* en *Schrijven*. à 4 ſtuivers

——— *Kunſtmatig Lezen*. à 4½ ſtuivers.

Spel- en *Leesboekje* voor eerstbeginnende. à 1 ſtuiver.

Trap der Jeugd, à 3 ſtuivers.

Leer-

Digitized by Google

Leeslesjes, behorende bij de *Verhandeling* over het *Kunstmatig Lezen*. à $4\frac{1}{2}$ ſtuivers.

Schoolboekje van *Nederlandſche Deugden* à 4 ſtuivers.

Levensſchetſen van Nederlandſche *Mannen* en *Vrouwen*. Een Schoolboek. à 4 ſtuivers.

H. AENAE, *Rekenboek* voor de Nederlandſche Jeugd, Iſte Deel, à 10 ſtuivers: het tweede Deel 16 ſtuivers.

Volksliedjes, vier Stukjes. Elk Stukje 4 ſtuivers.

J. H. FLOH en A. VAN DAM, *Theorie* van *ſtraffen* en *beloningen* in de *Scholen*. à 7 ſtuivers.

Voorts nog de volgende:

K. STYL, beknopte aanleiding tot de kennis der Nederduitſche taal, met aanmerkingen van L. VAN BOLHUIS. derde druk, in 8vo. *f*:-14-:

H. WESTER, ſtichtelijke gezangen en verſen, vierde druk, in 8vo. - - - :-4 :

———— Redevoering, in 8vo - :-3 :

———— Mengelſchriften voor de Jeugd, vierde druk, in 8vo - - :-3-:

———— voorbeeldig Schoolkind, derde druk, in 8vo. - - - :-2 :

———— Godsdienſtige gezangen voor de Jeugd, tweede druk, in 8vo. - :-2-:

———— korte en nutuige lees-lesjes voor kleine kinderen, vyfde druk, in 8vo. :-2 :

———— Bybel-geſchiedeniſſen voor kleine kinderen, agtſte druk, in 8vo. - :-2-:

———— nodige waarheden van den Chriſtelijken Godsdienst, agtſte druk, in 8vo. :-1 :

———— gemakkelijk Spelboekje, 8vo. :-1-:

———— a. b. c. boek, in 8vo :-1-:

———— klein a. b. boek, in 16de. :-:-4

NB. Alle deze Werkjes zijn bij getallen tot nog minder, dan de daar bij geſtelde, prijzen te bekomen.

B

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

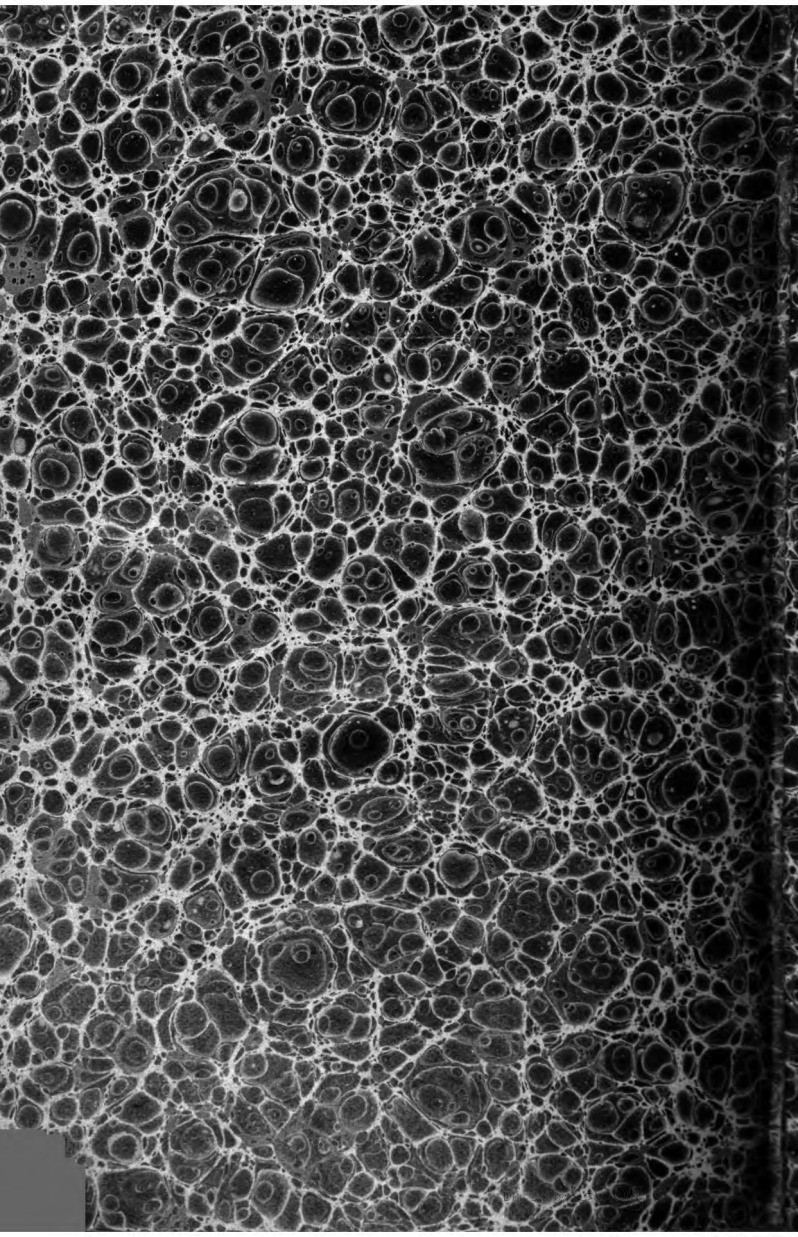

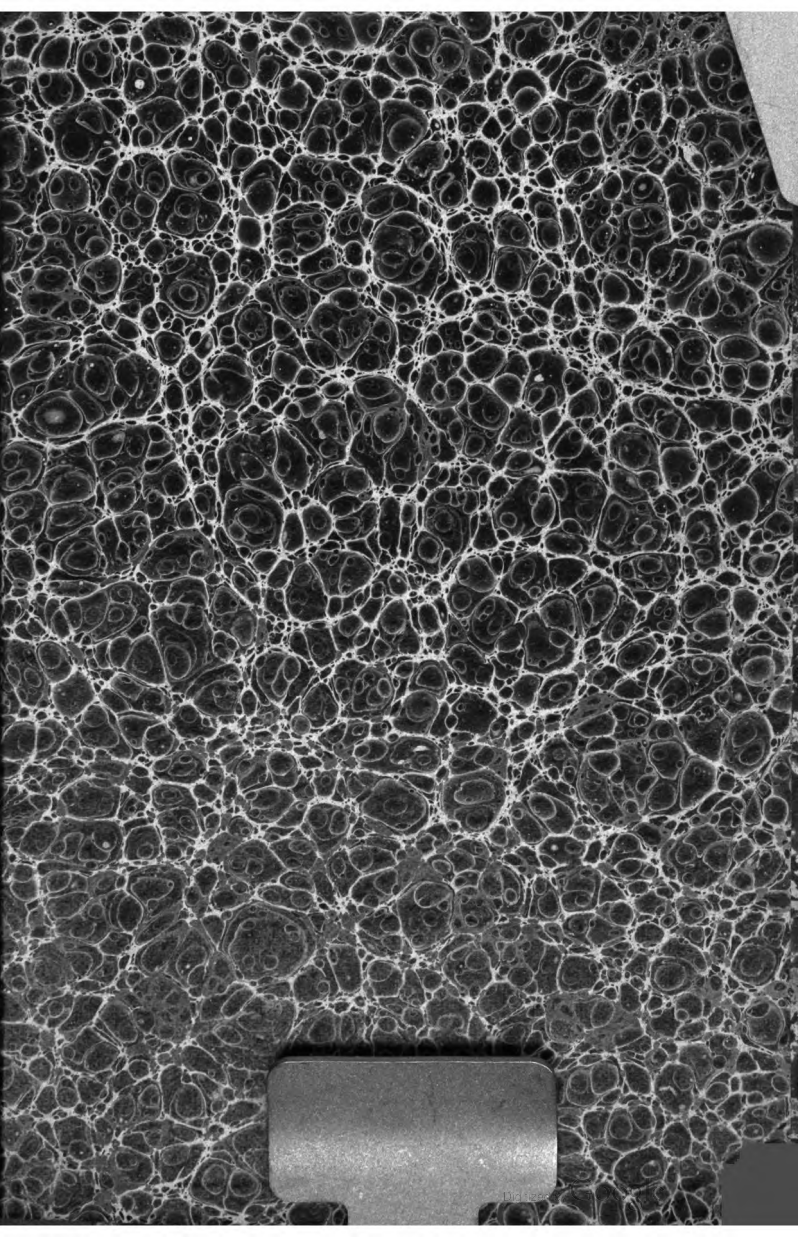

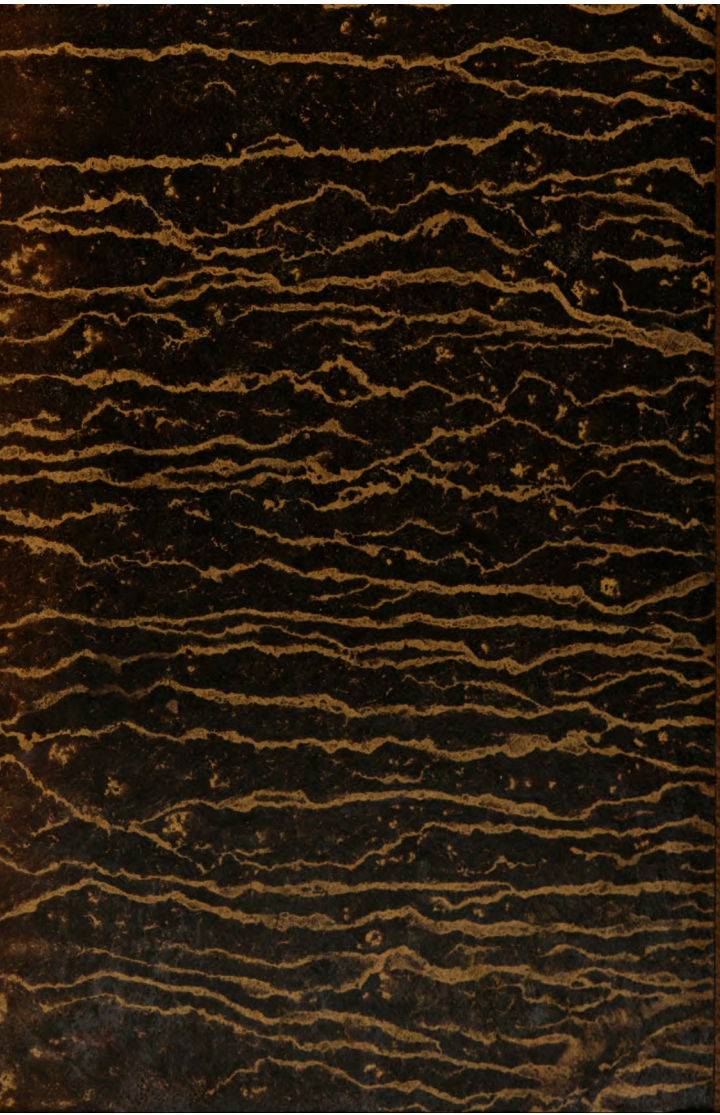

Digitized by Google